HRVATSKO KNJIŽEVNO DRUŠTVO SV. JERONIMA

hrvatska književna revija

MARULIĆ

5/2011.

MARULIĆ

časopis za književnost i kulturu

BROJ 5 Zagreb, rujan-listopad 2011. GODINA XLIV.

ISSN 0350-4220

MARULIĆ
hrvatska književna revija

Izdavač i osnivač: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21

Izdavača zastupa: Marijan Majstorović

Glavni urednik: Đuro Vidmarović

Copyright: HKD sv. Jeronima, Zagreb

Revija izlazi šest puta godišnje
(veljača, travanj, lipanj, kolovoz, listopad, prosinac)

Rukopise ne vraćamo

Uredništvo i uprava: Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Telefoni: (01) 4829 375; tel./fax:4922 300
E-pošta: hkd.marulic@zg.t-com.hr
Internetske stranice: www.hkd-sv-jeronima.hr

Stranke primamo svakoga dana osim subote, od 11 do 13 sati

Godišnja pretplata 210 kuna

Žiro-račun kod Zagrebačke banke **2360000-1101396418**
Cijena ovoga broja: **35** kuna
Godišnja pretplata za inozemstvo: 100 USA dolara (500 kuna)
Europa 65 eura (420 kuna)
Uplate šaljite na devizni račun kod Zagrebačke banke Zagreb:
2500-3207374-SWIFT ZABA HR 2X

Tisak: DENONA d.o.o. Zagreb, Marina Getaldića 1
tel.: (01) 2361 777 • e-pošta: denona@denona.hr
www.denona.hr

Karol Wojtyła
(1920. – 2005.)

Karol Wojtyła
Ivan Pavao Drugi
uoči Uskrsne nedjelje 2005.
zakoračio je u Svjetlost.

Onu Svjetlost koju je vapio
u svojim pjesmama.

Svjetlost koja je prožimala
svaki njegov čin i molitvu.

Svjetlost u kojoj plamte
sve nakane
k Onome Nečemu
sve vjere
kathólu – svi.

Svjetlost Boga Svevišnjeg
u koju je
konačno
ušao.

Radostan i svet.

Naš
Sveti Otac.

3. 4. 2005.

RUMUNJSKA

Biskup Scheffler novi blaženik žrtva komunizma*

U rumunjskom gradu Satu Mare u nedjelju, 3. srpnja, blaženim je proglašen sluga Božji János Scheffler, pastir te biskupije od 1942. do 1952. godine, i mučenik komunizma. Obred je suslavio ostrogonsko-budimpeštanski nadbiskup, mađarski primas kardinal Péter Erdö, a Papin predstavnik na slavlju bio je kardinal Angelo Amato, pročelnik Zbora za proglašenje svetih.

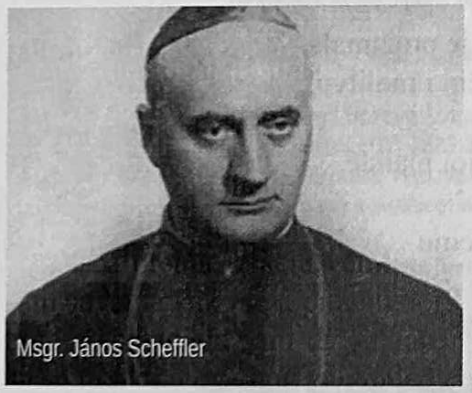
Msgr. János Scheffler

János Scheffler još se kao dječak isticao zbog svoje inteligencije, ozbiljnosti i obzirnosti; odmah su to po njegovu rođenju primijetili svi u mađarskom ribarskom mjestu Kálmánd, koje je povijest promijenila u rumunjski gradić nazvan Cămin. Nakon što je zaređen za svećenika postao je brižljivi katehist, zaneseni propovjednik i neumorni biskup. U međuvremenu, svijet je oko njega bio u sve većim patnjama. Kako se prisjeća kardinal Amato, komunistički se progon Katoličke Crkve u Rumunjskoj zaoštrio 1947. godine. Režim je želio prekinuti sve odnose sa Svetom Stolicom, prisiljavajući vjernike da se obrate na pravoslavlje, kako bi se stvorila Crkva bez pape – istaknuo je kardinal Amato. Mržnja se prema vjeri izražavala na svećenicima, pa tako ni msgr. Scheffler nije bio pošteđen. U zatvoru je u Jilavi bio podvrgnut prisilnim radovima, bio je ponižavan i mučen, ali znao je to iskustvo boli preoblikovati u prigodu za apostolat, katehezu i molitvu – napomenuo je kardinal Amato.

Kao što je Krista iskušavao đavao, koji mu je obećao sva kraljevstva svijeta ako mu se pokloni, tako je i biskupu Scheffleru u zatvoru ponuđeno da postane rumunjski patrijarh, ako potpiše prijelaz u Pravoslavnu Crkvu. Poput Krista, nije

* http://hrsvijet.net/index.php?option=com_content&view=article&id=15309, 23. 11. 2011.

popustio, te je kao i Krist preminuo, moleći i praštajući svojim ubojicama, 6. prosinca 1952. godine. Upravo se na Isusovoj smrti temelji mučeništvo, koje je oblik potpune ljubavi prema Bogu – kako je više puta rekao papa Benedikt XVI. – odnosno, pobjeda života nad smrću, ljubavi nad mržnjom, svjetla istine nad sjenama laži.

Danas nas – istaknuo je kardinal Amato – lik budućega blaženika, biskupa Schefflera, poučava kako svjedočiti, pa i uz žrtvu, svoju vjernost Božjim zapovijedima, i evanđeoskim blaženstvima (...) Lik mučenika predlaže vječnu vrednotu ljubavi koja pobjeđuje mržnju, i praštanja koje gasi okrutnost mučitelja. Mučenik je siguran da ga Gospodin voli, slobodan je i svjestan da je izabrao najbolji dio života – Krista, te patnju preoblikuje u radost koja se temelji na vjeri, a smrt u život.

KTA

Msgr. Martón Áron – Stepinac Rumunjske

*(*Glas sv. Antuna, *br. 11.-12., Buenos Aires, studeni-prosinac 1949., str. 9.-10. Urednik Ivo Lendić)*

U junačkom odgovoru upravljenom rumunjskoj komunističkoj vladi traži Msgr. Martón poštivanje prava Sv. Oca Pape, da imenuje biskupe, da upravlja, osniva i ukida biskupije, i slobodno općenje s Rimom. – Hapšenje biskupa latinskog obreda. Sadanje stanje Crkve u Rumunjskoj

Msgr. Áron Martón

Glas Sv. Antuna opširno je opisao mučeništvo grkokatoličke Crkve u Rumunjskoj, gdje je na najskandaloznijи način svećenstvo dijelom raspršeno i krije se po brdima i šumama, dijelom u tamnici, a dijelom prisiljeno da prihvati šizmu. Šest rumunjskih grkokatoličkih biskupa je zatočeno u jednom pravoslavnom manastiru u Vlaškoj. Isto tako je zatvoreno dvadesetak protoprezbitera, koji su bili desna ruka biskupima u upravljanju biskupijama.

Sada je međutim došao red i na Katoličku Crkvu latinskog obreda. Dok su grkokatolici Rumunji, koji upotrebljavaju ili su barem upotrebljavali, dok im nije to bilo silom od komunističkih vlasti onemogućeno, rumunjski jezik u bogoslužju, dotle su katolici latinskog obreda pripadnici

narodnih manjina – u ogromnoj većini Madžara. Među rimokatolicima u Rumunjskoj koji su sada izvrgnuti progonima ima i 15.000 krašovanskih Hrvata. Tako smo mi Hrvati također izravno zainteresirani i pogođeni vjerskim progonima i u Rumunjskoj.

Katolici latinskog obreda na udaru

Pariski dnevnik *Le Monde* objavio je nedavno ovu vijest od svog dopisnika iz Bukurešta o položaju Katoličke Crkve latinskog obreda u Rumunjskoj:

Vladin dekret od 4. kolovoza – piše *Le Monde* – prisilio je ovu da izradi nacrt statuta, koji je imao sa strane Crkve biti predložen vladi. Katolički je episkopat taj nacrt izradio i dostavio ga ministru vjera dne 27. listopada. To je sastavak, koji sadrži četrdeset i šest paragrafa, koji se odnose na katolike latinskoga, grčkoga i armenskog obreda. Latinski episkopat nije popustio ni za dlaku "novom duhu" na području vjerskih načela. Biskupi traže da vlada poštuje slobodu katolika svih obreda, da "poštuje Vrhovnog Prvosvećenika, i punu njegovu vlast i jurisdikciju nad cjelokupnom Crkvom u Rumunjskoj". U sedmom paragrafu, daje se sv. Stolici isključivo pravo da imenuje biskupe i da osniva, odnosno ukida biskupije. Članak 28. traži za biskupe pravo "da slobodno smiju općiti sa sv. Ocem Papom, a isto tako sa svećenstvom i vjernicima". Konačno 38. članak ističe "iskonsko pravo Crkve da osniva i uzdržava škole svake vrsti".

Reakcija je vlade na ovaj neustrašivi nacrt latinskih biskupa bila žestoka. U jednom pismu, što ga je nakon predloženog nacrta uputio na rimokatoličkog biskupa latinskog obreda u Alba Juliji Msgra Martóna, izjavljuje ministar vjera u rumunjskoj komunističkoj vladi, da devet članaka iz predloženog nacrta mora biti uklonjeno, a trideset i četiri promijenjeno. Dakle prihvaćena su samo tri članka iz predloženog nacrta. Što se pak tiče sjedinjenih katolika (t. j. katolika istočnog obreda) biskupi su pozvani, da se u to ne miješaju, budući da je taj obred "službeno prestao u Rumunjskoj".

Msgr Martón odgovara...

Msgr Martón se ne da smesti, nego ponovno upućuje pismo komunističkom ministru, da je u svemu spreman pregovarati, ali da ga unaprijed obavještava, da ne može popustiti u ove četiri točke: primat Papine jurisdikcije, isključivo pravo Pape da imenuje biskupe, isključivo pravo Pape da odredi broj biskupija i konačno sloboda općenja s Rimom.

"Ako se jedan od ovih osnovnih zahtjeva zaniječe, to znači, da se nema volje priznati Crkvu" – poručuje neustrašivi Biskup komunističkoj vladi. – "Uostalom time, što bi se priznala spomenuta četiri osnovna zahtjeva, ne bi bilo povrijeđeno ničije zakonito prirodno pravo, jer Papina vlast nije zemaljska ni politička vlast."

Hapšenje Msgra Martóna

Sve se ovo događalo neposredno nakon onih okrutnosti te nečuvenih divljaštva i zločina, što su ih počinile udružene visoka pravoslavna hierarhija i komunistička stranka protiv rumunjske grkokatoličke Crkve, tokom ljeta i početka jeseni 1948. godine, dakle koncem 1948., i početkom 1949. godine.

Nakon posljednjeg pisma Msgra Martóna zavladalo je isprva zatišje, koje je trajalo kakvih 5 mjeseci, ali svi su znaci, a osobito kampanja komunističke štampe, dali naslućivati, da je to zatišje pred buru. Koncem lipnja 1949. godine priredila je komunistička vlada u Bukureštu sastanak poglavara poznatih vjerskih zajednica na kojemu su prisustvovali predstavnici devet vjerskih zajednica, priznatih od komunističkog režima. Uz glavnog predstavnika rumunjske pravoslavne Crkve, patrijarhe Justinijana, bili su prisutni predstavnici, odnosno poglavari, raznih protestantskih sljedbi, zatim armenske raskolničke Crkve, židovske i muslimanske vjerske zajednice. Jedina, koja je odbila, da prisustvuje tom sramotnom sastanku, gdje su se veličali komunistička vlast i marksizam, a napadala Katolička Crkva i sv. Otac Papa, bila je Katolička Crkva. Uostalom odsutnost Katoličke Crkve bila je uvjetovana načelnim razlozima. Ali da je i bilo preduvjeta za suradnju, ona ne bi bila mogla biti predstavljena, jer su dva tjedna prije toga sastanka bila uhapšena i odvučena u zatvor dva posljednja katolička biskupa u Rumunjskoj, oba latinskog obreda i to Msgr Áron Martón, diecezanski biskup Albe Julije i Msgr Anton Durcovici, diecezanski biskup u Jašu.

Ličnost rumunjskog Stepinca

Engleski list *East Europe* objavio je uvodnik o Msgr Martónu pod naslovom "Smijemo li ga zaboraviti" i ovako piše između ostaloga o njemu:

"Visok, mršav, s asketskim izrazom lica, dugačkim suhim rukama i kneževskog držanja, biskup Martón je veličanstvena ličnost. Protestantski i unitaristički (jedna protestantska sljedba) vođe uvijek su ga pitali za savjet prije svake važnije odluke. Za vrijeme teških dana Željezne Garde, on je zaštićivao Židove i druge progonjene pojedince. Za Antonescuova režima on je ustao protiv Nijemaca i javno propovijedao protiv nacizma. Posjećivao je tamnice i koncentracione logore te dijelio tako patnje skupa s Madžarima, jer on je po narodnosti Madžar, kao i gotovo svih milijun i pol katolika latinskog obreda u Rumunjskoj. Njegove slobodarske ideje bile su vrlo dobro poznate, tako da njega komunisti nisu napadali kao reakcionarca, koji bi bio protiv socijalnih reforma. 1944. godine on je pružio pomoć komunisti Petru Grozi, koji je nakon poraza postao šef komunističke vlade u Rumunjskoj. Neizravno je biskup Martón imao upliva i na komuniste.

Posljednje je zime ministar nutarnjih poslova 'ograničio njegovo kretanje'. Jedini ustupak, što mu je bio učinio jest to, da mu je dopustio da smije hodočastiti u glasovito erdeljsko svetište Majke Božje u Csiksombyó, kao što je to bio njegov običaj svake godine. Ali komunistički se ministar brzo pokajao što je to učinio.

Triumfalni prolazak kroz rumunjska sela

Sve je skočilo na noge da dočeka biskupa na njegovu prolazu kroz rumunjska i madžarska sela. Rumunji, Madžari, Židovi, pravoslavci, katolici, protestanti, mlado i staro, u zajedničkom oduševljenju su priređivali doček neustrašivom nadpastiru na njegovu hodočasničkom putu do svetišta čudotvorne Majke Božje u Csiksomlyu. Konačno je bijes policije provalio, jer je na jednoj postaji odkopčala nekoliko vagona, koji su bili nabijeni hodočasnicima, što su se bili priključili biskupu. Ali oni su onda pošli u Csiksomlyó – pješke! Policija je opkolila postaje, gdje je imao proći vlak, ali je narod zaustavljao vlak na poljima. Oklopljeni i motorizirani odredi policije su zakrčili promet na glavnoj cesti, što je vodila u glasovito svetište, ali je narod nagrnuo pokrajnim putovima, kroz polja i kroz šume... Djeca, koja su dobila nalog, da dođu u školu, pobjegla su i priključila se hodočašću."

U Pariz je nedavno stigao jedan grkokatolički župnik iz Bukurešta, kojemu je pravim čudom uspjelo pobjeći ispred pobješnjelih komunističkih bezbožaca. S njim je imao razgovor reporter odlično uređene francuske katoličke revije *Ecclesia*, što su je prošle godine pokrenuli francuski isusovci. On tvrdi, da prilikom prevrata rumunjska komunistička stranka brojila je tek 400 članova! I ovih četiri stotine, koja su nedjela uspjeli izvršiti i prevrat proizvesti, dakako uz pomoć ruske Crvene armije! On priča, da je borba protiv religije u Rumunjskoj provedena etapno. Najprije se silom uspjelo baciti na koljena pravoslavnu Crkvu, što nije bilo teško, budući da je za patrijarhu imenovan jedan prilično ignorantski i pustolovni svećenik, koji je bio odprije član komunističke stranke. Zatim se prešlo na napadaj na Katoličku Crkvu istočnog obreda. Ovaj je podhvat bio malo tvrđa kost, i on je još uvijek u toku...

Što je sada od grkokatoličkog svećenstva?

Na ovo pitanje pobjegli rumunjski svećenik odgovara:

"Jedni svećenici dijele sudbinu zatvorenih biskupa: u tamnici su. Tih je najveći broj. Drugi žive sakriveni, ponajviše preobučeni, po selima, po najzapuštenijim zaselcima ili po brdima. Drži se, da ovih ima između šest do sedam stotina... Ako se uhvati seljaka, da krije svećenika, plijeni mu se cjelokupni imetak. Inače, grkokatoličke vjernike su naprosto zapisali u pravoslavne crkvene knjige i svim ih mogućim sredstvima šikaniraju i prisiljavaju, da ih priviknu na pravoslavlje. Za svaki administrativni čin pri općinskim i državnim uredima traži se od seljaka dokumenat da pripada pravoslavlju. Ako donese žito u mlin, mora priložiti spomenuti dokumenat. Ide li dijete u školu – pravoslavni dokumenat. Na tijesak u selu – dokumenat! Ako se seljaci intače – najmanje, što im se može dogoditi, jest globa od 10.000 leja!

Čestoputa pojedini pravoslavni popovi, koji nisu izgubili stida, jer prema glasovima, koji u Rim stižu iz Rumunjske, velika većina pravoslavnog svećenstva je protiv patrijarhe Justinijana i njegove sluganske klike, nude katolicima potvrde, koje komunističke vlasti traže, a da ih pri tom u savjesti ne obavezuju, da promijene vjeru. Ali svijesni katolici neće toga

da prihvate. Tako su dva sveučilišna profesora na medicinskom fakultetu u Bukureštu odbili da i dalje ostanu na svom položaju unatoč olakšica, koje su im bile ponuđene, da kamufliraju svoj katolicizam."

Je li cjelokupan grkokatolički kler u Rumunjsko ostao vjeran?

Na ovo pitanje izbjegli rumunjski svećenik odgovara: - Želio bih da mogu potvrdno odgovoriti na ovo pitanje, ali istina me obvezuje da kažem, da uz zatvorene i sakrivene svećenike, postoji i treća kategorija: izdajice, njih dvije ili tri stotine. To su svi t. zv. moralisti.

- Što mislite pod tim reći?

- Mi tako nazivamo svećenike, koji su primili svećenički odgoj u skraćenom naukovnom razdoblju. Podučavalo ih se vrlo malo u dogmi i skoro isključivo o moralu i odatle njihovo ime. Zatim ih se podučavalo u praktičnim naucima, uglavnom iz apostolata. Ovaj skraćeni kurs traje dvije godine. Nakon toga se vraćaju obiteljima, sklope ženidbu (naime katoličkim svećenicima istočnog obreda je dozvoljen brak, koji moraju sklopiti prije zaređenja, op. ur. *Gl. sv. Antuna*), a zatim dođu biskupu da ih zaredi. Među ovima je najveći broj "palih" svećenika i izdajica... Ali oni su u stvari uvijek bili suhe grane na zelenom stablu Crkve. I oluja sada čisti stablo od suharaka...

Kako se drže vjernici?

- Udivljenja vrijedno! - odgovara odbjegli svećenik. - Sudite prema ovoj potankosti. Svećenik, koji se krije i potajno obilazi vjernike te isto tako potajno služi sv. Misu, čas ovdje, čas ondje, pri bijegu i povlačenju, ostavlja kod pouzdanih i uzornih vjernika veći broj posvećenih Hostija. Mladići i djevojčice, a često puta i djeca, raznose Svetu Hostiju na sve strane na dogovorena mjesta, gdje se vjernici sakupljaju bez svećenika – a to je često puta vrlo daleko – te se sami pričešćuju. Vraćamo se u vremena Tarzicija, i mi ćemo također sasvim sigurno imati mučenika presv. Euharistije...

Nedostojni pastiri

Poznati rumunjski pisac Mirceo Eliade, pravoslavac, bivši profesor Sveučilišta u Bukureštu, objavio je u rumunjskom emigrantskom časopisu *Unionea Romana* članak o položaju Crkve u Rumunjskoj pod naslovom "Nedostojni pastiri". On u ovom zapaženom članku tvrdi, da je cijeli rumunjski narod bez razlike na vjeroispovijest stao udivljen i sa simpatijama pred sjedinjenom rumunjskom Crkvom, koja svjedoči za Krista. Nikad joj rumunjski narod nije bliži nego li sada u ovim teškim časovima kušnje. Gdje se moglo, dostojni su pravoslavni svećenici u Rumunjskoj izrazili svoju indignaciju nad postupkom vodstva svoje Crkve i komunističkih divljaka protiv bratske Grkokatoličke Crkve. Pravoslavni svećenici iz Pariza uputili su ovom zgodom sv. Ocu Papi Piju XII. pismo u kojemu su javno požalili postupak prema rumunjskim i ukrajinskim grkokatolicima. Sv. Otac Papa im je ganut zahvalio i dao objaviti pismo u vatikanskom glasilu *Osservatore Romano*. – "Rumenilo stida nam oblijeva obraze" – veli spomenuti pisac – "da još nismo čuli glas nijednoga pravoslavnog biskupa, koji bi osudio ove zločine... Bilo kako bilo, danas ili sutra, također će i pravoslavni biskupi slijediti svoju braću grkokatolike u tamnice i u koncentracione logore. Također će i oni biti izvrgnuti mukama, nakon što su bili kompromitirani i poniženi u očima svojih vjernika."

Neka se zna, da je Katolička Crkva bila jedina...

Vatikanski *L'Osservatore Romano* komentirajući sa bolju zluradu manifestaciju poglavara vjerskih zajednica u Rumunjskoj koji su u jednoj rezoluciji osudili Katoličku Crkvu kao "jednu sektu" i radovali se njenom uništenju u Rumunjskoj – veli:

- Neka se zna, da je Katolička Crkva bila sama samcata, koja se ustobočila protiv laicizacije, protiv dekristijanizacije, protiv bezboštva u odgoju jednog naroda, a da se poglavice ostalih crkava nisu njoj pridružili, nego da su je naprotiv tovarili političkim optužbama. Ne samo da im nije bilo dosta, što nisu izvršili zajedničku dužnost, nego su čak svom pomanjkanju pridružili kukavičluk i mistifikaciju...

Priredio Đ. V.

Jurica ČENAR

NOVE PJESME

1. GRADIŠĆE USNILO NAS RAZDVOJILO

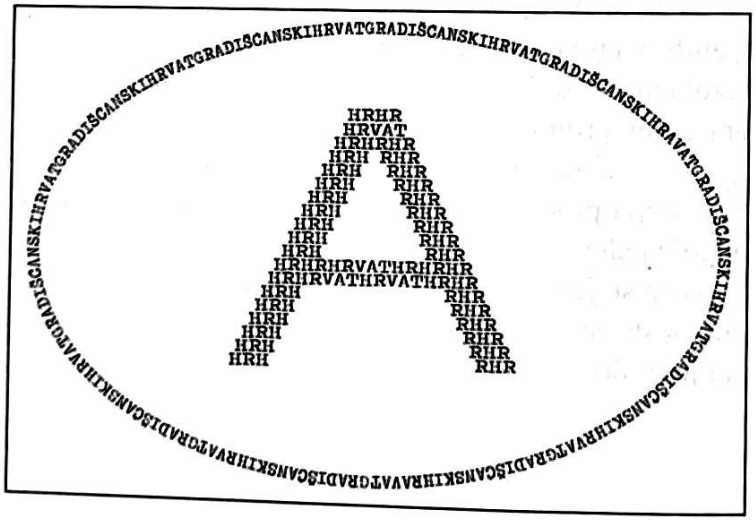

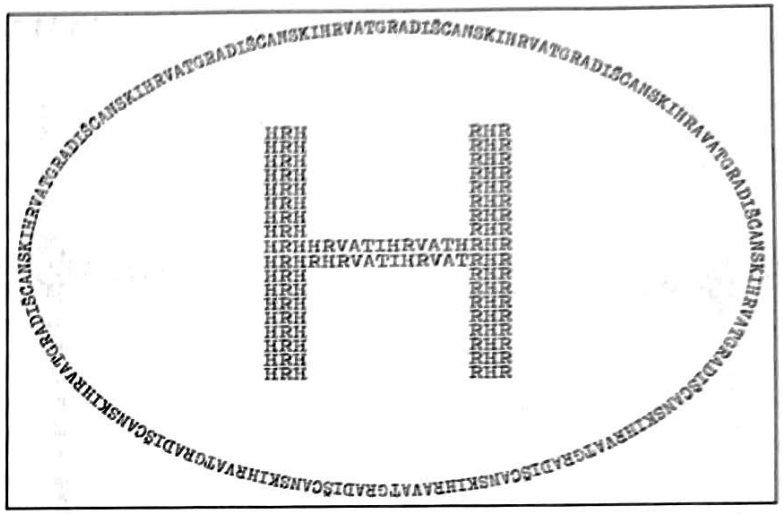

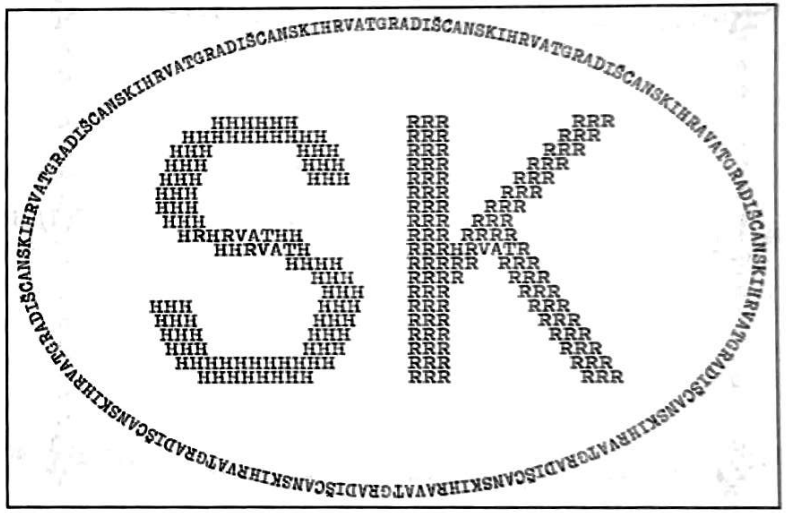

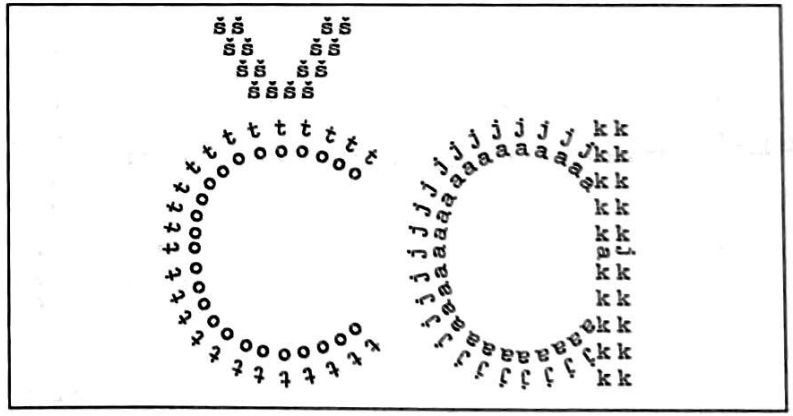

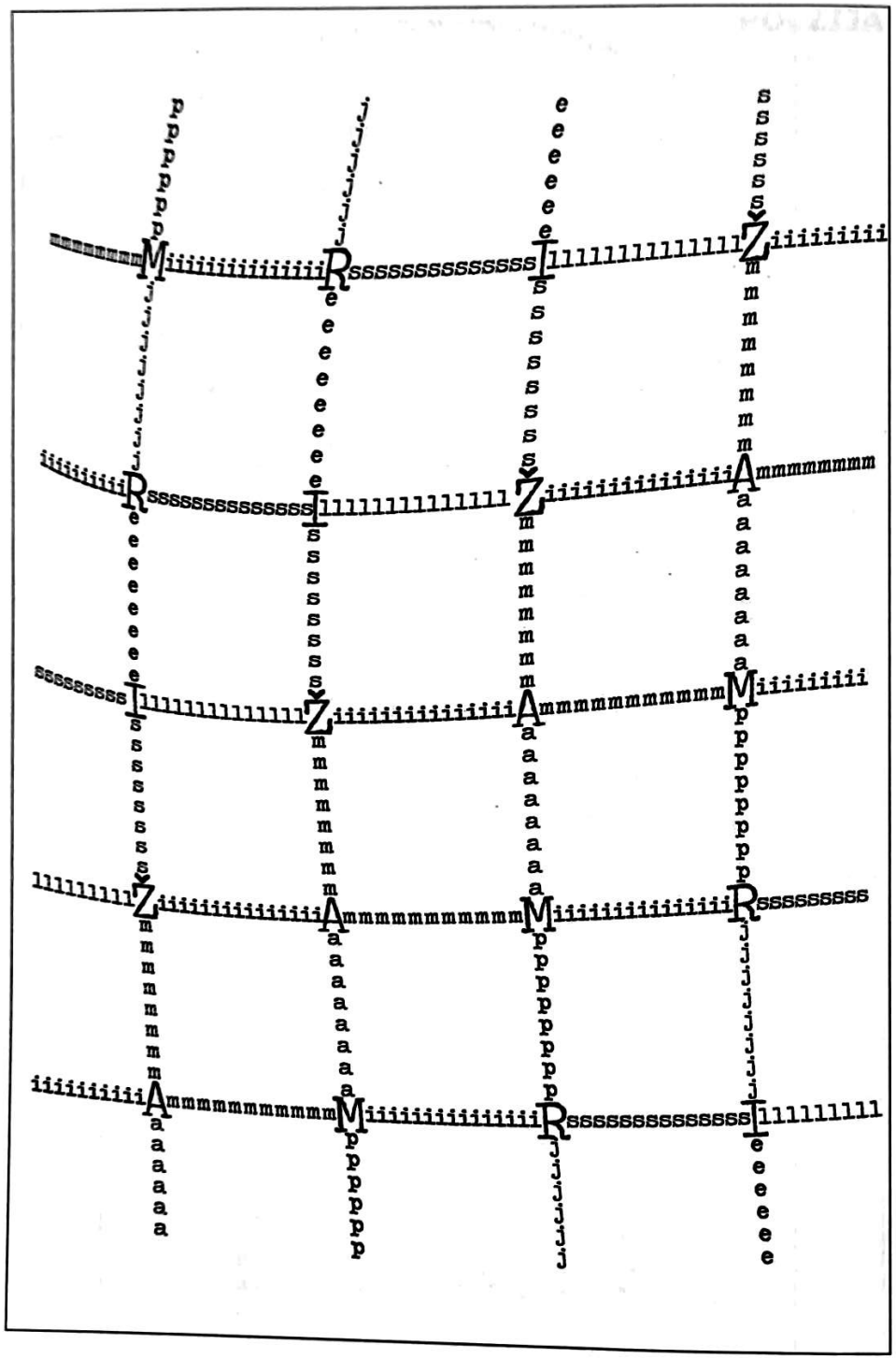

Srce

srce
kuca
srce
tuca
srce
muca
srce
puca
srce
lupa
srce
stupa
srce
bije
srce
lije
srce
klije
srce
diše
dušu

njiše

pred operacijom

misli letu
nazarencu
u getsemanski vrt
zrinskomu i frankopanu
u bečansko novo mjesto
fileškomu popu antunu
u šopron
židovu i šmulji

u auschwitz
uz
čekanje
isčekivanje
nepoznati put
krvavi pot
podanost
pripravnost
i
pogled
u
vječnost

iskao

iskao
sam te
na stijena
bolnice
u
beču
nisam
te našao
morao
sam te iskati
u
mojem
srcu

si ti ta

si
ti ta
ili sam
ja ta
ki će se
odreć
sada

si ti ta si ti ta
ili sam ja ta ili sam ja ta
ki će se otpravit sada ki će umrit sada

ako

nisam
ja
ta
ki
kani
umrit
kada
se
ufam
da
nisi
ni
ti
ta
ki
se
kani
odreć
žitka

jezuše

jačaj me
peljaj me
hrabri me
zdiži me
ponizi me
otvori me
dotakni me
ozdravi me
peljaj dušu
završi sušu
napunjuj me
obdarivaj me
sprohadjaj me
otvaraj me
preporadjaj me
peljaj dušu
završi sušu
stvoritelj
duše
suše
vladar svita
vladar cvijeta
vladar suše i suz
vladar noći
vladar moći
vladar duš
peljaj dušu
završi moju sušu

križ i kruh

kruh naš svakidanji
plod človičjih ruk
plod zniknul duh
klas na lik križa
uzrejao uz križanje
pravislom svezan u snope
uložen u križiće
zmlaćen

zmrvljen
zamisen
zajden

da nam danas
novi kruh
ne bude suh

križ zarizat
kanim ja

gredu na gredu
na skrajku i sredu

ali noža
noža nimam ja
kruh
riže
rizalica

išće išće

išće
išće
ište

najde
jedno
ište
išće

dugo
drugo
ište

išće
ne išće
ište
da minja
ište
u išće

išće
išće
i najde
išća
išću

išće
išći
i vidi
i ti

išće
jače je
od
išta

išće
vrši
gradišće

ja

dio
univerzuma

univerzum
u meni

muzika

ja
uz
guslin cincilincincum
trumbitin tutatatatataaaa
bubnjev dumdadadum
činelin činnnn
frulin fijufijulin

a
koruši andjelski
svečuju
koruš zvišuju

gusle me zdižu
trumbita pomaže
bubanj me riva
činela put kaže
frula me nosi
čelo mi rosi

letim
s koruši andjelskimi

lebdim
do finalnoga
izdaha

volja tvoja

kad te tribam
kad kričim
ipak

sam ja ne(k) stojim
tebe zovem
čuješ me
da mi zameš
nevjere
i pomoreš
da velim
volja tvoja
nek budi

nit

tanka nit
za živit
ili mrit
za vidit
ili žmat
za radost
ili jad
tanka nit
ćeš sve
zdurat
ili
ćeš nas
zakopat

suza

kapljica
zrcali se
u kapljici
suze
suzili smo
sužili smo se
i združili
u
suza

papa u celju
8. 9. 2008.

kapljica
na
kapljicu
blagoslov
škropilom
i
moćnom
nebeskom silom

blagoslov
duhom
i moću svetom
uz
potvrdu
lahornim
vjetrom

čekaš

dišeš
dahtiš
čekaš
dah
po
dah
da
duh
udahne
dah

sol

slano
latinsko
sunce

jč

udo

auto
budo
čudo
hudo
judo
ludo
rudo
žuto

veljek*

veljek
se j´
mirio
s
veljekom
za koga
veljek
duže
veljeka

* ide i s odmah ili bi(t)će

san*

nisan
naspan
san
nenaspan
nesan
nisan
naspan
nesan
san
nenaspan
san
san
naspan

*san = i sam

ubogi bogatuš

bogat
bogatiji
i
bogatiji
bogatuš
bogatstvom
bogat
bogatuš
bogati
bogatstvom
bogatstvom
ubog
bogatuš
bogati
bogom
bogati
uz boga
bogati
bogom
zbogom

(bogatiti se Bogom © by Tomislav Ivančić)

ljeta trunu klas

klije
raste
zreja ta
klas
zgubi
jedno zrno
zgubi
drugo zrno
rodi
nove klase
života

svako zrnce
posebno
manje
veće
zelenije
zrelije
moćno
pripravno za
novi sâd
za novi cvat
za mlat
ili za
požgat

ljeta trunu klas
rodu novi obraz
rodu drugi obraz

zrnce za
jad
za dat
za slad
hrana
za
rod
za
god
za
plod
ljeta trunu klas
dostaje
novi obraz
oćuti vihor i mraz
sunce i žar
ljubav i čar
a sve to
za dar
kot dar

na oltar

dan majke

majka dâna
prez
majkinoga dana
pred
majkinim danom
majkom dâna
za
svaki
majkin dan
majski dan
protulićni
ljetni
jesenski
zimski dan
majka
za
svaki
dan

duha protulića

dišem
udišujem
priduškujem
i čujem

doliće
protuliće

cviće
buji
zuji
pišći
kukuje
nazvišćuje

putuje
duh
oštri
sluh

na
mah
na
zrak
sunčan trak
protulića dah

frustracija

prazan

pust

debeo

tust

ji

za *frust*

lišće

lišće pada
magla vlada
miži
kiše
tonči piše

tiha voda
pjesnik hoda
prve stihe
ispod strihe
piše
klepa
´z rukava
žepa

lišće pada
sunce vlada
diše
njiše
tonči piše

voda
žubori
pjesnik

govori
moćno
silno
slog za slogom
rič za ričom
stih za stihom
pjesmu za pjesmom

lišće pada
vrane jada
kiše
ziše
tonči piše

kipi lipi
skladni
jadni
slasni
glasni
stručni
zvučni
kadgod
mučni

lišće pada
govori sada
žmiri
briše
tonči piše

riči lovi
v´ rime
zatvori
išće lišće
za gradišće
za pasišće
i skrovišće

a

lišće pada
jesen vlada
lipo biše
tonči piše

cvijeća
gaj
povidajke
znaj
štorice
teti
u kolobar
pleti
domovini
daj
sunca sjaj
jesenski raj

lišće pada
magla vlada
tiše diše
kiše
ziše
vindar
piše
tonči
piše

Antonu Leopoldu za 80. rodjendan

Jezik

jezik naš

dobro znaš

pun ormar

naroda čar

čisti ga

brusi ga

svitlaj ga

govori ga

ljubi ga

cijeni ga

širi ga

jačaj ga

daruj ga

naroda čar

pun ormar

dobro znaš

jezik naš

opomenjivanje

naznačivao mi misec
namigovalo mi sunce
sušljao mi vjetrić
govorio mi oblak
opomenjivala me godina
uzdrmljivala me grmljavina
ostao sam nim
nisam vjerovao
njim

modno cotlje

moda
roda
svoda

modno
rodno
svodno

zgodno
ladno
navadno

strašilo
mirilo
pustilo

organcu
vagancu
na lancu

viduj
gleduj
kupuj

moduj
i
plaćuj

rubac

na perčac

zavezan
rubac

ne pokriva

rub(ac)

ni zub(ac)

ni gub(ac)

zato se zgublja

tako zavezan

rubac

kiseg

jure
jur
juri na
jurjev dan po
jurskoj cesti u
jurišićev grad

brusnica

rus
brus
usnica

brusnica

za dvojno o

roza
i
joza
poza
na
doza
je prava
šoza

on se
voza
na
koza
po
loza

suncobran

jožef ban
jaše sam
u ruki ima
suncobran

čast si bran'
jožef ban
vuču ti brk
mrazu trg
poštenje si bran'
jožef ban

meč si 'mao
šviznut znao
vjerno stao
schwechat
pandrof
'šao

sablju kazao
tim odzgor
u peštanski dvor
dostao časni
plac
na konju uz
manduševac

konjanik
nek skrsnuo je
rep stisnuo
i ugnuo se
ostala praznina
prez velikoga
sina

sad'
jožef ban
opet jaše
sam

sabljom
miri i gleda
svit
oko njega
starice
divice
rožice
lipotice
junake
veseljake
lenjake
tužnjake

kani bit'
njev ban
ali služi im
ponekad
samo
kot
suncobran

23./24. 3. 2009.
prilikom 150. obljetnice smrti bana
Josipa Jelačića Bužimskoga

shranjeni pozdrav

osam osam
ha ha
kod nas

džeil džitler
kod slovencev
geil gitler
a u nimškoj i
čeil čitler

goli brig

zadusila je
smrz protulićnu duhu
na Golom brigu

petak

peti dan
četvrti san
treti ban
drugi van
jedan sam

glorija

konac
dana
škurine
noći
i noćne moći

početak
novi
sjaj
prestup
u raj

prez križa
i trnove korune
prez
konca i kraja
prez
alfe i omege

početak prez početka
cvijet prez cvijeta
zaviće prez sunca
vazam prez vazma
aleluja uz aleluju
glorija i
magnificat prez
mea culpa
te deum laudamus
prez kirije eleison

kalendar

kalendar
klandar
kandar
kadar
a dar?
dar

labda

udri
ritni
tuci
hiti
labdu

rudri
ritnir
tucir
labdur

tudri
tritni
tucit
hitit
labdut

hudri
hritni
tucih
hitih
labduh

ludri
litri
tucil
hitil
labdul

udri
ritni
tuci
hiti
labdu
abdu
bdu
du
u

u
cilj

sudoku

jedan
jedan
jedan

jedan
jedan
jadan

četire
četire
četire

sedam
pet
šest

u prazno
polje
s(j)est

dva
dva

osam
devet
tri
pet
već
si ga
ne dam
zet

zgotovit
kanim
brojkov

red
rim

bim
bam
bum
bimm

riiim

kreketanje

žabac
žabi
´z
žabljaka
krekeće
krekeće
i
krekeće

ali ona
njegovu
ljubav
neće

žabac
krekeće
krekeće
i
krekeće
skače
žabi
na
pleće

a ona
krekeće
krekeće
i
krekeće
da
njegovu
ljubav
neće

kravata

kravata
okolo
vrata
hrvata
kravata
košulja
izvan
hlač
hrvata
tamburica
u
ruki
hrvata
naša rič
u
čini
hrvata
kravata
zasukani
rukavi
pri djelu
hrvata
hrvatstvo
okolo vrata
crabata

to sve je
kravata
okolo vrata
našega
hrvata

džonu

gospodine
hvala za velike sine
džonove
riči
tanače i
korbače
veliko srce
iskustva zrnce
nasmijano lice
uz hrvatske ovčice
gospodine
hvala za velike sine
džonov put
skrb i
trud
veseo
kraj
uz
jačke zagrljaj
gospodine
hvala za džonove čine
skupni put
kroz hakovski kut
narodnu dolinu
fuenovu daljinu
hrvatsku družinu
gospodine
hvala ti za velike sine

džonu mülleru, na dan njegovoga pokopa, 22. 8. 2006.

trave

zemlja uz
neka rodi stazu
zelenu travu put
svake vrsti rastlin lozu
ke donašaju sime vodu
tako se je dogodilo sinokošu
postao je večer čekaju
i postalo je jutro cvatu
treti dan simenu
zemlja rodi za
vračje oko nas
bajzi jezik trave
jezičac vračtvo
plavi kljun i
mačlji rep hrana
konjsko kopito po nalogu
cmucke šestoga dana
petelince za nas
gušćere postaje
račoće večer
žabnjake i
gaćice postaje
pogačice jutro
svinjske dušice za trave
trave postaje
i haluge mrak

krvavi krt

krt
krit
krš
križ
krk
krik
krv
kriv
kriv
krit
krt

cer & čer

stol od
cera
bora
javora
kreljuti od
perja
lišća
lovora
plod od
duhe
pota
olova
trzaj
strune
zvuk
šume
miris
govora

komar

komar
ljubi
nabada
i
siše
komara
komareka

komarova
komarskyja
komarca
i
komaricu
ne boji se
ni
aidsa
ni
incesta

lastavica

šest lastavic
na nebu
skupno
se
veselu

lastavac
lastavica
i lasta dica

ili znamda
lastavac
lastavica
lastadica
lastastric
i lastastrina
ili
drugačija
lastina
družina

šest lastavic
na nebu
skupno
se
veselu

novine

novine naše
šare
debele
tuste

u lipoj
riči
blede
mledne
puste

hrani
krmi
pitaj*
piši
rimaj
cvitaj

daj
narodu
lipu rič
kripi ga
cipi ga
i
zdiži ga

daj mu
lipu
rič

*pitttaj

album

slike
oslikavaju
slikovito
povidaju
i
zbudjaju
slike

filešci

filež
i filešci dragi
čuda su mi dali

zlate pluge
grofovske tuge
medvidlje čape
i graničarske kape

filež
i filešci dragi
čuda su mi dali
škornjakovo drvalo
vorgoševo klepalo
tomšićevo dušalo
i semelikerovo mučalo

filež
i filešci dragi
čuda su mi dali

bicikjin
bolombjin
on onoga ono
budje
da budje
filež
i filešci dragi
čuda su mi dali

mriža

riči
se zdižu
u
pjesničku mrižu
ča
kaj
i
što
stežu
duhovno
vežu
samo
da ne sprežu

6. i 7. 11. 2010.
prilikom 2. književnih susretov u Koljnofu

autoput

auto
za
autom

auto
uz
auto

auto
pred
autom

na autoputu

auto
za
autom

auto
uz
auto

auto
pred
autom

a ja
med
njimi

vrbe

ošiškane vrbe
rodu
metle
švinge
korbe
i
korbače
neošiškane vrbe
rodu
grbe
i frge

sluh

gluho
gluši
uho
uho
gluho
gluho
uho
gluh
sluh

zač minjati

zač
minjati
riči
ditinstva
mladosti
i
starosti

na
čije dobro
je minjanje
riči

će na spasiti
da
srce
zaminjimo
razumom

da
ča
pretvorimo

uho
gluho

u
što

će nas spasiti
da
minjamo
ditinstvo
mladost
i
starost

vrat

žrkalj
po
žrkalj
žarko
žrkam

gutljac
po
gutljac
gutam
žarke
žrklje

kliće

klit
će
ili
neće

kliće
će
ili
neće
klit
bolit
gorit
će
ili
neće
kliće

budan

trudan
ali
budan
čekam
san

trudan
čudan
san

čekam
san
za
novi
budan
dan

neka

neka
kamene drobit
ako kaniš
rahlu zemlju dobit

neka
peršin sijat
ako kaniš
mrkvu znimat

neka
čekat novo protuliće
ako črišnji
zeleni kiće

neka
skrajat zutrašnji plan
ako nisi ispunio
današnji dan

pelud

atomski cvijet
nij si dao zet
da svoj
pelud
pušća svakud

atomski pelud
spravlja zblud

on je
okrut

25 ljet po Černobilju
i nekoliko dan po Fukushimi
28. 3. / 19. 5.

cognac

bučnjak
čudnjak
drivenjak
gauženjak
hudobnjak
lenjak
mražnjak
ništvridnjak
rasprudnjak
smišnjak
uz
armagnac
cognac
i naš
vinjak

Pajo KANIŽAJ

HAIKU

Haiku rođenje
Početak iskre –
Šušanj, šapat, žubor, šum…
Dašak trenutka …

Silazak mjeseca
Spušta se tiho
ljestvama nevidljivim
blijedi mjesec.

Tuškanac
U šetnji šumom
dosta često sretnem
samoga sebe…

Visoka želja
Visoki je stup
htio biti kućica
za male ptice!

Sjećanje
Sjaj u očima.
Ali zašto od suza?!
Žalostan leptir…

Slutnja
Slutnja pretvori
mali trzaj krhkosti
u vrelu žudnju…

Veličina malog
Neostvarene
ljubavi nekad traju
u beskonačnost…

Izgubljena veličina
Za gromoglasne
osjećaje većine
tko više zna?!

Pokretna livada
Konji i skakavci
na sve strane pokrenu
mirnu livadu!

Produljeni vratovi
Znatiželja je gusane
pretvorila
u labudove!

Pozlaćenje
Mala obična
ribica osunčana.
Zlaćane ljuske.

Raženi kruh
Srh svježeg kruha
donosi vjetar s polja
prezrele raži!

Put do ruže
Koliko trnja
ide uz jednu ružu?
Ako je bude!

Podsjet
Fotografija
žuta budi u srcu
plavetne snove…

Zaljubljena Iva
Otužnu vrbu
ljubav je pretvorila
u sretnu ivu…

Proljeće
Gle, lastavica!
Počinje novi život
u starom gnijezdu!

Pravo ljeto
Kakva vrućina!
I sjene se zavlače
na sjenovito!

Proljećavanje
Velika ljubav
sjetno jesenje jutro
uproljetnuje!

Topla studen
Iskrena ljubav
oštre zimske hladnoće
učini toplim!

Posvećeniku
Hrvatiku
Tvrđa je kninska
utvrđena stijegom
za sva vremena!

Nikola ĐURETIĆ

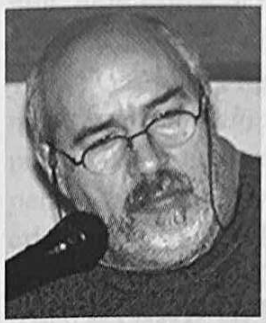

Crtež vedrine
(Izbor)

*

Pognuta leđa
moje žene. Oko nje
cvjetni karneval.

Takme se jutros
vonj bazge i miris
punjenih paprika.

I samo ime
ti je pjesma – Iris!
Djevojčice moja.

*

Sunčani mu dan
podari svoje ime.
Vedran – k'o nebo!

Padaju zv'jezde.
Suze svetog Lovre il'
cvjetovi mirte?

Svečane halje
i skrušena molitva.
Vela je Gospa.

Bez kišobrana
a lije k'o iz kabla.
Nije dobro, ne!
Ugasla naglo
tek užgana svijeća.
Prijatelj Marin.
Teče rijeka.
S njom i moje misli
– tužni suputnici.

*

Iz tople sobe
kako je lijep i mek
taj prvi snijeg!

Kraj je godine.
Zvjezdano nebo zove
me na polnoćku.

Uskršnje jutro.
Tucamo pisanice
– stol pun radosti.

Božidar BREZINŠČAK BAGOLA

Hrvatski Europučanin – Roman o samopouzdanju

(ulomci iz rukopisa)

Nakon položene mature proživio sam dva mjeseca u roditeljskom domu na osunčanom brijegu Hrvatskog zagorja i svako jutro pješačio u tri kilometra udaljenu župnu crkvu, gdje bih se poslije mise zadržao u čavrljanju s časnim sestrama i pobožnim staricama, te naposljetku doručkovao zajedno s domaćim župnikom. Sve sam to prihvaćao kao nešto sasvim normalno, što se razumije samo po sebi, čak i kao nešto nužno, kako bih na taj način lakše prikrio duhovnu tjeskobu u sebi, osjećaj raskola između duše i srca. Duša je bila njihova, na strani pobožnog oca i manje pobožne majke, na strani katoličke tradicije i kmetske vjere, a srce je bilo prikriveno moje, plamena sumnja, strast i pošast istovremeno.

* * *

U godini svoje punoljetnosti prvi put sam sreo mladog svećenika kojemu je poezija značila više od obvezatnog časoslova, i koji je svećeničko zvanje prihvaćao kao veličanstvenu pjesmu životu. Prožet i zagrijan tom željom otišao sam u samostan Miren kraj Nove Gorice u Slovenskom primorju da se podvrgnem novicijatu, odnosno jednogodišnjem intenzivnom uvođenju u redovnički život. U prvim mjesecima novicijata doživio sam jednog prijepodneva, na osamljenoj klupi nasred bogatog voćnjaka, obasjan suncem i žutocrvenkastim plodovima kakija, neponovljivu i neopisivu ekstazu vječnosti, sveobuhvatnost življenja bez osobnih primjesa. Nešto što se nikad više nije ponovilo. Poslije sedam mjeseci novicijata bio sam pozvan u vojsku.

Iz sunčanog Slovenskog primorja u makedonsku prijestolnicu Skoplje, gdje sam kao pripadnik jugoslavenskog topništva bio najprije ošišan na "nulericu", a onda prepušten komunističkim žrecima u kasarni Maršal Tito. Pet mjeseci trajala je vojnička obuka, za nas *popove* pojačana dodatnim satima *moralno-političkog vaspitanja*. Valjalo se priviknuti na mnoge neočekivane udarce, kao što je na primjer grupno tuširanje i pokazivanje penisa, podsmjehivanje ljudskoj sramežljivosti, psovanje i izrugivanje crkvenih obreda, Marije i Isusa. Zbog posuđivanja *Svetog pisma* vojniku u susjednoj bateriji, koji me prilikom jutarnje vizite sav prestrašen glasno izdao, bio sam kažnjen noćnim *požarstvom* nekoliko tjedana uzastopce uz obavezno svakodnevno javljanje *kapetanu bezbednosti* u čijoj kancelariji sam propušio i naučio piti tursku kavu. U drugom ili trećem mjesecu potajno sam se upisao u gradsku knjižnicu i posuđivao knjige za noćna dežurstva. Tada se mnogo pisalo o godinu dana ranije objavljenom romanu Meše Selimovića *Derviš i smrt*, romanu o čovjekovoj sudbini u žrvnju neljudske povijesti i totalitarističke ideologije. Prvi put čitao sam taj roman više iz radoznalosti, a manje radi učvršćivanja vjere, jer sam bio tek na pragu života i danomice sve ozbiljnije nasjedao obećanjima mladog *kapetana bezbednosti* te se pripremao za studij svjetske književnosti. Možda bi njegovo nagovaranje doista urodilo upisivanjem studija na Filozofskom fakultetu da me nije pogodila vijest o preranoj smrti mog dobročinitelja, župnika koji je navodno na samrtnoj postelji više puta spominjao moje ime i preporučivao se mom mladomisničkome *mementu mori*... Počeo sam gorljivo razmišljati o sebi i svećeničkom zvanju koje mi je bilo namijenjeno. Drugi put pročitao sam Selimovićev roman *Derviš i smrt* te spoznao da se derviš Ahmed Nurudin muči i bori više sam sa sobom negoli s ljudima oko sebe. Neizvjesnost životnog puta prihvatio je kao svoju sudbinu zajedno sa svim rizicima. Za razliku od ljudi koji nemaju svog mišljenja, kojima nije žao njihove duhovne smrti, njihove nestvarnosti.

* * *

U Münchenu je naizgled vrlo zgodno biti bogoslovom. Svugdje uživamo prednost i poštovanje. Bavarci nas već iz pristojnosti više cijene nego ostale studente, dive se našoj požrtvovnosti. Ona se doduše može zamisliti, ona se glasno propovijeda, ali se ne pokazuje na djelu. Nemoguće je biti požrtvovan u zgradi koja je po svom izgledu i unutrašnjoj dotjera-

nosti sličnija hotelu negoli kući molitve. Trebalo mi je nekoliko dana da se snađem u raskošnim hodnicima, da upoznam časne sestre i presvijetlu gospodu poglavare. Važno je biti na broju, imati ključ od sobe i ulaznih vrata, sprijateljiti se s portirom, ljubazno zaviriti u kuhinju, svima se duboko klanjati, bez razlike bio netko stariji ili mlađi.

* * *

Zgrada *Herzogliches Georgianum* na Professor-Huber-Platzu, nasuprot Ludwig-Maximilians-univerzitetu, prepuna je ledeno sjajnih hodnika. Po ćoškovima kipovi svetaca u ljudskoj veličini. Kipovi ne stoje na svojim mjestima zbog prostornog uljepšavanja. Iz njih danju izbija strah pred kaznom. Noću se u njihove obrise prikrada strava, sve do mog uzglavlja. Budim se u razbijenom ogledalu snova. Od kreveta do umivaonika užasna razdaljina i način životnog dotjerivanja. Čeka me barokno ukrašena blagovaonica. Nitko za doručka ne čuje kako se u odsjaju crnog mramora prolama opomena: "Bolje da nikad nisi krenuo stazom svećeništva..."

Ne znam hoću li ustrajati, ali svakako ne lažno. Ćaskanja uz popodnevnu kavu doista ne vode toliko naglašavanom konstruktivnom životu. Začudo, uvijek se pored mene nađu pojedinci koji odobravajuće prikimavaju svakoj izrečenoj misli, a da im do nje uopće nije stalo. Nije li takvo ponašanje posljedica mog naivnog povjeravanja? Povjeravam se površnim ljudima te tako sam pristajem na gubljenje dragocjenog vremena. Ne mislim na njegovu "gastarbajtersku" dragocjenost, na novac kojim ovdje nitko ne oskudijeva, premda ga malo tko od bogoslova upotrebljava u prave svrhe. Nijemci odlaze doduše ponekad u kazalište ili na zajedničke izlete, ali nas nekoliko stranaca iz Hrvatske, Slovenije, Portugala i Južne Koreje možemo se pohvaliti jedino fotoaparatima, tranzistorima, magnetofonima i tek tu i tamo pokojom knjigom.

Nalazim se još uvijek u početnom zanosu, oduševljen razgledavanjem i upoznavanjem proslavljenoga grada piva i bijelih kobasica. München je moja svakodnevna naslada. Ali naslađivanje mi ne smije postati jedinom odlikom. Na obali Isara ponovno sam čvrsto odlučio da ne smijem ni u čemu iznevjeriti osnovni tragalački odnos prema životu, vjeri i poeziji. Njemački pjesnik Novalis, pronalazač "plavog cvijeta", simbola čežnje za beskonačnošću, pjesnik magičnog idealizma u kojemu san postaje

zbiljnost a zbiljnost san, jednim me fragmentom ohrabrujuće upozorava na duhovni pravac početnog bježanja.

Pjesnik i svećenik bijahu u početku jedno – i samo su ih kasnija vremena razdvojila. Međutim, pravi pjesnik je uvijek svećenik, kao što je i pravi svećenik ostao uvijek pjesnik – neće li budućnost opet uspostaviti staro stanje stvari?

Nagovještaj takve budućnosti ujedno je početak njenog ostvarivanja. Fragment me postavlja pred ispit zrelosti koji ne pretpostavlja nikakvu nadu ili predanost pukom iščekivanju. Pisati se mora ili se na pisanje ne smije pomišljati. Crtica koju sam mjesecima nosio u sebi doživjela je na papiru začuđujuću preobrazbu. Nestalo je događaja. Kod ponovnog čitanja dobivam dojam stranog autora. Možda smo se negdje sreli, ili je riječ o maštovitoj zbilji osjećajnog naboja. Neobično sam zadovoljan, sretan u punom smislu autorske slučajnosti.

* * *

Stanujem u zgradi bogoslovije na zagrebačkom Kaptolu. Nepovoljne prilike mogu biti nadasve korisne u preispitivanju vlastitih mogućnosti. U drevnim prostorijama odvija se veoma razigran mladenački život. Po hodnicima se razliježu napjevi na jednu te istu temu ljubavi, u učionicama se razvijaju žustre debate u vezi s jučerašnjim ili sutrašnjim utakmicama. Oslobađajući život poprima sve ozbiljniju uzaludnost. Dani se uglavnom redovito popunjavaju. Možda pet ili deset minuta zakašnjenja kod jutarnjeg ustajanja. Važno je stići pravovremeno na misu, kako bi se nakon toga moglo mirne savjesti doručkovati.

Svatko nastoji da mu vrijeme u bogosloviji što bezbrižnije prođe te da se što prije domogne svoje crkvene uloge. Svoj na svome, jedva dostatan samom sebi, a kamoli današnjim vjernicima koji više nisu baš umiljate "ovčice" i ne primaju svaku pastirovu djetinjariju sklopljenih ruku. Nažalost, bogoslovi se na Kaptolu još uvijek odgajaju za "velečasnu gospodu", a ne za ljude dostojne čovjekova povjerenja. Živi se u stalnoj bojazni, licemjerno i katolički umiljato. Svatko uočava tuđe pogreške, pozivajući se na skolastički izbrušene stavove i dokaze. Nimalo postiđeni pred toliko naglašavanom savješću. Sijači jalovih istina. I ja zajedno s njima, ajme, muko moja!

* * *

Na svećeničkom tečaju, koji se svake godine krajem siječnja održava na zagrebačkoj Šalati, pozdravio sam se s nekolicinom župnika i kapelana iz Hrvatskog zagorja. Nekoji između njih me zgranuto upitaše pišem li stvarno pjesme, nakon čega nismo više imali o čemu razgovarati. Nije me bilo stid, međutim osjećaj ugrožene uzvišenosti djeluje ubitačno. Nastojao sam što prije pobjeći. Zašto sam zbog stihova sumnjiv u očima zavidnika? Zar im nije dovoljna zavist?

* * *

Zašto pobožnost gubi čar iz djetinjstva? Samoća svoju uzvišenost? Svetost svoju omamljujuću grubost? Pitanja nezaustavljivo izviru jedno iz drugog u grozničavom međusobnom nadskakivanju. U jednom od takvih skokovitih tresnuća zavrišta poda mnom osakaćeni Zelenko, četvrti konj Apokalipse, prestravljen razlivenim purpurom nedoglednih četa dostojanstvenika koje mi nadiru u susret iskešenih, zveckajućih vilica, nadnose mi se nad užareno čelo i viču: "Jesi li naš, jesi li našeg rajskog purpura željan ili Božje, Kristove... ha-ha-ha... Isukrstove zemaljske kostrijeti?"

Ništa se ne zbiva oko mene, već u meni. Ideje i politika, hrvatstvo i crkvena hijerarhija, sve me to progoni i salijeće svojim zastranjivanjem. Crkveni dostojanstvenici hrvatskog naroda ni danas ne umiju vrednovati čovjeka. Tome ide u prilog vijest da me preuzvišeni nadbiskup ne misli zarediti za đakona. Želi da još godinu dana provedem u bogosloviji.

* * *

U jučerašnjem izdanju *Večernjeg lista* objavljena je moja nagradna priča o neimenovanom apsolventu teologije koji je napustio zgradu bogoslovije i sasvim slučajno upoznao djevojku koja je pobjegla iz ženskog samostana zato što nije mogla odoljeti lezbijskoj napasti starije susestre. Ne znam je li stvarno riječ o priči ili o meni. Međutim, jedno je sigurno, nepunih dvanaest sati prije đakonskog ređenja kojemu sam trebao pristupiti nađoh se u poglavarevoj sobi. Nesposoban za bilo kakvu obranu. Mirno sam saslušao njegov napad i odluku.

Ovakvo pisanje ne priliči bogoslovu, ne priliči ni najzadnjem kršćaninu... Vi ste bezbožnik i neprijatelj evanđelja... Svojim pisanjem pribavljate sebi vječnu osudu... Nadbiskup vas ne želi ni vidjeti ni čuti...

Iznevjerili ste čitavu bogosloviju, zato što prije nestanite... Nastavite živjeti s bezbošcima... Ovdje vam više nema mjesta!

Ništa mu nisam odgovorio. Ne mogoh se naprosto snaći u njegovim autoritativnim riječima. Promatrao sam apostolski prsten na njegovoj ruci i prisjećao se imena pojedinih apostola, crkvenih otaca, sabora, šizmi i raskola, reformacije i protureformacije. Sjetio sam se svog misionarskog zanosa s kojim sam započeo studij teologije. Pomislih na duhovne vježbe Ignacija Lojolskog i Vinka Paulskog, na mistiku Ivana od Križa i Terezije Avilske. Sve se u meni probudilo, u osudu pretvorilo, na šutnju me primoralo. Zalupio sam vratima i otišao u sobu iz koje mi se valja iseliti. Do kasno u noć promatrao sam, naslonjen na prozor, zagrebačku katedralu i primijetio kako se sve vidljivije raspada. Ništa uzvišenog u njenim tornjevima, krovu i prozorima. Lažna gotika.

* * *

Na Filozofskom fakultetu u Beogradu upisao sam filozofiju i sociologiju. Uz obaveznu nastavu fakultet doživljavam kao mjesto održavanja brojnih tribina, promoviranja novih knjiga i otvorenog polemiziranja. U tom pogledu nadasve me ohrabruje astrološka spoznaja da sam rođen u znaku škorpiona. Vladar ovog znaka je Mars – simbol postojanih osjećaja, ali i vrlo dubokih strasti koje u tjelesnom smislu karakteriziraju sferu seksualnosti. Nijedan drugi znak ne obiluje s tako mnogo provalija i dubina, ali i mogućnostî za najviše spoznaje. Riječ je, dakle, o izrazitim energijama volje koja određuje biće kao nepopustljivo, samosvjesno, unutarnje ponosno i izvanjski postojano. Škorpionski tip može biti jednako okrutan prema sebi kao i prema drugima.

* * *

Iz tvrdog sna probudi me rečenica njemačkog filozofa Maxa Horkheimera: "Oni su zadržali Boga, ali nisu milost!" Nisam mu uspio ugledati pravo lice. Zbog grčeva u crijevima poletio sam u zahod. Potom sam ispred ogledala u kupaonici škaricama dotjerao zapuštenu bradu. Nitko me na ulici neće prepoznati.

Na vratima ugledam čovjeka poderanih cipela. Govori mi da popisuje građane socijalističke Jugoslavije koji imaju pravo biranja na predstojećim

izborima. Zapisao je moje ime i prezime. To me zapisivanje iznenadilo. Očito nisam spreman za izbore, iako je mnogo lakše birati druge umjesto sebe. Razlog je mnogo dublji. Htio bih se vratiti svome izvoru, ali u sebi nalazim same močvare. Prerastam u žabokrečinu: pozdravno kreketanje na ulici, u autobusu ili u predavaonici. Mulj budućnosti. Hranim se takozvanim prijateljima. Ne prija mi cigareta uz kavu. Pred očima mi studentica s pitanjem kad ću već jednom pobjeći iz svoje sjene. Pobjeći, svakako, ali nipošto pravo na izbore. Birao bih sukladno građanskoj obvezi, bez osobne odgovornosti.

* * *

U stanu na osmom katu zgrade na Konjarniku poznati prevoditelj ogovarao je političkog diletanta, bezobraznog mladića koji ga je navodno ocrnio kod direktora izdavačkog poduzeća za koje prevodi. Uz kulen, dalmatinsku pancetu i litru smederevke nismo zalazili u pojedinosti. Za vrijeme jela sjetio se da mora nazvati Smilju, neku Ruskinju, koja se prekosutra vraća u Moskvu. Njezin muž napisao je navodno dobar scenarij, odlično zaradio na njemu, napustio Rusiju i sada živi negdje u Australiji. Eto, ona će prekosutra u Moskvu da uzme sinčića, zatim će avionom do Singapura, a odanle u Australiju, gdje će ostati najmanje godinu dana. U detalje se raspričao o putovanju, ni riječi o ženi, iako mi je odmah bilo jasno da mu je žao što Smilja odlazi. Scenarij, muž i sinčić samo ublažuju bol rastanka. Javio se i u Madžarsku svojoj strini, koja nakon muževe smrti ne zna kud bi s lovom, tako da se jadnica razboljela i mogla bi svakog dana poludjeti. Izgovorio je to dosta pritajeno, ali s izrazito naglašenom željom. Ispratio me do lifta. Na hodniku ga nešto mlađi susjed ozbiljno priupita ima li možda kakav novi pornić. Nasmijao se i rukom mu dao znak da će svratiti k njemu na piće, samo da prvo mene isprati.

* * *

U drevnom dvorcu Hrvatskog zagorja nađoh se s nekolicinom slikara i pjesnika. Razgovor o mudrosti življenja i podravskim naivcima. Turistička atrakcija. Traži se zabavna poezija za festival u Krapini. Uživaju sugovornici, prepustivši me crvotočnoj draži raspadanja. U mislima mi lahorasto struje slike iz djetinjstva. Sjećam se pokojnog djeda kako sjedi na prednjoj

strani rasklimanih drvenih kola i s bičem u ruci upravlja kravama koje nas polako voze u dvorac. Za vrijeme vožnje objašnjava mi kako se nekad drukčije živjelo i nije bilo baš sve tako nazadno kako to komunisti pričaju. Najradije je spominjao pokojnog bilježnika čiju su kuriju posjećivala visoka gospoda iz Beča, Pešte i Zagreba. "Vrag je njih stvoril i dal!" žestio bi se djed na bilježnika i gospodu, a ja bih u svojoj dječačkoj mašti silazio s bogato ukrašenih kočija, uživao u lijepim perivojima, za prepunim stolom, u sjenici ispod borova... Nažalost, od kurije je ostalo samo derutno zdanje i neko čudno duševno stanje u meni.

* * *

U seoskoj krčmi naručih duplu kavu, potišten dugim godinama ustajalog vremena. Ni krčma mi ne djeluje više domaće. Nema na zidu ormarića s lovačkim kobasicama i salamom koji me u djetinjstvu, kad bih dolazio po cigarete za djeda ili susjeda, mamio izazovnim mirisima. Sada su zidovi oblijepljeni tapetama. Krčma je zagušljiva od pretjeranog pušenja i pivskih mrlja po podu i stolovima. Prizivam žute uspomene, obuzet prazninom silueta. Konobarica mi se obazrivo smješka, listajući požutjele novine. Sjećam se mnogo privlačnijih prizora, kad je u minihaljinici bila itekako izazovna. Bujnost mladenačkih oblina izrodila se tijekom vremena u osamu koja nimalo ne odudara od požutjelih novina.

U kolutovima dima nestaju crni obrisi. Svjedočiti o sebi jedina je baština koju mi ne mogu priuštiti drugi, premda je konobarici neshvatljivo da bi u današnje vrijeme netko mogao razmišljati o tome kako doprijeti do sebe. Ispituje me gdje sam bio tolike godine? Jesam li se naživao svijeta? Njoj godine tako brzo prolaze, srećom s njima i mnoge nevolje. Ona se vrlo mlada udala, o mužu ni riječi, kaže da nije vrijedan spomena. Bez ustručavanja dodaje kako je o meni mnogo toga čula i prečula. Svašta se pričalo o mom zastranjivanju. O njoj su zlobnici također koješta izmišljali, a i danas izmišljaju, nastavila se pravdati preda mnom, kao da se u krčmi zatekoh zbog nje a ne zbog kave.

* * *

Za razliku od izvora prožima me ustajala voda zagađenog bunara. Nedostatak čuđenja. Ovo što živim nije vrijedno suđenja. To je proces osob-

nog gubljenja. Obilni ručkovi – pečeni odojak, purica, guska ili patka, mlinci i domaće vino – jedina su nagrada urednicima socijalističkog samoupravljanja za laži kojima u novinama, na radiju i televiziji hvale lokalne političare. Za prepunim stolom izmjenjuju se masni vicevi na račun višemjesečnog, sve zagonetnijeg umiranja predsjednika Josipa Broza Tita. Najviše viceva nastaje za danonoćnih dežurstava partijskih aktivista. Budući da nemam dara za izmišljanje i prepričavanje viceva, društvu sam ispričao istinitu priču o tome kako sam prije nekoliko dana dežurao u općinskom komitetu, a da se nisam usudio rasklopiti pištolj. U mrtvoj tišini strepio sam kad će telefon zazvoniti i ponavljao u sebi lozinku kojom mi se valja odazvati. Negdje oko ponoći začujem zvono na ulaznim vratima općinske zgrade. Evo neprijatelja, pomislim sav prestrašen, šmugnem u susjednu prostoriju i prikradem se prozoru da iz prikrajka pogledam neprijateljsku spodobu, kad tamo prijatelj na ulaznim vratima, koji je dežurao pedesetak metara dalje, u zbornici osnovne škole. Začas se na dežurnom stolu umjesto pištolja našla dimljena slanina, kruh i luk. Jeli smo i pili, prečuli svaki sovin huk, do jutra se tako napili da nas je čistačica morala pola sata buditi. O sličnim doživljajima pripovijedali su i ostali sudionici bogate trpeze. Stariji kolega toliko se partijski opustio da je počeo nazdravljati riječima: "Za Partiju komunističku i Majku Božju Bistričku!"

* * *

U snovima sam cijelu noć pokapao mrtve, obredno izgubljen među prepoznatljivim partijskim uglednicima. Svi se zaklinju u vjernost mrtvom predsjedniku Josipu Brozu Titu, a ja pjevam obredni psalam "Smiluj mi se, Bože" i primijetim uperen pištolj ravno u mene. Kriknem i probudim se. Istinabog, partijskim sekretarima sastavljao sam telegrame sućuti koje su slali u Zagreb i Beograd, uredio sam komemorativni broj lokalnih novina, i gle, kako mi se to u snovima osvećuje. Nadam se da mi u stvarnosti ipak ne predstoji metak u čelo, premda bi mnogi članovi Partije voljeli da me nema u njihovim redovima. Moja predavanja u omladinskoj školi idu im na živce, sloboda mišljenja ih zamara. Njima je važna strategija, politički kurs, linija. I najmanje skretanje s linije osvećuje se čak u snovima.

* * *

Postajem gumom za žvakanje. Žvaču me razne komisije, urednici i tajnice. U slobodno vrijeme nagriza me sa svih strana prašina od silne tutnjave demokracije na političkoj sceni. Pokušavam se politički sabrati. Poslije Drugog svjetskog rata, a pogotovo poslije Hrvatskog proljeća, Hrvati rasuti po čitavom svijetu stvaraju brojnu političku i ekonomsku emigraciju. Istaknuti intelektualci, poduzetnici, političari, književnici izdaju na stranim jezicima časopise i knjige o položaju Hrvatske, organiziraju političke zborove i traže saveznike. Njima se potkraj osamdesetih godina priključila skupina intelektualaca i političara u domovini, predvođena dr. Franjom Tuđmanom. Tako se počela povezivati domovinska i iseljena Hrvatska te ostvarivati ideja o povijesnoj pomirbi svih Hrvata.

* * *

Dani me naprosto ostavljaju za sobom sa sve manjim zalogom jastva, odnosno individualnosti. Prepoznajem se kao netko na poslu, u društvenoj zbilji, ali ne i u svojoj osami. Ja zapravo i ne znam više za osamu, za vječnost u sebi. Živim u prolazu. Osjećam se duhovno istrošenim, živčano drskim i neobazrivim. Zato me raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije nije dublje okrznuo. Osamostaljivanje Republike Hrvatske i Republike Slovenije pratim više sa strepnjom negoli s pobjedničkom euforijom koja me svakodnevno zaglušuje sa svih strana. Pitam se mogu li te dvije države opstati u neoliberalističkom, kapitalistički nemilosrdnom suživotu europskih država?

Slovenci su proglasili novu nacionalnu valutu – tolar. Njih ne zabrinjava toliko situacija u Hrvatskoj, koliko mogućnost jačanja vlastite valute. U tom pogledu moram biti oprezan i odrješit u uspostavljanju čistih računa sa Slovencima kojima je više od osamdeset godina jugoslavenske stvarnosti od prvog susjeda (Hrvatske) bio draži susjedov susjed (Srbija).

* * *

Osvanulo je predivno siječanjsko jutro s toliko priželjkivanim, stoljećima potiskivanim i uzalud prizivanim međunarodnim priznanjem samostalne države Republike Hrvatske. Živjela nam suverena Hrvatska! Živjela u ime svih domoljuba koji su stoljećima ginuli za tvoju samostalnost, živjela usprkos svojim dojučerašnjim izdajnicima, živjela u ime mog

pokojnog oca, časnog domobrana i katolika, živjela kao trajni zalog nove radosti, dostojanstva i stvaralačke postojanosti!

Poslijepodne održao sam na sastanku općinskog čelništva oštar govor u prilog obrani ljudskog dostojanstva od sve izrazitijeg poltronstva. Predstoji mi žestoko suprotstavljanje svakom diletantizmu i nesposobnosti umišljenih kreatura u politici. Neki novi ljudi u našoj općini postali su naprosto bolesni od karijerizma i pohlepe za vlašću. Politiku poistovjećuju sa svojom osobnom plitkošću, a najviše se plaše neustrašivih pojedinaca.

* * *

Kad god nešto vrijedno učinim, postanem sumnjiv u očima zavidnika. A nema gorih zavidnika od zavičajnih, koji ti zavide dok ti tepaju, dok s tobom piju i tvojim se biserima smiju, dok pred tobom druge ogovaraju, koji te uzvisuju i istovremeno na svakom koraku varaju. Svaka čast, poštovanje i zahvalnost pojedincima koji su prije nekoliko godina hrabro i odlučno sudjelovali u rušenju komunističkog, jednopartijskog i antihrvatskog sustava. Časno su obavili rušilačku zadaću i pobijedili na izborima. Sada je prvenstvena zadaća svih nas izgrađivati osobnu i kolektivnu svijest hrvatskih građana o novom društvenom sustavu, uvažavajući načela europske demokracije i kršćanske civilizacije. Toj zadaći neki općinski dužnosnici ili su nedorasli ili je ne žele izvršavati.

Nešto mi govori da otvoreno napadnem pojedine stranačke vukove, da zapalim šibicu i rastjeram prijetvorne beštije. Takav napad je opravdan, jer mu je cilj kazniti one koji se ne pokoravaju pravednim zakonima. Ne mogu se dobro i zlo istovremeno izabrati, a još manje istovremeno provoditi. Jasno i nedvosmisleno upozorio sam stranačke kolege na nekorektno ponašanje i neopravdano koristoljublje. Riječi su možda bile preteške. Osjećam da se grana na kojoj sjedim opasno savila. Podmitljivost pojedinaca razara slogu, okreću mi leđa.

Kako mogu prepoznati, po kojim vanjskim znacima, priliku koja me vodi k ispunjenju mog poslanja? Što moram poduzimati, na koje ljude se obazirati? Drevna mudrost govori mi da se naklonost ljudi i velika potpora zadobivaju skromnošću i povučenim radom. Ako čovjek cijelo vrijeme radi s čvrstom i čistom voljom, on će svakako jednom postići ono što u svojoj najdubljoj nutrini priželjkuje. Hoće li ovogodišnje proljeće, koje je

danas započelo, donijeti i meni duhovni procvat? Hoću li i ja tijekom proljetnih mjeseci uroditi stvaralačkom plodnošću? Mogu li se nadati bujanju života ili tek munjama i gromovima? Jesam li u stanju uočavati razliku između prividne i stvarne opasnosti?

* * *

Točno u jedanaest sati spustio se helikopterom na igralište kraj osnovne škole hrvatski predsjednik dr. Franjo Tuđman. Pozdravio sam ga i rukovao se s njime. U neposrednom razgovoru djeluje mnogo srdačnije nego na televiziji. Razgovarali smo u uredu direktora tvornice koja je u vlasništvu švicarskog holdinga. Tijekom susreta bio sam vrlo ojađen ljudskom niskošću općinskih politikanata koji su prije nepuna dva tjedna za poslovnim ručkom govorili sve najgore o Tuđmanu, a danas zamalo da ga nisu na rukama nosili i ljubili mu koljena. Prilikom uzlijetanja helikoptera domaći kuburaši svojevoljno su zapucali iz kubura, na što je oštro reagirao zapovjednik osiguranja. Žalosno je da su upravo članovi vladajuće stranke bili najglasniji u svađi s policajcima, pokazujući im svoje stranačke iskaznice i uzvikujući kako njima nitko ništa ne može. Takvo ponašanje je anarhija, a ne demokracija.

* * *

Na televizijskom ekranu pratim prijenos sahrane pape Ivana Pavla II., velikog čovjeka, pjesnika i prvosvećenika koji je gajio posebnu naklonost prema Hrvatskoj. Aktivno je podupirao ostvarenje hrvatske težnje za samostalnom državom i za prestankom ratova na prostoru bivše Jugoslavije. Kad su ga najavili: "Habemus papam Karol Wojtyła!", mnoštvo se na Trgu sv. Petra pitalo tko je taj i odakle dolazi. Karol kao da se netom vratio s plivanja, veslanja ili skijanja, oran za studij književnosti i filozofije, zaljubljenik u amatersko kazalište, pjesnik u kamenolomu. Sasvim neočekivano pojavio se na povijesnom balkonu papinske palače, otvorivši širom vrata i prozore: "Ne bojte se najmlađeg pape!" koji dolazi iz naroda drevnih Slavena, nimalo spreman za metak u trbuh, još manje za metak koji će za malo promašiti srce, ali u svako doba spreman ispričati se i dobrostivo poljubiti zemlju zbog svih povijesnih zlodjela. Diljem svijeta odzvanja njegov poziv na kolektivno ispitivanje savjesti. Diljem svijeta

širi se njegov poljubac zemlje u zloglasnom Auschwitzu, mjestu strave i užasa. Diljem svijeta pamti se njegov zagrljaj židovskog rabina u rimskoj sinagogi. Pamtimo ga po tumoru debelog crijeva, po iščašenoj ključnoj kosti, po slomljenoj bedrenoj kosti. Kad su ga danas mrtva izložili pred milijunskim mnoštvom na Trgu sv. Petra, više se nitko ne pita, pa tako ni ja, tko je taj i kamo odlazi.

* * *

Umro je moj stari prijatelj i nadasve dobar čovjek. Naše prijateljstvo počelo je u gimnazijskim danima i trajalo je sve do njegove prerane smrti. Bavio se lekturom i korekturom u brojnim nakladničkim kućama. Autor je nekolikih pjesničkih zbirki te prijevoda sa slovenskog i njemačkog jezika. Uzeo sam u ruke njegovu zbirku *Vrijeme pripravnosti* i zamislio se nad stihom "Nekako si uvijek čeznuo u izasmrt". Doista, nekako je uvijek čeznuo u izasmrt, od našeg prvog susreta u Gornjem Vrapču, na šetnjama od Gajnica do Susedgrada, kad bismo umorni hodali gradom, nošeni starom dobrom nadom. Nekako je uvijek čeznuo u izasmrt, još za gimnazijskih dana na Črnomercu, pod krošnjama Šenoine stare lipe, metafizički posjetilac drevnog Zagreb-grada, a vazda mu se događalo suprotno. Nekako je uvijek čeznuo u izasmrt, pa čak i na vrhuncu svoje mladosti, kad smo u Bavarskoj crnčili od radosti, smatrajući prijateljstvo najvećom blagodati, za kojom nikad nismo prestali gladovati. Nekako je uvijek čeznuo u izasmrt, iako nikome o tome nije rado pričao, znajući da nitko ne sluša čovjeka kad on konačno otpočne razgovor sa samim sobom. Nekako je uvijek čeznuo u izamrt, zato sam volio s njim izaći iz kruga, osjetiti privid svetkovine, slavodobitno obilaziti slobodu kao slobodnjak koji se ne može više pripitomiti.

* * *

Na posao dolazim ispunjen životopisom Hildegarde iz Bingena, velike proročice srednjeg vijeka, sjajne zvijezde na nebeskom svodu zapadne intelektualne i duhovne povijesti. Hildegarda je već kao dijete imala neobičnu sposobnost - vidjela je ono što drugi ljudi nisu mogli vidjeti, primjerice boju teleta prije negoli se krava otelila, ili slike dalekih krajeva iz prošlosti. Obasjana i prožeta intenzivnom nebeskom svjetlošću počela je pisati svoje

prvo teološko djelo *Scivias ili Spoznaj putove*. Kad je u osamdeset i prvoj godini umrla, jarko je svjetlo u obliku križa zasjalo na nebu, što je znak da je bila u stanju vidjeti živu svjetlost. Njoj koja je jednom napisala divnu rečenicu: "Tvorevina gleda na tvorca kao ljubavnica na svog ljubavnika" bio je dopušten povratak kući, u izvor svjetlosti. Velikoj učiteljici obratio sam se jutros, pred zoru, najiskrenijim molitvenim zazivom.

Hildegardo, nevjerojatna ženo, čarobnice u sjeni živog Svjetla,
koja mi savjetuješ da njegujem život i budem vjeran zemlji s ljubavlju do neba,
daj da budem tvoje ljubavi strijela, da upoznam putove zemlje i svemira,
da svoje mjesto posvećujem dobrim djelima,
da se odmjeravam težinom svoje smjelosti,
da se razdajem sa svim stvorenjima,
da mudrošću strpljenja obuzdavam svoju narav,
da s napunjenom kesom srca živim
od jutra do vječnosti!

Leptir

Stajao je na uglu ulice u predgrađu i gledao Lavoslava Vuksana, zvanog Leptir, možda najznačajnijega čovjeka današnjice, kojega je bio poslan pošto-poto zaštititi, a da čak nije točno znao ni od čega. Iako se smatrao doista vještim privatnim detektivom, mnogo mu toga nije bilo jasno. Primjerice, kako su pripadnici Skupine mogli vidjeti tako daleko u budućnost, odakle im ti njihovi, ponekad uistinu začudni "uvidi"? Povjerili su mu već nekoliko "poslova", ali dok ih je obavljao često se pitao što uopće radi i zašto, jer sve mu se to činilo nestvarno i posve paranoidno, no nije mogao zanijekati da su "akcije" koje su pripadnici Skupine organizirali ponekad dovodile do stvarnih, katkad zaprepašćujućih rezultata. K tome, ne može olako odbaciti ni činjenicu da dobro i redovito plaćaju, premda o Skupini ni sada nije znao gotovo ništa više nego kad su prvi put stupili s njim u dodir, a nikad mu nisu podrobnije objasnili ni zašto su upravo njega izabrali za jednoga od svojih "izvršitelja", gdje su i kako čuli za njega.

Naravno, poznavao je staru legendu o malom broju ljudi (u cijelomu svijetu bilo ih je samo nekoliko desetaka), naizgled običnih, neprimjetnih osoba, ni po čemu posebnih osim po tome što je zapravo bila riječ o mističnim, izabranim "pravednicima", a većini smrtnika nespoznatljive sile odredile su ih da "drže" svijet, koji još nije uništen, niti je završio u potpunom kaosu samo zbog uglavom neprimjetljiva djelovanja te Skupine, kako su se nazvali. Živjeli su i djelovali porazbacani po svim krajevima Zemlje, neki od njih nisu se međusobno ni poznavali, no svima je bilo zajedničko da su imali (ili im je "dan") jedinstven uvid u... što?... U "bit", kako su govorili, u nekakav "veliki plan Postajanja", tajni smisao svega, za koji im se valjalo skriveno, ali vrlo uporno boriti? Nekoliko puta posve se uvjerio da njegovi "poslodavci" doista na neki način mogu predvidjeti budućnost, a za njega su i sada bili tajanstvene pojave, na granici fantastičnoga, snolikoga, kao da su izašli iz ozračja neobičnoga filma, ili vrlo maštovitoga romana.

Bila je to legenda o onima koje bismo mogli nazvati "duhovnim Atlasima", neprimjetnim, nevidljivim "stupovima Zemlje", naizgled posve običnim ljudima, koji su zapravo bili važniji od najmoćnijih državnika,

vlada i ustanova. No više nego u grčkoj priči o Atlasu začetak ove legende vjerojatno je u biblijskoj *Knjizi Postanka*, gdje Bog govori Abrahamu da će gradove Sodomu i Gomoru poštedjeti uništenja ako u njima nađe samo deset pravednika.

No možda je to bila samo skupina uvrnutih zanesenjaka koji su imali novaca, a opipljivi rezultati njihovih (i njegovih) akcija bili su naprosto slučajna podudarnost.

U manjemu od njegova dva stana, u onomu koji je privatnom detektivu Nenadu Pihi služio kao neka vrst ureda, za poslovanje i kontakte, jer bio je na prvomu katu zgrade nedaleko od gradskoga središta, i ovaj put ga je, telefonski se najavivši, posjetio onaj isti čovjek srednje dobi, s gustom, prilično neurednom smeđom kosom, obilato prošaranom sjedinama i s blijedo plavim očima, kojega je Piha znao samo kao "gospodina Karla", a bio je njegova veza sa Skupinom. Sjedeći na već izlizanoj, ali udobnoj sofi, s uobičajenom čašicom konjaka u ruci, gospodin Karlo je počeo gotovo bez uvoda:

- Moram vas upozoriti da je vaša sljedeća zadaća posebno značajna, ali mogla bi biti i opasna. Više vam neću ni naglašavati da je sve što obavljate za nas vrlo važno, ali ovo je nešto posebno. Postat ćete neka vrst tjelohranitelja, jer morat ćete nekoga čuvati... i to dobro!

- Kome ću biti tjelohranitelj?

Gospodin Karlo je zurio u čašicu. - Vjerujte mi da je riječ o jednoj od najznačajnijih, ako ne i o najvažnijoj osobi današnjega svijeta.

Piha nije mogao suzdržati ironičan osmijeh. - Ako je ta osoba tako važna - primijeti on - kako to da već nema tjelohranitelje, i to daleko uvježbanije i bolje opremljene zaštitare od mene?

- Zato jer, kao što vam je poznato, na ovom svijetu vlada veliki nesklad, a uloge su često izokrenute. Ako je netko objektivno iznimna osoba, koja je u stanju učiniti nešto vrlo značajno, ta činjenica je sama po sebi ne mora učiniti uspješnom, a ni materijalno probitačnom. Nažalost, često može biti upravo suprotno. Lavoslav Vuksan nije nimalo imućan - sad se gospodin Karlo ironično nasmiješi - kao što ćete se ubrzo uvjeriti. Sve će vam biti jasno kad ga vidite.

Piha nikad nije čuo za navodno značajnoga Lavoslava Vuksana, a posjetitelj kao da mu je čitao misli.

- Dakako da vam je to ime posve nepoznato. Malo tko je čuo za njega, a još prilično dugo neće ni čuti. No jednoga dana... - Gospodin Karlo

nakratko zašuti i dalje zureći u čašicu s konjakom, kao da je to čarobna kristalna kugla u kojoj vidi budućnost, a onda nastavi: - Ipak, ime Lavoslava Vuksana dobro je poznato onima koji se bave istim poslom kao i mi, samo što oni, kao što znate, nose... suprotan predznak, na suprotnom su kraju... vrijednosne ljestvice.

- I oni se bave proricanjem budućnosti?

- Nažalost ne samo proricanjem. Kad bi to barem bilo tako jednostavno.

- Nego i... mijenjanjem budućnosti? - Piha ni sad nije mogao zatomiti porugu, ali njegov sugovornik se očito nije uvrijedio, jer samo je tužno uzdahnuo.

- Ne, nije to samo mijenjanje... Vidite, moramo se potruditi, i to *doista* potruditi da se sve odvija... da se *odvije* onako kako je oduvijek određeno.

- Prema veličajnomu Planu? - upadne Piha na kojega je možda počela djelovati druga čašica konjaka. - Ne vjerujem u sveopći, veliki plan, ni u budućnost koju su predodredile mistične sile...

- Oprostite, gospodine Piha, ali u ovom trenutku nije važno u što vjerujete, nego samo prihvaćate li posao?

- Kako sam u svojevrsnoj novčanoj stisci, a moram priznati da "Skupina" ne plaća loše, odgovor je i ovaj put potvrdan. Koliko ću dugo morati čuvati... najvažnijeg čovjeka na svijetu?

- Dakako, trebat će ga *stalno* čuvati, barem dok ne dovrši ono što mora, jer svatko od nas, na određeni način, ima svoju zadaću. No čuvar nećete uvijek biti vi. Kao što znate, imamo i drugih... pomagača, pa će vas, poslije nekog vremena, netko odmijeniti. Na tom ćete poslu provesti možda tjedan ili dva.

- Od čega ću točno čuvati svog... klijenta?

- Od svega što bi mu moglo škoditi. Od napada naših protivnika, svakako, ali i od... različitih iskušenja. Sami ćete odrediti, već ste radili za nas.

- A ako oboli? Hoću li ga morati liječiti?

- Znamo da, u vremenu dok bude stvarao svoje najveće djelo, neće ozbiljno oboljeti. Možemo reći da je smisao njegova života zacrtan i bit će mu omogućeno da ga ostvari. No nasilje je nešto posve drugo.

- Dakle taj bi posao mogao biti opasan?

- Možda. Ne znamo što protivnici kane poduzeti.

Koliko god sve to u što se Piha upustio u proteklih nekoliko mjeseci, poslije prvoga susreta s gospodinom Karlom bilo nalik na nestvarnu, paranoidnu, igru, nekoliko prijašnjih "zadaća" naučilo ga je da su pripadnici suprotstavljene, "crne Skupine", vrlo stvarni, lukavi, pa i nemilosrdni, iako su možda i oni luđaci, baš kao njegovi poslodavci.

- Reći ću vam gdje možete naći Lavoslava Vuksana. - Gospodin Karlo posegne u unutrašnji džep kaputa.

I sad je Piha, stojeći na uglu ulice u predgrađu gledao Leptira, najvažnijeg čovjeka na svijetu, koji je, kako ga je gospodin Karlo i opisao, prije bio nalik na običnog pijanog beskućnika, s podužom, raščupanom već prosijedom kosom i isto takvom bradom, u izgužvanoj košulji, koja se doimala još prljavijom jer je bila bijela, i izlizanim, sivim hlačama. Usredotočeno je i pomno prekapao po kanti za smeće, vadio pojedine predmete, poduže ih proučavao, a onda bi neke stavljao u džepove hlača, dok bi manje zanimljive vraćao u kantu. Obavivši iscrpan pregled obiju kanta za smeće, koje su stajale jedna do druge, nesigurnim korakom pošao je dalje.

Danas Leptiru, budućemu suspasitelju svijeta, očito nije bilo suđeno da obavi neku važnu zadaću, jer već oko podne bio je tako pijan da je jedva teturao, pridržavajući se za zid, no napredovanje mu je postalo još veći izazov kad je nakanio prijeći srećom ne baš široku ulicu na kojoj trenutno nije bilo prometa. Unatoč tome što više nije bilo potpore zida odvažio se požuriti, što baš nije bilo pametno, jer na sredini je izgubio ravnotežu i stropoštao se, prilično jako bubnuvši glavom o tlo.

I tako se zadaća privatnog detektiva Pihe već od prvoga trenutka, još i prije nego je uspostavio kontakt s osobom koju je trebao čuvati, pokazala prilično zahtjevnom, jer smjesta je morao pritrčati i nepomičnog, onesviještenoga i, kako je uvidio, prilično teškoga Vuksana skloniti s ulice, prije nego naleti neko vozilo i zauvijek bitno promijeni budućnost, skrenuvši je u vrlo mračne vode.

- Napisat će knjigu - sažeto ga je izvijestio gospodin Karlo, dok mu je, prije tog susreta, tumačio zadaću. Kao i obično, objasnio je samo najnužnije, vješto izbjegavajući odgovore na odviše znatiželjna, ili po njegovu uvjerenju neprimjerena pitanja. - Čudno je to s knjigama - nastavio je zamišljeno. - Danas više nitko ne čita ono što se smatra imalo zahtjevnijom književnošću, nego u najboljem slučaju samo trivijalne, posve beznačajne romančiće, senzacionalističku publicistiku ili, što je najgore,

razvikane, pomno reklamirane radove lukavo prožete pogubnim otrovima tekuće ideologije. - Otpio je konjak, a onda je nastavio pomno motriti ostatak pića. - No knjige su još najvažniji prijenosnici stvarnoga, proživljenoga ljudskoga znanja, riznice senzibiliteta, neprocjenjivi djelići povijesti ljudskoga srca, spomenici i pismohrane najvrjednijih duhovnih otkrića. Ako ne marimo za njih, ili se više i ne znamo njima koristiti, jer izgubili smo temeljni senzibilitet za blagodati usredotočena čitanja, za nas je izgubljena cijela golema zgrada ljudske umnosti, duha i srca. - Ispio je piće iz čašice, pa mu je Piha ponovno natočio. *Njegova* je čašica još bila napola puna i očito je izgubio natjecanje u ispijanju.

- No Vuksan je napisao *knjigu* - nastavi gospodin Karlo, ne pokazujući da je piće imalo ikakav učinak, dok bi se Pihi, da je i uspio zadržati korak, dosad već barem zažarili obrazi - i to pravo djelo, koje nije tek trivijalno, efemerno, jalovo piskaranje. Doista je pisac, mislilac koji nimalo ne zavisi od "korektnih", šupljih postavki "suvremene" ideologije, pa to nažalost znači da su ga sustavno zapostavljali. Stoga je frustriran, ojađen, povremeno agresivan i nepredvidiv, a to bi njegovu čuvaru moglo otežati posao. - Zastao je, a onda je nastavio s tužnim prizvukom u glasu:

- I njegova nova knjiga proći će nezapaženo, kao i druge, no bit će to njegovo životno djelo, oštrouman, vrlo lucidan, osmišljen komentar... našega svijeta, događanja u njemu, a i razloga... - Ovaj put je poduže šutio, a kao da je zaboravio i otpiti. - Dat će vrijedne odgovore na važna pitanja, ali nevolja je da ga gotovo nitko neće čitati, neće biti odjeka, a ni novih izdanja. Ipak, jednoga dana... - gospodin Karlo se nagne naprijed usredotočeno motreći sugovornika - jednoga će dana, u budućnosti, ta stara, raskupusana, rijetka, ekstravagantna knjiga nekim... "slučajem?"... doći u ruke nadobudnom mladiću... Nekada, dok je još bilo dobrih knjiga, govorilo se o djelima koja nam mogu promijeniti poglede, pa i cijeli život. Takve su knjige sad vrlo rijetke, ali činjenica je da će Vuksanov rad promijeniti, ili, bolje rečeno, učvrstiti stajališta tog mladića, na vrlo istančan, ali važan način promijenit će mu i sam život, jer u njega će, u primljivoj dobi, usaditi sitno, ali trajno zrnce koje će, u krajnje prijelomnom trenutku, zajedno s drugim zrncima, bitnim čimbenicima u biću, utjecati na odluku o životu ili smrti, o budućnosti... čovječanstva.

- Gospodine Piha, bilo bi previše da vam sad sve tumačim, nije vaše da sve to znate, a vjerojatno ne biste povjerovali ni mali dio cijele priče, no to nije ni potrebno, jer vaša je zadaća vrlo konkretna. Vuksana morate

zaštititi po svaku cijenu, kako bi napisao to djelo. Uskoro će početi raditi na njemu i razmjerno brzo će ga dovršiti, jer stvaralački žar ponekad ga još uvijek pretvara u osobu sasvim suprotnu njegovoj uobičajenoj inertnosti. Ta će nezapažena knjiga uskoro biti zaboravljena, ali dojmit će se mladića koji će postati vrlo, vrlo važna osoba...

- ... Jedna od najvažnijih na svijetu - upadne Piha.

- Tako je - potvrdi gospodin Karlo ozbiljno. - *Taj* čovjek neće biti ni beznačajan ni zaboravljen. Naprotiv dospjet će na jedan od vodećih položaja u svijetu i u jednom trenutku morat će donijeti ključnu odluku, koja će odlučiti o opstanku svega... Do te će osobe doći, na nju i njezine čine utjecat će strujanje što ga uzrokuje glasoviti zamah leptirovih krila. Vjerojatno vam je poznata izreka da se čak i posljedice nečega naizgled tako beznačajnoga kao što je zamah leptirovih krila u nekom zabitnom kutku na Zemlji, naposljetku osjete i u udaljenim svemirskim prostranstvima. Mogli bismo reći da je Vuksan takav leptir...

- Koji će istančano promijeniti što...? Naš svijet, ili čak tijek svemira?

- Rugate se, gospodine Piha, ali u biti to je vrlo mudra izreka. Vuksan naprosto *mora* zamahnuti krilima, *moramo* mu to omogućiti, radi budućnosti sviju nas.

- Kako bi svijet spasio od... sudnjega dana?

- Kad biste samo znali kako ste blizu istine - nasmije se gospodin Karlo. - Vrlo ste simpatičan čovjek, otvoren, duhovit i, što je možda najvažnije, vrlo profesionalan. Zato vam vjerujemo i vrlo vas rado... zapošljavamo.

- A k tome sam pomalo sličan Vuksanu, jer zbog svoje sposobnosti i izvornosti, koje su, kako biste vi komentirali, u današnjem svijetu prije zapreka nego koristan imetak, i ja sam razmjerno neuspješan, frustriran i potreban mi je vaš novac.

- Smatramo da je to dobro upotrijebljen novac. Nažalost, bit će to posljednji, ali vrijedan let, konačni zamah krilima književnika Vuksana, no imat će najveći učinak, jer u krajnje prijelomnom trenutku jedan njegov čitatelj stajat će između propasti i spasenja poznatog nam svijeta. Ne pitajte me kako to znam...

- Već sam davno odustao od takvih pitanja - pomalo rezignirano će Piha.

- ... ali ono što znamo *mi* znaju i neke druge osobe - upozori ga sugovornik.

- Lovci na leptire?

- Tako je, i to vrlo neugodni lovci. Zato smo vam i povećali nagradu za ovaj posao. Uvijek nastojimo pošteno postupati.

Uhvatio je paloga književnika i počeo ga odvlačiti s ceste, koja je jednog trenutka bila utješno prazna, no čim je počeo sklanjati Vuksana, iza leđa začuo je zastrašujući zvuk brzoga automobila. Okrenuvši se, vidio je da im se naglo približava automobil koji očito ne namjerava stati, nego će ih začas pokositi. Što je jače i brže mogao povuče obamrloga književnika, najprije s ceste na pločnik, a onda ga, skupivši svu snagu i smiješno skakućući, počne vući do obližnje veže. Povukavši svoj teret snažnim trzajem, tako da je gotovo i sam ljosnuo, spasio je život i sebi i Vuksanu, jer vozilo ih je umalo zahvatilo, a kako vozač nije ni pokušao kočiti, nego je, štoviše, ubrzao i skrenuo prema njima, Piha uvidje da je već od prvoga časa duboko uronio u opasan posao tjelohranitelja kao iz nekog fantastičnoga romana.

Gorko zažalivši što je zadnjih nekoliko mjeseci zanemario korisnu, u njegovu zanimanju nužnu tjelovježbu, pa mu se činilo da mu je kondicija ozbiljno opala, što je brže mogao dijelom je vukao, a dijelom nosio svog štićenika, pa se uspio dohvatiti veže iući. Odvukao je Vuksana niz hodnik i smjestio ga u zaklon ispod stubišta, a onda se hitro vratio do ulaza i provirio na ulicu.

Situacija je bila ozbiljna, jer vidio je da se automobil zaustavio nekoliko kuća dalje, a vozač je izašao i približavao se veži u kojoj su se bjegunci sklonili. Piha se okrene, malo se vrati hodnikom, pa šmugne u udubinu u lijevome zidu, gdje su bila zaključana vrata koja su vjerojatno vodila u podrum, a kako je u hodniku srećom bilo otpada, jer valjda su nedavno nešto obnavljali, zgrabio je drvenu letvu i priljubio se uza zid. Čuo je kako vozač ulazi u vežu i približava mu se, pri čemu je pogriješio, jer nije obratio posebnu pozornost na udubinu, te ga Piha, dok je prolazio, munjevito i snažno odalami po glavi, tako da se vozač srušio i ostao ležati. Piha ga brzo pretraži, nađe pištolj, nož i novčanik s osobnom iskaznicom i vozačkom dozvolom, pa oružje spremi u džep, a isprave položi na pod, izbliza ih snimi praktičnim digitalnim fotoaparatićem s bljeskalicom i stavi ih natrag u novčanik, koji vrati u vlasnikov džep.

Iz veže odjuri do svog automobila (srećom nije daleko parkirao), doveze se natrag, pa napola ga noseći, a napola vukući, ugura Vuksana na suvozačevo sjedalo i odveze se. U vožnji jednom rukom iz džepa izvadi

mobitel, pritisne tipku s memoriranim brojem svog prijatelja policajca, pa ga zamoli da provjeri ime i adresu čovjeka čije je isprave snimio: Ignacija Lepekovskoga, stanovnika Vjetrovite ulice 27/B, a usput neka provjeri i tablice: ZG 6111 – GE.

Svoga štićenika odvezao je do njegova prebivališta (gospodin Karlo mu je dao adresu), trošne male prizemnice s ispucalim pročeljem, koja je djelovala nestvarno usred okolnih visokih zgrada, a bila je okružena pravom malom prašumom isprepletenoga raslinja u zapuštenomu vrtu, u kojemu se jedva vidjela stazica od cigala utisnutih u zemlju.

Piha onesviještenom književniku pretraži džepove, pronađe svežanj ključeva, pa Vuksana izvuče iz automobila, metodom pokušaja i pogreške pronađe ključ vrtnih vrata, kroz prašumu napola odnese Vuksana do kućice, pa pridržavajući ga jednom rukom, nakon nekoliko pokušaja otvori i ta vrata.

Unutrašnjost kućice sastojala se od dvije odavno neokrečene, neuredne prostorije, mračne zbog neukroćenoga raslinja pred prozorima. Jedna je služila kao kuhinja, sudeći po prljavom, prastarom štednjaku, pretrpanom posuđem u kojemu su se odavno skorile neprepoznatljive smjese te po drvenu stolu uz koji su stajale dvije rasklimane stolice, dok je druga, manja prostorija bez vratiju bila spavaća soba, prepuna posvuda razbacanih knjiga, ispisanih papira i fascikala.

Piha položi Vuksana na prljav krevet, a onda otvori prozore kako bi barem ublažio težak zadah plijesni, pokvarene hrane i prljave odjeće.

Vuksan uzdahne i promeškolji se, ali nije otvorio oči, a njegov čuvar sjedne na rub kreveta kako bi se odmorio od navlačenja prilično teškoga tereta, pa sa staroga ormarića uzme podeblji rukopis i prelista ga. Vuksan je, u današnje doba, još pisao olovkom, a Piha nigdje nije vidio ni pisaći stroj, a kamoli računalo. Uostalom, nije bilo struje, jer kako je soba bila mračna, otišao je do prekidača da upali svjetlo, no prekidač je samo neučinkovito škljocao.

Otišao je do prozora gdje je bilo svjetlije i pokušao pročitati nekoliko ulomaka. Koliko je razabrao, bila su to, mjestimično nečitka, filozofska, ili kvazifilozofska razmišljanja, obične črčkarije prilično neuravnotežena čovjeka, no hoće li ta kupusara doista spasiti svijet? Vjerojatnije je da su ga unajmili obični luđaci! Odloživši rukopis, ponovno je sjeo na krevet, pa je, s podrugljivim smiješkom, gledao "važnu kariku" koja će bitno odrediti budućnost, ali sada se, pijano krkljajući i slineći, jedva okrenula na bok.

Dok je razmišljao o tome, Pihi u džepu zazvoni mobitel. Javio se prijatelj policajac, kojega je zamolio da provjeri napadačeve podatke.

- Nažalost nemam ti što javiti. Nisam našao ništa korisno, jer ni ime ni adresa koje si mi dao ne postoje - izvijestio je Pihu.

- A što je s tablicama?

- Nema ni te registracije. Jesi li siguran da si ispravno zabilježio podatke?

- Hm, provjerit ću, pa ću ti se javiti. Hvala na trudu.

Brzo je završio, jer poslodavci su ga već prije zamolili da u poslove koje bude obavljao za njih izbjegava uvlačiti policiju. Što znači da ne postoje podaci o čovjeku koji ih je napao? Je li krivotvorio osobnu iskaznicu i tablice? No nije li to bilo riskantno, jer izvježbano policijsko oko jamačno bi primijetilo krivotvorinu? Zašto bi se čovjek koji se potrudio oko takve prijevare kako bi pošto-poto izbjegao identifikaciju, napao ekscentričnoga nazoviknjiževnika Lavoslava Vuksana? Pihini poslodavci su, uz dobru naknadu, i angažirali tjelohranitelja zato što su predvidjeli mogućnost takvih napada.

Svijet u kojemu se našao činio mu se posve nestvarnim i pitao se što da sada učini. Bi li Vuksana trebao odvesti u bolnicu, jer možda je ozbiljnije povrijedio glavu? No njegovi poslodavci nisu voljeli da upotrebljava institucije, a sjetio se da mu je "gospodin Karlo" rekao da će, kakve god već sile bdjele nad njim, književniku omogućiti da bez većih zdravstvenih tegoba završi "epohalno djelo".

Dok se dvoumio, učini mu se da čuje kako se, uz škripu, otvaraju vrtna, a onda i kućna vrata, a kad je iz sobe izašao u kuhinju, zaprepašteno je zastao, zureći u neobičnu pojavu. Zapravo, pojava je bila neobična i posve neprimjerena samo u ozračju sirotinjske, zapuštene potleušice koja je pripadala sredovječnom propalici, kakav je očito bio Lavoslav Vuksan. Jer na vratima je stajala vrlo privlačna mlada žena u kasnim dvadesetim godinama, zapravo prava ljepotica, duge, smeđe, meke i valovite, dobro održavane kose, besprijekorno, ukusno našminkana, u dugoj, očito skupoj crvenoj haljini s izazovnim izrezom, a ramena joj je prekrivao otvoren kaputić ukrašen velikim zlatnim brošem, s dragim kamenčićima, koji je prikazivao pticu u letu. Na nogama je imala cipele s visokim petama, a na rukama prstenje i narukvice koji su se također doimali skupima, a sigurno nije bila riječ o običnoj bižuteriji. Začudna posjetiteljica odisala je ljepotom, otmjenošću, ali i profinjenošću, a prostoriju je ispunila mirisom istodobno izrazitoga i suptilnoga parfema koji se uzdigao čak i nad smrad u potleušici i s lakoćom ga nadvladao.

Ugledavši Pihu, djevojka je zastala i promotrila ga s čuđenjem u smeđim očima. - Lavoslav nije ovdje? - upitala je mekim, melodičnim, ženstvenim glasom.

- Tko ste vi? - odvrati Piha pitanjem, no žena se, nakon što ga je nekoliko trenutaka ispitljivo motrila lijepim očima čiji je pogled mogao postati vrlo prodoran, bez riječi okrene i izađe iz kućice.

- Hej, čekajte! - poviče Piha i pođe za njom, no ona se, začuđujuće spretno koračajući na visokim petama, već probila kroz raslinje u dvorištu, otvorila vrtna vrata, graciozno kliznula na suvozačevo mjesto novoga crnoga *mercedesa* koji je čekao uz kolnik pred kućicom, a čim je ušla, automobil se odveze niz ulicu i nestane iza ugla.

Piha je, posve zbunjen, stajao u vrtu. Što je takva žena tražila kod Vuksana? Nazvala ga je "Lavoslavom", no jesu li dvije tako različite osobe bile prijatelji i zašto je djevojka, ugledavši ga, tako naglo otišla? Gospodin Karlo upozorio ga je da mora biti "spreman na sve" i dobro otvoriti oči, jer moglo bi biti neočekivanih, čak začuđujućih događanja, a i svota koju je primio ukazivala je na to da njegov novi posao za "Skupinu", neće biti jednostavan. Je li bila riječ o jednom od tih "neočekivanih događaja"?

Tko zna koji put zapitao se tko su zapravo "gospodin Karlo" i članovi Skupine. Nikako nije mogao pobjeći od legende o nekoliko desetaka izabranika koji "drže" svijet i na tajanstven ga, samozatajan, nevjerojatan način čuvaju od pada u posvemašnji kaos. Jesu li pripadnici Skupine utjelovljenja takvih fantastičnih, mističnih čuvara? Imaju li stvarne uvide u budućnost... u skriveni tijek "sveopćega plana"? Imaju li doista moć upravljati tim tijekom i je li, po njihovoj autentičnoj spoznaji, Vuksan nužni preteča predodređenoga spasitelja, leptir koji se sprema zamahnuti krilima prema udaljenim tajnama svemira? Kako da ne! No tu je bilo i staro, posebno iritantno pitanje: Čini li nam se ono što zovemo "stvarnošću" tako sivo, ukalupljeno i nemaštovito samo zbog bitne inertnosti i tuposti našega duha i jalove, beznadne ukalupljenosti našega razmišljanja, uma?

Vratio se u kućicu, do kreveta na kojemu je književnik sad glasnije stenjao, a onda se okrenuo s boka na leđa i otvorio zamućene oči. Neko vrijeme je zurio u Pihu, a pogled mu se postupno kako-tako razbistrio. Nagonskim pokretom uhvatio se za jamačno bolnu glavu, napravio grimasu, a onda je promrmljao hrapavim, nesigurnim glasom:

- Tko ste vi? Što je... Što se dogodilo?

- Zovem se Nenad Piha i ovdje sam da... da vas čuvam, a čini se da sam stigao u zadnji čas. Srušili ste se nasred ceste i umalo vas je samljeo automobil. Doveo sam vas ovamo...

- Ne muljajte, jer ću zvati policiju - mamurno će, ali ljutito Vuksan. - Smjesta recite tko ste i što radite u mojoj kući!

- Predstavio sam se - odgovori njegov sugovornik strpljivo. - Ime mi je Nenad Piha, a privatni sam detektiv. Osobe koje cijene vaš rad unajmile su me da... pripazim na vas. Kao što sam rekao, pijani ste pali na cesti i gotovo vas je pregazio automobil, samo što nije slučajno naletio, nego nas je vozač hotimice napao. Jedva sam vas uspio odvući u vežu. Vozač nas je slijedio, ali sam ga onesvijestio i doveo vas ovamo. Moji poslodavci su mi dali vašu adresu.

- Pijancu mutite i pričate bajke? - zareži književnik. - Što zapravo hoćete?

- Ne pričam bajke. Svjestan sam kako to zvuči, ali čini se da ste doista u opasnosti. Govori li vam što ime Ignacije Lepekovski? Tako se zove vozač.

Vuksan odmahne glavom. Očito se samo osvijestio, ali ne i otrijeznio. Neko vrijeme je zakrvavljenim očima zurio u Pihu, pa bez riječi prebaci noge preko ruba kreveta, stenjući ustane i otetura u kuhinju, a sugovornik pođe za njim. Otvorivši prastari kuhinjski ormar, književnik uzme flašu jeftine votke i dobro nagne iz nje.

- Ne biste trebali još piti - upozori ga Piha. - Umjesto toga...

- Kažete da ste detektiv - prekine ga Vuksan - i da vas je unajmio netko... tko cijeni moj rad?

- Tako je.

- To je ludo! Ja sam p... m... - opiše se književnik prostački. - Tko to tako cijeni... moj rad - napravi podrugljivu grimasu - da bi nekoga unajmljivao? Rekli ste da ste privatni detektiv? Ha! - Ponovno potegne iz flaše.

- Po onome što su mi o vama ispričali čini se da niste bezvrijedan pisac, pa bi možda bilo vrijeme da se prenete i... počnete raditi nešto razumnije od opijanja.

- A što vi znate o mom radu? - zareži Vuksan. - Jeste li ikad imali u rukama koju moju knjigu?

- Nisam, ali neki ih cijene...

- Rekli ste da su nas napali? Autom?

- Tako je. Jedva sam vas spasio.

- Tko vas je... unajmio?

Piha nije znao koliko uopće može reći svom štićeniku i koliko bi mu bilo pametno reći, pogotovo u njegovu sadašnjem stanju. - Zapravo i ne znam tko su ti ljudi. Žele ostati anonimni. Sa mnom je u vezu, u njihovo ime, stupio čovjek kojega znam samo kao "gospodina Karla". Je li vam to ime poznato?

- Ni najmanje. - Vuksan je pijano i sumnjičavo zurio u njega, a onda iz ormara uzme čašu, pa u nju nalije piće. - Ne znam što prtljate... ni zašto ste došli. Ovdje se nema što ukrasti osim mojih p... - opet je upotrijebio prostu riječ - a sumnjam da bi vam one jako koristile, jer nisu ni meni.

- Rekao sam tko sam i zašto sam došao.

Vuksan se okrene, pa se, s čašom u rukama, zaputi u sobu. Ondje se skljoka na krevet, ali je prije toga čašu pažljivo odložio na noćni ormarić.

- Moram spavati! Gubite se! - promrmlja otpivši.

- Mogu li ostati? Kad se otrijeznite, morali bismo porazgovarati, a k tome...

- Gubi se! - Vuksan prema njemu baci čašu, a Piha se sagne, pa se čaša rasprsne o zid. Vidjevši da će, barem zasad, teško doprijeti do razdraženog sugovornika, okrene se, izađe iz sobe, a onda i iz kućice. U vrtnoj miniprašumi zastao je, u nedoumici što mu je činiti. Nalijevo od sebe ugleda drvenu klupicu koja je provirivala iz raslinja, pa se spusti na nju. U kućici je bilo posve tiho, a pretpostavljao je da će Vuksan zaspati, no hoće li s njim biti moguće razumno razgovarati i kad se otrijezni? S književnikom bi trebao uspostaviti zadovoljavajući odnos, kako bi mogao izigravati tjelohranitelja, ali...

Nastavit će se

Ana ŠOMLO
(Izrael)

Sljedeće godine u Jeruzalemu*

Približavali smo se zračnoj luci u Lodu. Već su se nazirali obrisi Tel Aviva, osvijetljena obala Sredozemnoga mora i siluete visokih zgrada. Pilot je upozoravao da se spuštamo. Ljubazna stjuardesa Lufthanse pruža putnicima vruće ubruse kako bi se osvježili. Pored mene sjedi hasid sa crnim šeširom na glavi i u ritmu svoje molitve, sklopljenih očiju, diže i spušta glavu. Na susjednome sjedalu bosonoga djevojka sklapa krimić i stavlja ga u svoj ruksak.

- Da pozovemo stjuardesu, gospodinu je zlo! - obratila mi se, na lošem engleskom.

Položila je svoju mršavu, pjegavu ruku na čovjekovo rame.

Hasidov je pogled zatreperio iza crnih okvira naočala, kao da stiže iz daljine. Blagim se pokretom ramena oslobodio djevojčine ruke, kao muhe na koju ne obraća pozornost, a potom nastavio s molitvom.

Upitala sam djevojku odakle je. Odgovorila je – iz Norveške. Prvi put posjećuje Izrael. Šapnula sam joj da je to *arvit* – večernja molitva, i da čovjeku nije potrebna pomoć. Pogledala me zbunjeno.

Nastavila sam razgovor s prijateljem iz Sarajeva. Vraćao se kući, sada u Beer Ševu. Pokušat će se preseliti na sjever. Beer Ševa je na rubu pustinje Negeva, a ondje mu je odviše vruće. U Sarajevu je sve izgubio. Njegova je obitelj tijekom Drugog svjetskog rata ostala bez ičega.

- Ali, ja sam imao sreće. Rodio sam se u Auschwitzu, tako da sam dobio ratnu odštetu od Njemačke. Jugoslavija se u naše ime odrekla onoga što smo trebali dobiti, kao i ostali Židovi u svijetu. Međutim, ja sam sretne ruke. Nedavno sam imao moždani udar, tako da sada dobivam i invalidsku mirovinu. Imam od čega živjeti.

* Prevedeno iz knjige Ane Šomlo "Iduće godine u Jerusalimu", Beograd, 2000.

Pomogla sam hasidu da skine prtljagu. Krenuli smo stepenicama prema tlu. Jedna se starica, nakon što je stala na tlo, bacila na koljena i počela ljubiti zemlju, hvaleći Gospodina što je još za života stigla u Svetu zemlju.

Stjuardesa se sjurila niz pokretne stepenice i podigla je s tla:

- Stehen Sie auf! - zamolila je blagim glasom.

Starica je vjerojatno prepoznala riječi koje nije čula posljednjih pedeset godina. Vrisnula je i gurnula lijepu plavu djevojku koja, očigledno, nije imala mnogo ni letačkoga ni povijesnog iskustva. Mislila je kako se stara gospođa poskliznula na stepenicama, te joj je i dalje nastojala pružiti pomoć, uzimajući joj tašku iz ruke. Nesporazum bi potrajao duže da zemaljska stjuardesa iz Loda nije pomogla i staricu uvela u autobus.

Na platou, među palmama, sjedila je skupina ruskih Židova ističući transparente na kojima je pisalo: "Nećemo na granicu", "Nećemo u pustinju", "Nećemo u kibuc". Reflektori televizijskih kamera zasjenili su mi pogled. Preda mnom je stajao mladić koji je odgovarao na reporterova pitanja.

- Mrzimo sve što počinje na slovo k: komunizam, kombinat, Krasnaju armiju, kibuc. Obmanuli su nas. Mi smo svake godine ponavljali: "Sljedeće godine u Jeruzalemu!", a sada nas šalju u pustinju.

Uzbuđeno sam razmišljala koga ću u Izraelu pronaći od starih prijatelja. Zapazila sam u sumraku kako su šumarci u Judejskom gorju, u međuvremenu, izrasli u gustu šumu četinara.

Jedna je od mojih loših navika što ne pišem pisma. Sada me nije samo mučila savjest zbog toga, već i zabrinutost – koga ću susresti od staroga društva.

Najprije ću posjetiti strica Marcija koji me je, kada sam prvi put doputovala u Izrael, dočekao u luci u Haifi. Imao je nasmijane oči kao i njegova sestra, moja baka. Bio je čio, visok i uspravan. Pa da, bio je njezin mlađi brat! Morat ću, već sutra, pomislih, posjetiti ga i autobusom otići u Ramat Gan. Dobro se sjećam ulice u kojoj je stanovao. Iznenadit ću ga! Pričat ću mu kako sam jurila na posao, pa kuća, djeca... Sve je proletjelo tako brzo. Onda sam počela u sebi brojiti njegove godine. Bio je tri godine mlađi od bake. Gle! – on bi sada trebao imati sto i jednu godinu. Stresla sam se, zapanjeno.

Iz sna me probudio uzvik Norvežanke. I sama sam s divljenjem otkrila svjetla Jeruzalema koja su se prelijevala s brijega na brijeg, kao da je cijeli grad u oblacima.

Krenula sam u hotel, u Ben Jehudinoj ulici. Sada mi je djelovao maleno i neugledno, mada sam o svome povratku u Izrael uvijek razmišljala kao o odlasku u luksuzno predvorje u kojemu sam bila jednom, još kao studentica, na nekom književnom predstavljanju. Umorna od dvodnevnoga puta i sita silnih briga, odmah sam zaspala. Ujutro me prenulo sunce što se probijalo kroz zavjese. U prvi se tren nisam pribrala, misleći da sam u svojoj beogradskoj sobi na Slaviji. Podigla sam glavu kako bih vidjela ne stižu li oblaci iz Zemuna, jer mi je u svijesti bilo promjenjivo jesensko jutro. Međutim, ovdje je bilo ljeto. Pogledala sam kroz prozor i sjetila se prijateljice iz Južne Amerike koja mi je ispričala kako ju je muž probudio na svadbenome putovanju, u ovome istome hotelu, prvoga jutra, uzvikom: "Dođi vidjeti nešto divno, nevjerojatno!" Ona je skočila iz kreveta, pritrčala prozoru i nije ugledala ništa posebno. Onda joj je on objasnio kako je divno to što su svi ovi ljudi koji dolje hodaju ulicom Židovi. "Sada smo kod kuće, napokon", rekao joj je. Međutim, nakon godinu dana vratili su se razočarani u Brazil. Nisu uspjeli ni svladati jezik, ni pronaći dobar posao.

Iako je već počeo studeni, stolovi su još uvijek bili postavljeni na ulici, a mnogo se mladih ljudi, bijelih, crnih i žutih, motalo naokolo.

Na naslovnoj stranici novina pročitala sam da se upravo sprema alija (doseljenje u Izrael) kineskih Židova, a indijski su Židovi tvrdili kako su baš oni ono izgubljeno pleme. Ranjavao me naslov: "Novi val antisemitizma". Spustila sam se na stolicu. U prvoj je rečenici pisalo kako je mržnja Japanaca prema Izraelu velika opasnost. Zašto, zaboga, pomislih? Kada sam shvatila kako je u pitanju borba za osvajanje svjetskoga tržišta u tehnologiji, uvidjela sam da su Japanci izgubili smisao za klasiku. U tom su se trenutku dva postarija mladića zaustavila preda mnom. Skočila sam obradovana. Moj prijatelj Robi, s kojim sam nekada išla u školu, stajao je i promatrao me.

- Što radiš, zaboga, ovdje? - upitao me iznenađeno.

- Šalom! - uzvratila sam i zagrlila ga. Zamalo nije pao. Sada više nisam sama, znala sam.

- Da te upoznam s mojom prijateljicom - okrenuo se čovjeku koji je stajao pored njega. Oslovio ga je na ivritu.

- Ko ne zna Ženi Lebl!

Robi i ja smo se od srca nasmijali.

- To je doista ona, ali joj nisi pogodio ime - kazao je Robi.

- Ali, Jugoslavit jest! - rekao je zbunjeno i počeo objašnjavati mješavinom ruskog, srpskog i ivrita gdje me je i kada vidio na televiziji.

- Josi, zar se ne sjećaš da nas je Ruti svojevremeno upoznala? - obratio se Josefu, kojega sam se sada i sama prisjetila. Prepoznala bih ga jedino po osmijehu i plavim očima, iz kojih je još uvijek zračio neki dječački nestašluk.

Da, dobro sam se sjećala Josefa. Jednoga dana bio se pojavio u auli fakulteta u Jeruzalemu. Osvrtao se oko sebe i dovikivao prolaznicima: "Tko mi može pomoći? Tko znade ruski i ovaj naopaki jezik da mi ispuni formular?" Bilo mi ga žao. Djelovao je tako bespomoćno da sam zakasnila na predavanje arapskog jezika kod profesora Blaua, kako bih mu pomogla. Tražio je sobu u studentskome domu. Kasnije, kada je sobu dobio, pozvao me na veselicu. Tada sam sa sobom povela Robija. Podsjetila sam ga sada na tu večer.

- Puno je vode proteklo Dunavom od tada - rekao je Robi sjetno. - Bili smo mladi.

- Zar tvojom glavom još uvijek teče Dunav?

- Da, - rekao je Robi - čovjek nije biljka pa da ga presadiš.

Josef mi je rekao da sve razumije, jer je u Izraelu naučio sve jezike svijeta, premda, zapravo, ne zna nijedan. Onu večer kada smo bili u njegovoj studentskoj sobi, saznali smo kako je stigao. Tada Židovi iz Sovjetskoga Saveza nisu mogli napustiti zemlju i doseliti se u Izrael.

Zbog toga je Josef otputovao tetki u Poljsku. Ondje je čekao da netko s useljeničke

liste umre, kako bi njega ubacili na mjesto umrloga. Naravno, sve je bilo nelegalno i vrlo skupo. Cijela je obitelj štedjela skoro od Josefova rođenja, kako bi se prikupio novac za taj pothvat.

- Ne možete zamisliti koliko sam sretan i kako je život u Izraelu divan! Prije svega, ovdje imam vlastitu sobu, - pričao je tada - dok u Ukrajini osmeročlana obitelj stanuje u istoj sobi. Tamo za mlade nije bilo nikakve zabave. Igrali smo samo kolo nasred sela. U mojemu je selu živjelo devet tisuća Židova, ali nismo slavili ni Pesah, ni Jom kipur. Babusja me tajno učila običajima naših predaka. Bilo je užasno dosadno. Sada sam se vratio u zemlju tih predaka i za mene počinje novi život. Ovdje su izlozi prepuni i svatko živi svoj život. Nitko ti ne zaviruje kroz prozor da vidi što radiš.

Međutim, kada sam ga nakon izvjesnog vremena susrela, Josef je bio mršav i blijed.

Rekao mi je da se vraća u Sovjetski Savez.

- Zašto, kako? - upitala sam. Objasnio mi je da ima tetku u Varšavi.

- Odavde se mogu vratiti onamo, a tamo će mi dati dokumente nekog Židova iz Poljske koji je umro, pa ću otputovati nazad, u Ukrajinu.

Pitala sam ga – zar to nije opasno, i što bi se dogodilo kada bi ga uhvatili.

- Nije bitno - rekao je. - Ovdje nema života. Niti mladež igra kolo na trgu, niti te netko prati. Svako živi svoj život.

Otada ga više nisam vidjela.

- Pa, Josi, ako se dobro sjećam, ti si se vratio u Ukrajinu. Pričao si mi kako si nezadovoljan životom u Jeruzalemu. A ipak si ponovno došao u Izrael?

- Da, ali upravo se vraćam u Ukrajinu. Otkada nema Sovjetskoga Saveza, ondje je sasvim drukčija situacija.

- Zar nije besmisleno provoditi život u seljakanju? - upitala sam ga.

- Postoji jedna stvar koja mi smeta više od svega - objasnio mi je. - Ja sam Ukrajinac. Tamo su me svi oduvijek smatrali Židovom. Ovdje, u Izraelu, za sve sam jedino Rus. A otkuda ti ovdje, Ruti? Zar se nisi bila i ti vratila u Jugoslaviju?

- Ne, nisam. Ja sam, zapravo, svojevremeno u Izrael došla na studije. Nisam tada ni mislila ovdje ostati.

- Uh! - umiješao se Robi. - Vi ste, Židovi, nepodnošljiv svijet. Najbolje se osjećate u zrakoplovu.

- Znam, Robi, Dunav je u tvojoj glavi dobio novo ušće 1948. godine.

Poslije nekoliko dana Robi je svratio po mene kako bismo zajedno ispratili Josefa u zračnu luku. Mahali smo mu dok se stepenicama udaljavao prema zrakoplovu. Robi mu je doviknuo:

- Sljedeće godine u Jeruzalemu!

Na povratku kroz Judejsko gorje Robi mi je rekao:

- Ruti, našao sam ti posao u knjižari kod Stejmatskog, ali molim te, prihvati jedino ako ostaješ u Izraelu. Slegnula sam ramenima. Već sam osjećala jaku nostalgiju. Pogledala sam u pravcu Zemuna. Oblaci su se skupljali. Izgledalo je kao da dolazi kraj jeruzalemskoga ljeta. Na radiju su tog jutra javili da će možda pasti i snijeg. Ali, ja sam znala, i ako padne, neće to biti onaj pravi, naš snijeg.

Pohrvatio Đuro Vidmarović

Aleksandar FURSOV

Darovita je zemlja moja...

I u znakovima drevnoga sanskrta,
I u slavenskim slovima dragim –
Gospodin nam se obraća otvoreno,
Gospodnji svijet struji kroz njih.

Indijski "devanagari",
Az, buki, vedi i glagol –
Na prijestolje su Gospodinovo pokazali,
Izvoli, pronađi put do njega.

Svaki kineski hijeroglif,
Arapski "alef" i "nun" –
Jednom će nas odvesti do Onoga,
Koji je vječno blag, koji je vječno mlad.

Spirale singaleške abecede,
Ivrita strogi redak –
Pokazuje nam put k Njemu,
Približavaju Ga nama.

U arapskom imenu-glagolu
I u grčkim lijevanim riječima –
Gospodin je otvoren za nas
Na Svome Prijestolju,
Na oblacima – u oblacima.

U katakani pak i hiragani –
Japanskom slogovnom pismu –
Gospodin će nam se odjednom javiti
U dječjem dubokom snu.

Spoznaj Stvoritelja u Gospodnjem znaku,
Jer On je – sav – skriven u svakome slovu.
Spoznaj cijenu običnog papira,
Sve izvaži na Božjoj vagi.

Ikonostas

Darovita je zemlja moja.
Umjetnika ima i u naše vrijeme.
Od kristala Ikonostas
Ti su umjetnici izradili.

Izradili bi i kristalnu crkvu
Kada bi im se dopustilo...
Takvih majstora neće ponestati.
Toliki među njima postali su sveci!

Oni bruse umijeće.
Kada će završiti zemaljski život,
Smatrat će se skoro šalom
Sve što se danas čini visokim.

Drugačiju visinu će gledati,
Drugačije oblike, boje, zvukove.
I ja bi htio stajati uz njih,
Nakon što se završe zemaljske muke.

Selo Djatjkovo, Brjanska oblast

Rusija

Sve što je drago, blisko, jednostavno –
I kruh i med i travarica,
I leptir – onaj s crnim obrubom,
I zraka iz crnoga oblaka – na manastirskim kupolama

I u hramu ikona – ispod svake – posuda:
Tanjuri i tanjurići za skupljanje svetog ulja.
I Kristov lik što krvari... Čudo
Će ponovo Rusija objaviti svijetu.

Selo Luckoje, Čuvašija

***

Riječi dolaze niotkud
I postajući redak
Uspostavljaju vezu između bitka
I nevidljivog.

Usudi se samo dotaknuti
Bilo koji redak pjesme –
Opeći će te kroz stihove
Onozemaljski život.

Rusiji

Još uvijek boluje od gorčine,
Ali gorčina će postati sladost,
Zatreperiti će i nasmijati se.
Probudit će se uspavana carevna
I čitav svijet preobraziti.

Iz gorčine rodit će se med,
Iz otrova nastat će melem, lijek...
Tako se širi i tako raste,
Tako sazrijeva unutrašnje Carstvo –
Tvoj budući Nebeski Plod.

Rusija

Poznata vam je, dakako, malaksalost
buđenja?
Pritišće tijelo i davi nakon lagane
fantazije sna.
I duša nakon radosti u snu, kao da je
bolesna.
Teško se dižem. Nemoguća je težina
ustajanja!
Nemogućnost uzimanja zamaha. Nemogućnost
zaleta.
Nemogućnost svega što je na neki način povezano
s uzlijetanjem, lebdenjem.
O kakva je to muka – ta borba u
osvit,
kada se protiv tebe buni cijelo tvoje
biće.
Ali odnekud se javljaju snage, kao da je
Nešto sazrijevalo u tebi i evo, prodrlo je,
proraslo...
O Rusijo, vidiš kako se u tebi rađa
jutro!
Kako je bolno ustajanje. I kako je
teško ići...

***

Učinio sam pogrešku
Jednu jedinu.
Ono što je bilo čvrsto postalo je klimavo,
Što je bilo svijetlo – potamnjelo je.
Kao da mi je nešto promaklo...
Zabuna se pretvorila u pogrešku.
Ona je pak po prirodi – plodna,
Te je urodila stotinom novih.
Gdje je bilo jezero – nastala je močvara.
Ono što bilo polje – postalo je pustoš...
O živote – duhovni trude!
O živote – duhovno umijeće!
O mudrosti uvida. Duhovnog uvida
U svaki slučaj.
Umijeće da se prijetnja neminovne smrti
Svede na beskrvnu slučajnost.

***

U muci sam odan Gospodinu,
Gospodnjem se javljam paklu.
Ispovjedio me je Duh Sveti
I Duh Sveti me je pričestio.

A vi kažete da sam iz kruga
Ispao i grijeh da je na meni –
Gospodin mi je pružio ruku
Dok sam gorio u vatri.

Plašite me paklom.
Poznajem njegov plamen,
Zna svaki moj atom,
Moje raspadljivo biće.

I kada sam iz te peći
Izašao kroz tamu –

Drukčije sam počeo gledati
Zemaljske stvari.
Kako su samo zablistale!
Kako su se uzvisile!
Počele su mi davati
Svoju snagu i otvarati
Svoj smisao.

Vi što me plašite paklom,
Plašite me uzalud.
Voljom Gospodnjom
Drugačije služim Njemu.

***

Ono što tražiš, traži na dnu.
Ne boj se dna, na dnu su izgubljeni
Svi tvoji gubici, pa čak
I sebe ćeš naći u dubini,
Sebe, izgubljenog. Tako ćeš
Vratiti sebe – sebi. Kakve li sreće...
Vratit ćeš sve odjednom – u tren oka,
Rastjerat ćeš mrak oblaka neznanja.
Ne plaši se dna. Dano ti je
Spoznati dubine, ponor, dno.
Evo danosti – spoznati dubinu.
Evo dubine – danost, kreni prema njoj.
Kreni, ne boj se – dan i dno
U biti su jednaki, jedno su.
Dan je svijetlost. I dno je svijetlost od svijetlosti;
Na dnu nije tama, na dnu je osvit,
Na dnu je početak dana, zora,
Na dnu su jedra svih sudbina
Od zlata, od srebra...
Na dnu je riznica dobrote.
Sve se kotrlja prema dnu,

Sa dna je sve vraćeno.
Kraljevna je na dnu – je li to kraj?
Sa dna na svadbu, na vjenčanje,
Dno je pronalazak, punoća
Dno je povratak, visina.
Ne boj se dna, sve ćeš tamo pronaći.
Tamo je Bog; tamo je istina; ovdje je laž.
Na dno je Krist silazio, u pakao.
A Otac Ga je uzeo u nebesa.
Na tvoje dno silazio je Bog
Kako bi se ti mogao podići Njemu.
Kako bi sve pronašao, sve stekao –
Kreni na dno po nevjestu.
Ono što ćeš izgubiti – ponovo ćeš dobiti:
Sve se kotrlja natrag, dolje,
Što je krenulo i jurilo u visine. Na dnu je, na kraju bitka
Leži tvoja kraljevna –
To si ti sam, koji ležiš, i ti - sam
Sa dna se penješ prema nebesima.

17. lipnja 2010.

S ruskog preveli Đuro i Branimir Vidmarović

Igor ŠIPIĆ

Ližnjansko zvono iz 1411.

Metropolitan Museum of Art u New Yorku čuva 1411. godine izliveno zvono s crkve u Ližnjanu, istarskom mjestu 12 km sjeveroistočno od Pule. Muzeju ga je darovao Nathaniel Spear Jr. Cilj je ovoga rada rekonstruirati cijeli tijek događaja do čina darivanja, a i potaknuti djelatnosti oko možebitnog vraćanja zvona u njegov zavičaj.

Dan kad se začulo prvo zvono izgubljen je u orijentalnoj antici, ali se većina slaže da su zvona, različita od gongova, cimbala i *tinklersa*, nepoznata u zapadnom svijetu sve do rimskih crkava koje su se njima počele koristiti u 5. st. Vodeći američki kolekcionar zvona Nathaniel Spear Jr. (New York i Pittsburgh) napisao je knjigu *A Treasury of Archaeological Bells* (Hastings House, 1978.) posvećenu svim vrstama "zvona" starog svijeta. Prikazane su na 304 ilustracije u preko pedeset kultura, uključujući asirsku, babilonsku, egipatsku, feničku, grčku, rimsku, irsku i mnoge druge. S tog je motrišta knjiga vrlo zanimljiva jer se službeno u Europi klasična čunjasta zvona doista počinju liti tek u 5. st.[1] A upravo je Nathaniel Spear Jr., vodeći stručnjak za zvona i bivši predsjednik američkog društva *American Bell Association*, muzeju Metropolitan Museum of Art u New Yorku 1980. darovao zvono imenovano u kolekcijskim i žurnalnim obradama kao "Ližnjansko zvono".

1 S. L. S. Plukanić, Zvona zagrebačke prvostolnice – integralni dio europske kulturne baštine, *Crkvena kulturna dobra*, broj 2, Zagreb, 2004.

Izliveno je u uglednoj venecijanskoj radionici majstora zvonoljevača Vendramija i sina mu Marka (Marcus) 1411., a otkrio ga je slučajno Mirko Urošević 1989.[2] za posjeta muzeju prilikom boravka izaslanstva istarskih novinara i kulturnih djelatnika u New Yorku. Mnoga zvona s kraja 14. i početka 15. st. u hrvatskim jadranskim, pa čak i bosanskim, crkvama izašla su iz spomenute radionice.

O sačuvanim srednjovjekovnim zvonima u Dalmaciji izrađenima u radionici Vendrami u Veneciji s posebnim je sentimentom i finoćom pisao akademik Cvito Fisković u svom radu "Nekoliko starih zvona dalmatinskih crkava".[3] Neka od njih još uvijek su 90-ih prošlog stoljeća visjela i služila na crkvama Gospe Krunice u Putnikovićima i Janjini na Pelješcu (1414.), te sestara benediktinki na Rabu (1386.)[4] i Blatu na Korčuli (1439.). Njegove spoznaje u kraćem je priopćenju nadopunio hrvatski znanstvenik Zdravko Blažeković iz New Yorka,[5] pripisavši Vendramijevoj radionici i zvono iz Ližnjana. Danas je ono svakomu internetom dostupno na stranicama muzeja Metropolitan Museum of Art u New Yorku (upisano pod brojem 1980.542).

Ližnjansko je zvono čunjasto, elegantne izvedbe, teži 59 kg, visoko je 58 cm, a ima raspon od 42 cm. Slito je iz bronce s povećanim postotkom kositra i olova, u svemu prema onomadnoj recepturi. Bat unutar zvona nestao je za Prvog svjetskog rata.[6] Oko natpisa gotičkom majuskulom na vijencu zvona ima određenih neslaganja među različitim izvorima, ali to ne utječe bitno na sadržaj. Naime u engleskom tekstu koji priređuje autorica muzejskoga kataloga Carmen Gómez-Moreno, a naslov mu je MASTER MARCUS, i na koji upućuje Z. Blažeković, stoji sljedeći natpis: R[agister] · MARCVS · FILIVS · 7 [quondam]] · R[agistri]] · VENDRAMI · ME · FECIT · + · M.C.C.C-C-XI -. U Blažekovićevu pak članku, objavljenom

2 M. Urošević, Ližnjansko zvono u New Yorku, *Marlera*, travanj/april 2008, Br./N. 1, 22.

3 C. Fisković, Nekoliko starih zvona dalmatinskih crkava, *Arti musices*, 15/2, 1984, Zagreb, 115-131.

4 S. Lina Slavica Plukanec piše da je benediktinkama u Rabu zvono salio Marcus M. 1336. (2004, 19). Očito je u pitanju ili drugo zvono ili grješka, jer se na nj osvrće i Rozina Palić-Jelavić. Ona opetuje Fiskovićev rad, ali je: "... zvono u crkvi sv. Andrije (samostana benediktinki) na Rabu (s natpisom M[agister?]. *Marcus filius Vendranus me fecit in Venezia...*) iz 1396. godine". Zanimljivo je da autorica spominje i članak Z. Blažekovića o ližnjanskom zvonu. (R. Palić-Jelavić, Zvono iz 1383. g. iz kapele u Grobniku, VAMZ, 3.s., XLI, 2008, 311-330)

5 Z. Blažeković, Otkrića, Novosti – New Insights, *Arti musices*, 23/2, 1992, 173-175.

6 Detaljniji opis vidi kod Z. Blažeković, 1992., premda je članak nepouzdan jer nije do kraja razvio svoju znanstvenu metodu.

u *Arti Musices*, ispisan je sljedeći tekst, koji bi trebao biti ispravniji: M[agistri] · MARCVS · FILIVS · [quondam]] · M[agistri]] · VENDRAMI · ME · FECIT · · + · M · C · C · C · C · XI ·. Ispis treba prevesti: "Majstor Marcus, sin starijeg majstora Vendramija, načinio me 1411." Iznad natpisa nalazi se zaštitni znak ljevaonice: križ na vrhu trokuta, koji se nastavlja visinskom osi patibuluma, a Blažeković ga drži "tronoščem". Ližnjansko zvono u fundusu je muzeja jedini primjerak zvona srednjovjekovne renesansne talijanske umjetnosti.

Mi danas ne znamo kako je ližnjansko zvono dospjelo u ruke i posjed N. Speara Jr.-a, ali posljednji nama poznat zapis povezuje ga s ljevaonicom Samassa u Ljubljani.[7] Naime, kako piše C. Gómez-Moreno, pukom srećom određeni je dio ovog zvona (najvjerojatnije godina lijevanja i majstorska ruka) otkriven na vrijeme, pa ga je "Samassa Bell Foundry in Leibach, Austria" zadržao kao muzejski primjerak i naposljetku prodao.[8] Međutim ovdje se otvaraju mnoga pitanja. Dalmatinska, primorska i istarska zvona nesmiljeno su otimana i stradala su u rekviziciji metala za ratne potrebe 1915./1916. Radilo se o naredbi austro-ugarskog Ministarstva rata izdanoj 21. svibnja 1915. radi osiguravanja potrebnog materijala za izradu oružja. Srednjovjekovno podrijetlo zvona zacijelo je pridonijelo da na putu prema austrijskoj ljevaonici oružja zvono bude prepoznato i pravovremeno izdvojeno u ljubljanskoj ljevaonici Samassa, no u vezi s time treba istaknuti nekoliko bitnih činjenica na koje se dosad nije upozoravalo.

Naime već 30. kolovoza 1910. Zemaljska vlada ustanovila je u Zagrebu Zemaljsko povjerenstvo za čuvanje umjetnih i historičnih spomenika u kraljevinama Hrvatske i Slavonije. Prvi predsjednik Povjerenstva bio je dr. Tadija Smičiklas, kojega je imenovao kralj, dok je hrvatski ban imenovao ostalih devet članova. Glavna zadaća bila im je inventarizacija spomenikâ

7 Prvi nositelj tog prezimena Jožef Samassa, nećak Franciscusa Franchija, vlasnika majstorske radionice u Ljubljani, dolazi iz sjevernog talijanskog gradića Forni Avoltri i preuzima radionicu 1725. Naslijedio ga je sin Antonio Samassa 1734. te je vodio radionicu sve do smrti 1750. Njegov maloljetni sin Johann nije tada mogao nastaviti očev posao, zbog čega udovica prodaje radionicu, ali je Johann otkupljuje 1767. Nakon nekoliko naraštaja Albert Samassa modernizirao je radionicu 1875., čime je tvrtka zavrijedila počasni naslov "dvorskog dobavljača". Njegov sin proizvodio je za vojne potrebe sve do 1919., kad ljevaonicu i radnike preuzima tvrtka Strojne tovarne in livarne d. d. Ljubljana. Ona će postojati do 1932., u kojem je razdoblju proizvedeno oko 2500 zvona upravo kako bi se naknadio nedostatak zvona rekviriranih u ratu. Tek 1946. počinje se graditi tvornica strojeva Litostroj koja je zamijenila propale Strojne tovarne in livarne d.d. Ljubljana. (S. L. S. Plukanić, 2004, 23)

8 C. Gómez-Moreno, Master Marcus, Church Bell, 1411, *The Metropolitan Museum of Art: Notable Acquisitions*, 1980-1981, New York 1981, 28-29.

kulture. Srećom pa je bilo tako, jer isto Povjerenstvo 11. veljače 1916. sastavlja i donosi program sa zadaćom da se popišu i izmjere sva zvona, sačuvaju velika zvona, zvona s gotičkim i nečitkim natpisima, zvona od kulturnog i povijesnog značenja i, konačno, zvona s umjetničkim ornamentima. Kako piše s. Lina Slavica Plukavec,[9] zahvaljujući hitroj intervenciji Povjerenstva nadzirani su sabirni centri i obavljani stručni pregledi i fotografiranje svih zvona. Akcija, koju je vodio V. Hoffiller, bila je uspješna i do 1917. vraćeno je i spašeno od uništenja samo zagrebačkih deset zvona sa svojstvima spomenika kulture. Valja pripomenuti kako je Povjerenstvo tragalo za zvonima slitim do 1600., iako je prvotna granica bila 1800. godina, od čega se naposljetku odustalo. Vjerojatno je isključivo zahvaljujući radu tog Povjerenstva spašeno na desetke srednjovjekovnih zvona, ali među njima očito nije bilo i zvono iz Ližnjana, jer njega je kao muzejski eksponat prodala ljubljanska ljevaonica. Je li se to dogodilo u dogovoru s Povjerenstvom ili bez njegova znanja, valjalo bi dodatno propitati dostupnu arhivsku građu. U svakom slučaju, našlo se izvan državnih granica tadašnje Austro-Ugarske mimo zakona, jer, poglavito kao muzejski eksponat nulte kategorije, nije se smjelo prodati. Jednom riječju, zvono je otuđeno na zasad nepoznat način.

Gdje je ono pak visjelo i služilo, nigdje ne piše precizno, izim navoda kako se radi o župnoj crkvi u Ližnjanu, malom mjestu pored Pule, na jugu istarskog poluotoka. Blažeković navodi u literaturi tri starija izvora (P. Paoletti, B. Schiavuzzi, A. Gnirs)[10] i jedan suvremeniji (C. Gómez-Moreno), što valja uzeti s rezervom jer autor u tekstu nigdje propisno ne citira kolege i bilješkama ih ne razlučuje. Dakako, poglavito je stoga bitna muzejska nomenklatura koja usvaja faktografsku prijenosnu memoriju darovatelja. U Ližnjanu se danas nalaze dvije naočite crkve: župna sv. Martina, sagrađena na ranijim ostatcima 1879., u starom središtu mjesta, i Majke Božje od Milosti (1704.), na seoskom središnjem trgu na Muntu, te jedna omanja Gospe od Kuj iz 17. st., podignuta na temeljima *ville rustice*, s mozaikom iz 5. st. i danas vidljivim pod staklenim podom crkve.[11] Međutim kad je

9 S. L. S. Plukanić, 2004, 39-41.

10 Radi se o Antonu Gnirsu, podrijetlom Čehu, povjesničaru, arheologu i konzervatoru koji se istaknuo u istraživanjima prošlosti Pule i Istre te zaštiti njihovih kulturnih vrednota. I ovdje se radi o nedosljednosti, pa je očito rad objavljen bez savjesne provjere i pomne recenzije.

11 Zahvaljujem mjesnom župniku, don Ivanu Mlikoti, na srdačnosti koju mi je iskazao za moga boravka u Ližnjanu. Prve informacije o zvonu primio sam upravo od njega prilikom pregledavanja višestoljetnih župnih knjiga.

riječ o lokaciji crkve na kojoj je zvono stajalo, ima i četvrta mogućnost. Naime postoji zapis o njegovu uklanjanju: "Jedne nedjelje Mayor Hoffman došao je s vojnicima za uklanjanje četiriju zvona. Svo stanovništvo Ližnjana, ostalo u selu, okupilo se oko crkve. Puk je zavapio dok je svećenik govorio: Naša posvećena zvona će se rastopiti i pretvoriti u naoružanje, s kojim će biti ubijana naša braća. Ali zemaljska sila je prolazna, samo je nebeska vječna." Bilo je to vrijeme kad su i mnoge obitelji iz Ližnjana i Pule iseljene u Austriju zbog ulaska Italije u rat. Mnogi od njih umrli su od gladi i bolesti u logoru Gmünd. U ližnjanskom općinskom glasilu *Marlera*,[12] u članku M. Uroševića, koji je izvijestio o svom pronalasku zvona, stoje i riječi, sad već blagopokojnog, ližnjanskog župnika Ivana Graha o mogućnosti da zvono potječe iz crkve sv. Mihovila. Crkva je do temelja srušena 1957., a nalazila se u sklopu današnjeg staroga groblja iz 1779. Prema drugom Grahovu zapisu potjecala je iz 12./13. st., bila je ruševna i "novi su je vlastodršci, umjesto da obnove najstariju sakralnu građevinu u selu, srušili, a kamenje zdrobili i ugradili u temelje novoga groblja izvan naselja".[13]

Stoga su ovdje ključna dva momenta. Prvi: je li zvono izliveno po narudžbi za neku od ližnjanskih onomadnih crkava (1411.), jer jedna od ušica iznad krune toliko je istrošena da može biti pouzdan znak kako dugo je zvonilo; te drugi: je li zvono u času naredbe bilo na crkvi sv. Martina, u samim početcima Prvog svjetskog rata, jer jedan ga od svjedoka skidanja naziva baš Sv. Martinom?[14] U prvom slučaju valja onda vidjeti koja je to crkva bila sagrađena i služila puku početkom 15. st. Ili je, usuprot, taj podatak nebitan spram činjenice da je zvono odnekud prispjelo i jednostavno se zateklo na određenoj crkvi u drugoj polovici 1915. godine. Na zvonu naime nema podatka da je slito baš za neku od crkava u Ližnjanu. Prema tomu Grahova izjava nadaje i mogućnost da lokalitet i crkva ne odgovaraju bezuvjetno godini izlijevanja zvona, već je ono, u času rekvizicije, moglo biti premješteno bilo kamo u ližnjanskoj župi. A, kako smo vidjeli, sve su ližnjanske crkve građene ranije nego što je odneseno. Budući se radi o relativno svježijem događaju s početka 20. st., zacijelo će taj podatak biti jednom utvrđen. No, ipak, konstatirajmo:

12 M. Urošević, Ližnjansko zvono u New Yorku, *Marlera*, travanj/april 2008, Br./N. 1, 22.

13 I. Grah, Povijesni hod kršćanstva na Pulštini, *ACTA, Ližnjanski zbornik*, MCMXCVII, Pazin, 1997, 61-71.

14 Budući da su skidana četiri zvona, s tim većim vojnici su imali velikih teškoća dok ga nisu pomakli s ležaja. (M. Urošević, 2008.)

Prvi tragovi kršćanstva u Ližnjanu datiraju već iz 9. ili 10. st. Naime, kako piše Željko Ujčić, iz tog vremena potječe kamena ploča oltarne pregrade s pleternim ukrasom pronađena prilikom radova u župnoj crkvi sv. Martina 1896., što znači da je na tom mjestu bila istoimena predromanička crkva. Ona je stoga žarište širenja ranosrednjovjekovnog naselja u doba prije prvog pisanog izvora o imenu *Lisianum* iz 1149.[15]

Isti autor spominje i drugu bitnu činjenicu, povezanu s građevinarskim radovima pri obnovi crkve Gospe od Kuj. Prilikom tih radova pronađen je spomenuti ranokršćanski, višebojni mozaik, ali, piše Ujčić, karakter toga nalazišta mogu odrediti i predaja i podatak iz 1452. o postojanju crkve "Sv. Thoma de Cuve".[16] To je najbliža datacija koju je moguće povezati s godinom izrade zvona ako su ga naručili od mletačkog majstora. Je li ono tada možda pripadalo toj crkvi, ili pak crkvi sv. Mihovila? Jer, spominjući jedan hagiotopografski izvor, Ujčić pledira za mogućnost postojanja crkvice u zaljevu Kuje (*Cuve*), koja bi trebala biti izgrađena nakon 1336. Barokna obnova te crkve izvršena je, prema svježe otkrivenoj zabilježbi, neposredno prije 1714. Stoga, zasad, predlažem mogućnost da je zvono bilo naručeno za neku od ližnjanskih crkava 15. stoljeća, a na crkvu sv. Martina dospjelo je tijekom njezine gradnje 1879. To se čini najrealnijim rješenjem, premda ne isključuje ni sve druge opcije.

Zaključak

Nepobitna je činjenica da Metropolitan Museum of Art u New Yorku u svom fundusu čuva renesansno zvono iz Ližnjana (1411.) visoke kulturne i umjetničke vrijednosti, iz radionice mletačke obitelji Vendrami. Muzeju ga je darovao njegov posljednji poznati vlasnik Nathaniel Spear Jr. Nebitno je pak s koje crkve je zvono skinuto 1915. godine u rekviziciji za potrebe naoružavanja austro-ugarske vojske. Mnogo je važnije u daljnjem djelovanju oko možebitnog povratka zvona inzistirati na utvrđivanju činjenica koje su dovele do njegove nezakonite prodaje. Ni u kakvim okol-

15 Ž. Ujčić, Prvi tragovi kršćanstva u Ližnjanu, *ACTA, Ližnjanski zbornik*, MCMXCVII, Pazin, 1997, 51-61.

16 Apostol sv. Toma predmetom je osobitog štovanja u Puli i njezinoj okolici. Nakon mletačkog paleža pulske katedrale 1242. pa sve do 16. st. upravo pulska crkva sv. Tome služi kao prvostolnica. On je i danas zaštitnik grada.

nostima zvono se nije smjelo prodati bez dozvole i znanja Zemaljskog povjerenstva za čuvanje umjetnih i historičnih spomenika u kraljevinama Hrvatske i Slavonije, premda nismo sigurni je li njihova odluka od 11. veljače 1916. zakašnjela spram Naredbe o rekviziciji od 21. svibnja 1915. Prvotno bi valjalo točno utvrditi kojeg je datuma skinuto i odneseno zvono u Ližnjanu. Prava je šteta što zapis postoji a da nije, barem prema navodu u članku M. Uroševića, provedena njegova datacija. Možda je stoga, kao sentimentalna reakcija na događaj, i prerastao u predaju. Uroševićevu sugestiju da se muzeju Metropolitan Museum of Art u New Yorku dostave podrobniji podatci o podrijetlu zvona valjalo bi preinačiti u zahtjev za njegov povratak. Uz pomoć lokalne zajednice Ližnjana i grada Pule, kao županijskog centra, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske u tome bi moglo odigrati značajnu ulogu.

Literatura

Blažeković, Z., Otkrića, Novosti – New Insights, *Arti musices*, 23/2, 1992, 173-175.
Fisković, C., Nekoliko starih zvona dalmatinskih crkava, *Arti musices*, 15/2, 1984, Zagreb, 115-131.
Gómez-Moreno, C., Master Marcus, Church Bell, 1411, *The Metropolitan Museum of Art: Notable Acquisitions*, 1980-1981, New York 1981, 28-29.
Grah, I., Povijesni hod kršćanstva na Pulštini, *ACTA, Ližnjanski zbornik*, MCMXCVII, Pazin, 1997, 61-71.
Palić-Jelavić, R., Zvono iz 1383. g. iz kapele u Grobniku, VAMZ, 3.s., XLI, 2008, 311-330.
Plukanić, s. L. S., Zvona zagrebačke prvostolnice, Zagreb, 2004.
Spear, Jr. N., A Treasury of Archaeological Bells, *Hastings House*, 1978, 275 p.
Ujčić, Ž., Prvi tragovi kršćanstva u Ližnjanu, *ACTA, Ližnjanski zbornik*, MCMXCVII, Pazin, 1997, 51-61.
Urošević, M., Ližnjansko zvono u New Yorku, *Marlera*, travanj/april 2008, Br./N. 1, 22.

Čile je domovina velikog broja književnika hrvatskoga podrijetla. Najviše ih potječe s otoka Brača. Ta činjenica stanovit je sociološki fenomen. Čileanski književnici Hrvati ne kriju svoju narodnosnu pripadnost, iako veći dio njih nikako, ili slabo vlada hrvatskim jezikom. Njihov je književni jezik španjolski. Međutim sadržaj mnogih njihovih djela vezan je uz doselidbu Hrvata u Čile i uz njihove životne sudbine u novoj postojbini. Zahvaljujući marnoj prevoditeljici i književnici Željki Lovrenčić hrvatska se javnost sve bolje upoznaje s ovom književnošću, koju bismo smjeli nazvati književnošću dviju domovina. Željka Lovrenčić predstavlja nam dvije hrvatske književne osobnosti iz Čilea, majku i sina, dr. Višnju Milohnić Roje i akademika prof. dr. Andrésa Moralesa Milohnića.

Višnja MILOHNIĆ ROJE

PJESME*

Vezano uz mene
(Autorreferente)

Jednom epikurejka
drugi put franjevka:
nikada nisam znala
strane svijeta.
Među njima vodilo me je more
sve dok me nisu zarobili osjećaji.
Jeka ne dopire do moga uha
i moje oči
ne miluju ljepotu.
Miris je pobjegao s moje kože
a usta ne žele više poljubaca.

Moje ruke dotiču
izgubljeno sjećanje.

* http://croacia-chile.blogspot.com/2011/08/poemaspjesme-de-visnja-milohnic-roje.html, 24. 11. 2011.

Golubica
(Paloma)

Svakoga dana
posjećuje me hroma golubica:
siva i bijela, poput mojega mozga
izgubljena u vremenu.

Ona čuva
uspomenu na moj prozor
a ja samo hromost svojih godina.

Starost
(Vejez)

Moj anđeo čuvar stari:
gluh i sanjiv.

Osamljena ptica više ne pjeva i ne dolazi na moj prozor.

U mojim rukama,
pojavljuju se sjene nepoznatoga kontinenta;
moje se noge bune, oči jasno vide
samo
uspomene,
ali
bdiju nad postojećem svjetlosti.
Otišli su prijatelji obavijeni svojim ogrtačima,
kralježnica slabi,
priljubljuje se uz kožu lica,
uz njegov osmijeh.

U bogatoj rijeci više nema vode.

Haiku
(Hai-ku)

Oživljujem tvoje oči,
ranu ljubav,
izgubljene u smrti.

Bljeskovi s Kube
(Relámpagos de Cuba)

Sinu Andrésu

I

Nije bio dovoljan dolar za djedov pokop.
Ni onaj koji je dao nemirni gluhonijemi čovjek.

Možda me pet dolara iz čokoladnoga srca
za zaručnicu Svetoga Valentina
sutra oslobode grižnje savjesti
u Villi Santa Clara.

II

Njegova ruka pokazivala mi je bezuba usta,
lice sklad oranice,
odjeća, neurednost poodmaklih godina.

Darovala sam mu kruh s kubanskom svinjetinom,
i moje su oči plakale zbog njegove neizvjesne sudbine.

III

Šaka argentinskoga gerilaca
nije tako snažno stisnula oružje
kao ona staroga šutljivoga mulata
omraženi dolar,
dok se gubio u mnoštvu koje je pjevalo.

IV

Najstarija crkva na Kubi
ima Bezgrješnu djevicu razbijena nosa
i prazne klupe.

Otvara svoja vrata u osam sati,
pušta noćni povjetarac
i sluša ritam kubanskih zvukova.

V

Moji su nasmiješeni vodiči Rafael i Justo.*
Arhanđeo osvetnik i slijepi sudac.
Zaustavljaju moju ruku pruženu djetetu,
žele mi zatvoriti oči i ugasiti mi srce.

Neće proći.

Neće pobijediti

Dopustit ću samo da otplešu
mambo sa mnom.

* Pravednik. (op. prev.)

VI

Tvoj kip presijeca zrak.
Treperi vječni plamičak
i ne gasi se.
Tvoje je tijelo tamo.

Kubanski narod možda plače.

Gdje je tvoja Zamisao, komandante Che Guevara?

VII

U javnome zahodu u Santa Clari
dali su mi komad lista "La Juventud Rebelde"*,
omot bijelih kubanskih slatkiša.

Izašavši, jedna mi je debela starica rekla: "curo",
nemojte toliko gledati,
ovdje je sve jako čisto.

* Buntovna mladež. (op. prev.)

VIII

Imate li komad sapuna, gospođo?,
upitala me je polako stara crnkinja.
Mrzim se jer imam bijelu put,
jer mirišem na "Zeleni vjetar" i imam čiste ruke.
I jer nemam sapun.

Obuzima me uspomena na bolan trenutak
kad je jedna podmukla Talijanka
upitala moju majku:
želiš li komad kruha, prljava slavenska useljenice?

Bježim odande
opraštajući se uz suze.

Tišina.

IX

(Obična imena)
(Nombres comunes)

Isidra hoda jako polagano.
Eulalia govori izrazito glasno.
Amarilis ima brkove.
Odalis gleda prema obzorju.
Mydolly nije lijepa.
Odamí je tužna…
Ladislav optužuje svoje roditelje
a mene zovu "Visni"
ili me, jednostavno,
ne zovu.

Od Milana do Santiaga
(De Milán a Santiago)

Mapocho*: dolazak. Četrnaest godina, plava kosa, strani naglasak. Eusebio Lillo*, Toesca*, Plaza Brasil*, Salvador Donoso*: siromaštvo, studij, iluzije: Čile.

Manuel Antonio Maira*: ljepota kraljice, Arturo. Diploma u Ulici Independencia*, u Alférez Realu* žena. San Isidro*, voljeni sin.

U San Antoniju* i Diágonal Paraguay*, posao, dijagnoze i liječenja, ljubav prema sirotinji, zahvalnost i napor. Strahovanja i uspjesi.

Santiago uvijek kao kontrapunkt, njegovo nemirno nastajanje u utrobi.

Recoleta* na bliskoj udaljenosti, prije nje Ulica Bandera*: "Netko me očekuje..."

* Lokaliteti i ulice u Santiagu. (op. prev.)

Višnja Milohnić Roje rođena je u Hrvatskoj 30. studenoga 1932., a umrla je u Santiagu 11. srpnja 2011. Na Čileanskome sveučilištu diplomirala je medicinu i specijalizirala ginekologiju i poroditeljstvo te bračnu neplodnost. Poslijediplomski studij polazila je u Francuskoj, Švedskoj i Engleskoj. Svoju je profesiju vrlo uspješno obavljala sve do devedesetih godina prošloga stoljeća. Zahvaljujući medicini i svojemu neumornome pustolovnome duhu, proputovala je veći dio svijeta te upoznala svih pet kontinenata. Godine 1959. udala se za biokemičara i bivšega dekana Kemijskoga i farmaceutskoga fakulteta na Čileanskome sveučilištu, Juana Alberta Moralesa Malvu s kojim je imala dvoje djece: Dunju (1970. – 1976.) i Andrésa (1962.) Još kao studentica medicine, za jednu od svojih neobjavljenih pripovijedaka, primila je nagradu čileanskoga "Pen Cluba" za mlade pisce. Njezini su zapisi djelomično prevedeni na hrvatski jezik i objavljeni u nekim književnim časopisima - primjerice, "Desentexto", te na Internet stranicama. Godine 2003. objavila je kratku zbirku pjesama "Relámpagos de Cuba" (RIL Editores, Santiago de Chile). Višnja je za sebe govorila: *Začeta u Makedoniji, izbjegla najavljeni pobačaj, rođena sam u nepostojećoj zemlji i ponekad, živeći plačem. Opsjednuta satovima, plavetnilom i kišom, rijetko slušam samu sebe i svijet mi se čini pointilističkim i mračnim. Vjerujući u drevnu medicinu i ljubavne varke, vučem protekle godine u svojim i tuđim pogledima.*

Andrés MORALES MILOHNIĆ

PJESME*

Napuštanje
(Abandono)

Bog koji me čuva je umoran.
Njegova lađa zaustavljena bez vjetra
razbija se u blizini plaže.
Vila koja me zove ne šapuće i ne
pjeva; niti osvjetljava neku noć,
predosjećanje smrti ili bdijenja
bolesna od bola, od kostiju i mesa.

Anđeo čuvar, izgubljen, leti;
kocka moje sreće istrošena je.

Netko kaže da je to dosada, običaj.

O jednome náhuatl kroničaru
(De un cronista náhuatl)

Pišem po kamenu,
pišem po kamenu,
pišem po kamenu,
pišem po kamenu,
pišem po kamenu,
pišem po kamenu,

Ne pojavljuje se niti redak,
nema oznake šiljka,

* http://croacia-chile.blogspot.com/2011/08/poemas-de-andres-morales-milohnic.html, 24. 11. 2011.

pišem po kamenu
i snaga se troši,
umiru prašume,
propadaju planeti,
pišem po kamenu:
vrijeme ne piše.

Smrt jaši,
bog nas uništava,
orao pada
grizući si krila,
pišem po kamenu
povijest koju vidim
za svu djecu
i majke koje plaču:
pišem po kamenu,
pišem po kamenu,
i nema žrtvovanja,
nema svećenika,
pišem po kamenu,
koplja su slomljena,
pišem po vodi,
pišem po zraku:
stari rukopisi mirišu
po sprženome mesu.

Pišem po kamenu
i krv je XOCHITAL*
i krv je CUÍCATL*
i krv koja teče
nije naslijedila sjećanje.

(Teresi Calderón)

*XOCHITAL, CUÍCATL – poezija na jeziku náhuatl. (op. a.)

Odlomak presude koju je napisao jedan sudac u Parizu 1461.
(Fragmento de la sentencia escrita por un juez en París en 1461)

"(...) Donosim ovu presudu na smrt vješanjem, slijepo oruđe pravde, za sve zločine koje je ovaj čovjek svojom okrutnom svojevoljnosti počinio:

Mora ići izravno na stratište, bez mogućih izmjena i imalo kajanja.

Presuda se odnosi na Françoisa Villona i zahtijevam da ga se ušutka kako se ne bi branio. Da ga ne čuje svjetina, ni župnik ni krvnik, da mu riječi zamru u stegnutome grlu.

Bez mogućnosti odgode i bilo kakve žalbe, donosim ovu presudu u Parizu, u Kraljevini Francuskoj."

Bilješka notara 1489.

Osuda se nikada nije primijenila. Odnosi se na onoga Françoisa Villona koji je otišao u Englesku (to nije sigurno). Odnedavno kruže njegove objavljene pjesme.

(Franciscu Vejaru, nakon tolikih godina)

Proročanstvo iz Delfa
(Un oráculo de Delfos)

Po nalogu Aleksandra Makedonskoga, svećenik pita proročicu:

Hoću li završiti posao vezan uz donošenje mira kraljevstvima i gradovima te blistave budućnosti koju zaslužuju?

Nakon što je čuo snažne krikove - grlene slogove i isprekidani plač, prekinut smijeh,

iskolačene oči, odgovara svećenik:

Brod na kojemu ploviš
nikada se više neće vratiti.
Bit ćeš novi Odisej
bez Itake, bez domovine:
s bogatim nasljedstvom,
s mračnom ostavštinom.

Brod na kojemu ploviš
nasukat će se na hridi
dalekoga Olimpa
s bogovima koji posjeduju
ključeve vrata
svih gradova.

Brod na kojemu ploviš
bit će tvoje vlastito tijelo,
vatreno, zagrijano vrućicama
koje je pretrpjelo.

(Patriciju Moralesu)

O mlađemu pjesniku
(De un poeta menor)

Ni Verlaine, ni Verlaine, ni Verlaine,
ni glazba, ni Mallarmé,
ni išta za reći, ni onaj horoskop,
ni mržnja, ni kivnost,
ni trula zavist.

Ništa. Ništa. Ništa.

Posljednji koji to može,
kopa rupu pri samome dnu,
duboko u moru svoje glave.

(Mauriciju Barrientosu)

/Moja je domovina val koji se ne lomi/
(Mi patria es una ola que no rompe)

MOJA JE DOMOVINA VAL KOJI SE NE LOMI
MOJA DOMOVINA NIKADA NIJE IMALA ZEMLJOPIS

Na trenutak sam te želio vidjeti čitavu
nanoseći ti svoju domovinu po koži
otvarati ti put prstima

(Svakoga trena gledam prema svojim očima
i vidim groblja i stube
i vidim kako se te prazne ulice
spuštaju do ovdje,
do mojega prozora)

Moja me kordiljera nikada nije ostavila
moja me domovina ne čeka i ne nalazim je
nikada ama baš nikada me nije napustila

samo moram pronaći odjek svoje zemlje

Djetinjstvo
(Infancia)

Uz poslijepodnevni miris zemlje i lišća,
s balkona koji ljeti gleda prema suncu,
uz jedinstveni krajolik usmjeren prema isprepletenome moru.

Andrés se prisjeća istinskih godina.

(Mojoj majci)

Andrés Morales Milohnić rođen je u Santiagu 1962. Pjesnik je i esejist. Na Čileanskome sveučilištu diplomirao je književnost. Hispanističku filologiju doktorirao je na Filozofskome fakultetu Nezavisnoga sveučilišta (Universidad Autónoma) u Barceloni. Objavio je devetnaest zbirki poezije:

Po čudnim otocima (1982.), *Solilokvij vatre* (1984.), *Lázaro uvijek plače* (1985.), *Ne slučajnosti/Hors du Hasard* (1987.), *Vježbanje govora (1989.)*, *Riječ* (1991.), *Porok ljepote* (1992.), *Proročanska vizija* (1993.), *Uništiti oči* (1995.), *Umijeće ratovanja* (1995.), *Scene propadanja Zapada* (1998.), *Rekvijem* (2001.), *Osobna antologija* (2001.), *Izabrane pjesme* (2002. – prijevod Željka Lovrenčić i Jordan Jelić), *Mrtvo sjećanje* (2003.), *Demon ništavila* (2005.), *Pjesme proročice* (2009.), *Vježbanje pisanja* (Čovjekolika kocka, knjiga-stvar, 2010.) *i Kratka antologija* (elektronička knjiga, 2011.).

Poezija mu je djelomično objavljena na jedanaest jezika (engleski, francuski, hrvatski, portugalski, mapudungun, kineski, švedski, norveški, rumunjski, katalonski i talijanski) i uključena u više od šezdeset domaćih i stranih antologija te u veliki broj čileanskih i inozemnih književnih časopisa (više od osamdeset). Za svoje je stvaralaštvo dobio nacionalna i međunarodna priznanja od kojih se ističu *Nagrada Manantial* Čileanskoga sveučilišta, (1980.), *Nagrada Miguel Hernández* za najboljega mladoga latinsko-američkoga pjesnika (Buenos Aires, 1983.), *Stipendija Pablo Neruda,* (1988.), *Stipendija za strane hispaniste* (kao pjesnik i sveučilišni profesor) španjolskoga Ministarstva vanjskih poslova, (1995.), *FONDART* (1992. i 1996.), *Nagrada grada San Felipea*, (1997.), *Stipendija za pjesničko stvaralaštvo* Zaklade Andes, (2001.), Književna *stipendija za pjesničko stvaralaštvo* Čileanskoga Nacionalnoga vijeća za kulturu i umjetnost (2001., 2004. i 2008.), *Nacionalna nagrada za poeziju "Pablo Neruda"*, (2001.), *Prva nagrada na XII. međunarodnome pjesničkome natječaju "La Porte de Poétas"* u Parizu, (2007.) i *Nagrada za esej "Španjolski kulturni centar"* (2002. i 2003.) U listopadu 2008. postaje članom *Čileanske akademije za jezik*. Na području eseja i kritike ističu se njegove knjige posvećene čileanskoj, hispanoameričkoj, španjolskoj i europskoj književnosti: *Poetska antologija Vicentea Huidobra* (1993.), *Jedan kutak svijeta. Prikaz suvremene iberoameričke poezije* (1993.), *Suvremena hrvatska poezija* (1997.), *Anguitologia* (1999.), *Ujedinjena Španjolska: pjesnička antologija španjolskoga građanskoga rata* (1999.), *Altazor svojeručno* (1999.), *Antologija pjesama i proze Miguela Artechea* (2001.), *O riječi i djelu, eseji* (2003.), *Pjesnička antologija naraštaja osamdesetih* (2010.) i *U sjeni pjesme* (neizdano). Pisanje poezije usklađuje s predavanjima Poetska radionica, Španjolska klasična i suvremena književnost i Čileanska poezija na Čileanskome sveučilištu te na Sveučilištu Finis Terrae u Santiagu.

Prevela sa španjolskoga Željka Lovrenčić

Branko Polić – svjedok burnog vremena

Četiri knjige autobiografske proze. Naklada Durieux, Zagreb, 2004.-2010.

Svjesno ili nesvjesno, svaki je čovjek svjedok. Pozvan je da svjedoči o svojem životu, svojem vremenu i svojoj sredini. Velika je prednost ako to shvati i preuzme dužnost svjedočenja za istinu. Jer, i svjedoka ima svakojakih i nisu svi dobronamjerni.

Pred nama su četiri knjige autobiografske proze Branka Polića kao vrlo dragocjeno svjedočanstvo jednog burnog vremena, svjedočanstvo u kojem se, kao u zrcalu, mnogi od nas mogu prepoznati. U ovoj književno-povijesnoj tetralogiji Branko Polić svjedok je života, svjedok povijesti, autentičan, istinit, vjerodostojan i nadasve dobronamjeran. I o najtežim i najtužnijim događajima piše bez gorčine: sa mnogo humora, blage ironije, gotovo nježno. Jednostavnim ali odabranim riječima, jednostavnim i tečnim, svima razumljivim stilom, bez suvišnih fraza, bez dotjerivanja i ulagivanja ispisuje kroniku svojega i našeg vremena i naše sredine u četiri knjige koje su objavljene u relativno kratkom vremenskom razmaku od 2004. do 2010. Zahvaljujući nakladničkoj kući Durieux, koja je prepoznala vrijednost ove iznimne memoarske literature i iznimnu osobnost autora, ovoga renesansnog čovjeka, koji se, evo, prometnuo i u dobroga pisca, pored ostalih svojih talenata!

Ova autobiografska proza plastičan je prikaz duha vremena: progon i sužanjstvo, rat, antifašistička oslobodilačka borba, poslijeratna obnova zemlje, radni polet, omladinske radne akcije, težnje za stjecanjem znanja, mladenački ideali… Gdje su oni danas?

Pred nama se pruža golema panorama ličnosti, naših suvremenika. Već u prvoj knjizi čitatelj se suočava s velikim brojem osoba i njihovim imenima, kojih ima na stotine. Podsjetila sam se *Panorame Borodinske bitke*, koju sam vidjela prije mnogo godina u jednom moskovskom muzeju. Deseci tisuća vojnika na bojnome polju: s jedne strane Napoleonova a na drugoj strani ruska vojska na čelu s Kutuzovom, u žestokom borbenom okršaju. Zapanjujući prizor: sve vrvi od vojnika, konja i topova.

U Polićevim knjigama nema ni vojnika ni topova ni konja, ali množina osoba koje se spominju i opisuju neodoljivo me je sjetila spomenute slike.

Defiliraju pred nama poznate i slavne osobe iz umjetničkog, javnog i kulturnog života, posebno glazbenog i kazališnog: Milan Sachs, Marijana Radev, Josip Gostič, Tito Strozzi, Vika Podgorska, Dragica Martinis, Vladimir Ruždjak, Tomislav Neralić, Margarita Froman, Vladimir Žedrinski, Božena Kraljeva, Mato Grković, Bela Krleža, Vilma Nožinić, Nada Tončić, Josip Križaj, Dragutin Bernardić, Karlo Bulić, Jozo Laurenčić, Bojan Stupica i "vragolasta" Mira Stupica, kao i maestro Lovro pl. Matačić, s kojim se autor nikada nije osobno upoznao. U Polićevoj panorami nailazimo na naše poznate slikare Zlatka Pricu, Edu Murtića, Nikolu Reisera, te vrlog povjesničara umjetnosti akademika Grgu Novaka, koji je jedno vrijeme s obitelji stanovao u vili na Gvozdu. Prof Viktor Žmegač duhovito je ocijenio da autor ima monstruozno pamćenje, no nije stvar samo u pamćenju, tu su i bilješke i dnevnički zapisi, pisma i neobično brojni kontakti s raznim osobama (Židovima i nežidovima) koje su se našle na njegovu životnom putu i neobična sposobnost komunikacije sa širokim krugom ljudi: pored obitelji, s prijateljima, znancima i kolegama, razasutim po čitavom svijetu, s kojima, ako su još živi, komunicira i danas.

Memoarska proza Branka Polića obuhvaća važna razdoblja njegova života, od rođenja do zaposlenja i raspoređena je u četiri knjige: "Vjetrenjasta klepsidra" (1924. – 1942.), "Imao sam sreće" (1942. – 1945.), "Pariz u srcu studenta" (1945. – 1948.), "Na pragu budućnosti" (1948. – 1950.).

Prva knjiga, "Vjetrenjasta klepsidra", započinje riječima: "Danas, 1. travnja 2001., na 141. rođendan mog djeda, Aleksandra Frelića, počinjem sastavljati ovaj svoj dugo pripremani obiteljski zapis, što ga posvećujem ne samo tom uzornom pretku, velikom pregaocu, humanistu i dobrotvoru, mojoj nikad neprežaljenoj baki Ernestini, kako bi znali reći njegovoj "zlatnoj ženi" i jednoj od šest milijuna nevinih žrtava zlosretnog Holokausta, nego ujedno i svojim divnim roditeljima Dani i Arturu Poliću kojima dugujem ne samo ljubav i povjerenje nego i toliko uporna nastojanja da me izgrade kao ljudsko biće njima na radost i zadovoljstvo, pa ću nastojati kročiti kroz život njihovim stopama..."

Ako samo preletimo preko naslova pojedinih poglavlja ove osebujne autobiografske proze, odvrtjet će nam se sadržaj Polićeve tetralogije kao na filmskoj traci.

U "Vjetrenjastoj klepsidri" opisano je djetinjstvo i odrastanje u Zagrebu, sve do početka rata i sužanjstva. Najteže je pisati o ranom djetinjstvu, jer se ne možemo osloniti na osobno iskustvo, već na kazivanje svojih roditelja, djedova i baka.

"Mislim da sam rano djetinjstvo proveo točno prema Grimmovoj bajci *Stoliću, prostri se!* A uz Grimmove sam bajke takoreći odrastao. Roditelji su mi svaku želju čitali s usana. Nisam ih vjerojatno trebao ni izgovoriti."

Ali rano djetinjstvo brzo prođe i dok trepneš okom već si pred malom maturom. Poput oluje nadolazi period odrastanja i suočavanja sa stvarnošću, koja nije ni jednostavna ni ružičasta. Od malih nogu odlazi s roditeljima u kazalište i na koncerte, pa će ljubav prema ovim umjetnostima prerasti u opsjednutost, tako da se, između mnogih njegovih talenata, za Branka Polića može reći da je prvenstveno *homo musicus*, iako su u polju njegova zanimanja i muzeji, izložbe, likovne umjetnosti i uopće sve što je povezano s kulturom. U Parizu se kasnije našao na izvorištu svega toga. Zabljesnut je Operom, velikim koncertnim salama, velikim dirigentima i izvođačima – teatrom u cjelini. "Kazalište u prvom planu" naslov je jednoga poglavlja iz knjige "Pariz u srcu studenta". Rana ljubav prema glazbi kao da je personificirana u ljubavi prema harmonici, s kojom će kasnije po Lici i Kordunu obilaziti partizanske bolnice i mnoga manja mjesta na oslobođenom teritoriju. Već u prvoj knjizi s ushitom piše "Stiže harmonika", a jedno prethodno poglavlje naslovljeno je "S glazbom u srcu".

Završilo je tako autorovo sretno djetinjstvo. Prošla je i rana mladost, a već se približavaju aveti rata i sužanjstva. Završilo je vrijeme puno radosti u krugu velike i voljene obitelji, vrijeme ljetovanja i izleta, posjeti kazalištu i koncertima, nepovratno su prošli školski dani, ali ostali su školski prijatelji! Brojna obitelj: mama, tata, tete i stričevi, ujaci, bratići i sestrične, škola, profesori – sve je bilo zastrto crnim oblakom koji s nacistima stiže u Zagreb i u Hrvatsku.

Sav užas, neizvjesnost i crne slutnje opisani su u poglavljima "Zlosretna 1933., Najgore proljeće", "Pripreme za egzodus" i "Osamnaesti rođendan". O tome autor piše:

"Napetost je vladala oko mene, nastojao sam se povlačiti u sebe, i nitko nije mogao pretpostaviti da je kucnuo čas kad završava moje sretno djetinjstvo, usklađeni život u roditeljskom domu, okružen dragim bićima koja su mi nastojala u svakom trenutku ucijepiti smisao za lijepo, dobro i plemenito."

Opisujući kako je s gestapovcima smrt zakoračila na Gvozd, autor pokazuje osjećaj goleme neizvjesnosti koji ga bijaše obuzeo: "Čitav oslonac na kojem sam gradio svoju ličnost, kovao svoje znanje, s prirođenim ciljem da i ja budem nešto u životu, stropoštao se u nepovrat. Ne, ne mogu ustvrditi da sam strahovao, znao sam da će svijet biti drukčiji, posve drukčiji! Ali kakav će zapravo biti, zaista nisam mogao slutiti."

U Zagrebu je tada živjelo oko 12.000 Židova. Rat je sve promijenio. Započeli su progoni, egzodus, deportacije, uhićenja i ubojstva. Mnoge su obitelji razdvojene, razbijene, poput kristalne čaše. Roditelji i djeca izgubili su jedni druge. Započeo je Holokaust. Građanski život potpuno je uništen. "... svatko, tko je doživio te dane, vjerojatno ih i pamti", piše autor. "Malo se lijepih i svečanih stvari događalo tijekom ratnih godina... Bila je to dakle, na moj rođendan iznimna šetnja s roditeljima, crikveničkim šetalištem, kao nekoć, kad bismo, zajedno s omamom i otatom, provodili uskršnje ili pak ljetne praznike u hotelu Miramare. Tko je tada mogao slutiti u što će se prometnuti svijet? Čak sam sačuvao i fotografiju s jedne takve davne šetnje. A sada se doživljaj tog bisera Jadrana, u posve novim okolnostima, morao činiti tek kao trenutačna vizija negdašnjeg obiteljskog sklada i lagodnosti."

Sjećajući se posljednjih predratnih dana u Zagrebu i koncerta u Hrvatskom glazbenom zavodu u povodu 150. godišnjice Mozartove smrti, Polić će zapisati: "Nisam ni po čemu slutio da se upravo Amadeusovim skladbama zatvara posljednja stranica mog sretnog i spokojnog mirnodopskog razdoblja."

Druga knjiga, "Imao sam sreće", izdvaja se od ostalih bogatstvom događaja, dinamikom zbivanja. Njezin sadržaj obuhvaća ratni period od 1942. do 1945. godine. Bilo je to vrijeme sužanjstva u talijanskim civilnim logorima, najprije u Kraljevici, potom na Rabu, te odlazak u partizane u jesen 1943. nakon kapitulacije Italije. Bivši logoraši kreću iz Jablanca prema Otočcu, ličkoj metropoli, i priključuju se partizanskim kolonama koje će pregaziti Liku i Kordun i na putu oslobođenja stići u Karlovac, te konačno i u Zagreb, svibnja 1945.

Na početku knjige autor opisuje sužanjstvo u Kraljevici u poglavlju "Benvenuti s Porto Re". U tom je logoru bilo smješteno oko 1200 ljudi. Trebalo je održavati red, higijenu i disciplinu. U logoru je organizirana bolnica, škola, kuhinja i posebno dječja kuhinja. Osnovan je omladinski orkestar u kojem je Branko Polić briljirao sa svojom harmonikom. Priređivali

su se koncerti i druge zabavne priredbe. "Glazba – svemoćna tješiteljica" naslov je jednoga od poglavlja ove knjige.

"Razmjerno je brzo", piše autor, "proradila i dječja kuhinja. Logorska je uprava povela brigu za djecu, pogotovo mlađe dobi kojoj su bili za daljnji rast i razvitak prijeko potrebni mliječni proizvodi. Za mlijeko se našlo neobično rješenje. Obitelj Jacquesa Pollaka, koja se bila nastanila u Križišću, kupila je zbog pravilne prehrane njihova tek trogodišnjeg sinčića Marka – kravu. Ona je tako dospjela u logor zajedno s Pollakovima i za nju je sagrađena posebna staja, pa se oko krave pobrinulo nekoliko veterinara koji su se našli pri ruci među logorašima. Što se dogodilo s kravom nakon našeg prebacivanja u rapski logor, zaista mi nije poznato. U svakom slučaju, kružilo je nekoliko viceva oko krave."

Nakon dvije godine logoraši su iz Kraljevice trabakulima prebačeni u logor na Rabu, ograđen debelom žicom. Tu se nastavlja školska obuka, nastavlja se i rad orkestra, ali logor nije ljetnikovac, pa ni život u baraci 118 nije lagodan. No već za nekoliko mjeseci "Rapskom interludiju" došao je kraj: Italija je kapitulirala i logor je raspušten.

Vrlo slikovito opisani su partizanski pokret, VI. i VII. ofenziva, pripreme za Kongres kulturnih radnika u Topuskom i proslava Dana ustanka, uz svirku, pjesmu, skečeve i recitacije, mali pjevački zbor, dok popularne zidne novine uređuje mladi partizan Branko Polić. Njegova je glavna aktivnost međutim obilazak bolnica na oslobođenom teritoriju, s harmonikom o ramenu. Harmonika je ublažavala patnje ranjenika i unosila veselje među bolničko osoblje, koje je ubrzo počelo sudjelovati u tim malim glazbenim događajima. Petnaestak baraka tvorilo je središnju partizansku bolnicu na Petrovoj gori. "Činjenica jest da neprijatelj tijekom svih ratnih godina nije uspio doprijeti do Centralne bolnice, čak ni za vrijeme obruča, koji je 1942. bio usmjeren na uništavanje svih partizana, okupljenih u tome kraju."

Put povratka obuhvaća rad u Bolničkom centru u Karlovcu, tečaj za nepismene, formiranje kulturnih odbora, osnivanje pjevačkog zbora. Slijedi povratak u oslobođeni Zagreb 29. 5. 1945. i povratak na Gvozd.

"Zagreb je 1945. bio nezamislivo prenapučen grad... Iako je kuća na Gvozdu bila u poprilično jadnom stanju, lijepo je bilo znati da opet imam svoj dom", sjeća se Branko Polić.

Slijedi demobilizacija, pripreme za ispit zrelosti, te kandidatura za studij u Parizu.

"Za vrijeme mojih studija nije mi možda potpuno ni doprlo svijesti kakva mi sve kulturna zbivanja stoje nadohvat ruke", piše Branko Polić u trećoj knjizi, "Pariz u srcu studenta". Zanos svjetskom metropolom u kojoj je, čini se, sakupljena sva ljepota umjetnosti, arhitekture, blještavilo koncertnih sala, kazališta i muzeja obuzeo je, poput epidemije, mladoga studenta Sorbone, koji je u Parizu doživio ispunjenje svojih snova. Od smještaja u luksuznome hotelu Lutetia do Louvrea, Odeona, Opere, Comédie française, sjajnih koncerata u Palači Chaillot i nastupa svjetski poznatih glazbenika – sve je u ovoj knjizi opisano s istinskim zanosom. Na taj zanos upućuju već i nazivi pojedinih poglavlja: "Mimohod opernih prvakinja", "Pronalaženje čarobnih svjetova", "Niz kazališnih vrhunaca", "La grande galerie", "Kazalište u prvom planu". Neizmjerno ga oduševljava pariška Opera comique u kojoj su praizvedena najomiljenija djela francuskog opernog stvaralaštva. U Louvreu ga s tajanstvenim smiješkom dočekuje Leonardova Mona Lisa, pa zatim svi poznati impresionisti koji su se kasnije našli pod krovom novoga Muzeja impresionista u Salle du Jeu de Paume des Tuileries. No studij i ispiti bili su u prvom planu. Upoznavanje s ljepotama, poviješću i kulturom francuske metropole i još nekih gradova teklo je usporedno s pripremanjem ozbiljnih ispita. A bilo je tu i intenzivnog i neprekidnog druženja, stjecanja novih poznanstava i čvrstih prijateljstava, od kojih su se neka održala i do danas.

Pod parolom "Da nam živi, živi rad" formirana je studentska radna brigada, koja će u domovini graditi prugu Šamac – Sarajevo 1947., a 30. kolovoza 1948. grupa jugoslavenskih studenata kreće iz Pariza kući na odmor. Na granici im oduzimaju putovnice zbog uzavrele političke situacije i sukoba s SSSR-om. Tako su put povratka i nastavak studija u Parizu bili zapečaćeni.

Što osjeća i kako razmišlja mlad čovjek koji se približava nultoj točki, s koje će, napokon, zakoračiti na drugu obalu, u stvarni, pravi život? Kakvu simboliku krije prag budućnosti i kako ga prekoračiti? Do budućnosti vodi krivudava staza: malo suza, malo radosti, malo nade, malo razočaranja i mnogo, mnogo truda.

U četvrtoj knjizi, "Na pragu budućnosti", autor opisuje svoje golemo razočaranje zbog prisilnog prekida pariških studija, ali što se tu može? Život teče dalje. Nakon početnih poglavlja "Razočarani povratnik" i "Oduzimanje putovnice" slijedi "Student zagrebačkog filozofskog fakulteta", "Počinju predavanja", "Bez muke – ništa od nauke"...

Ova knjiga sadrži i posebno dirljiv opis autorova oproštaja od dragoga oca, koji se odlučio sa svojom novom obitelji iseliti u Izrael, "zemlju njihovih praotaca". Ispraćaj bijaše 13. prosinca 1948. sa zagrebačkoga Glavnog kolodvora prema Rijeci, gdje ih je u luci već čekao brod "Radnik" kojim će otploviti u Izrael. "Tamo smo barem svi – Židovi", govorio je otac. U vezi s tim rastankom Branko Polić piše:

"Dragi moj tata bio je već navršio 58 godina kada je stigao u Izrael kao olé hadáš (na hebrejskom: novi doseljenik). Nažalost se ispunilo ono što sam predviđao. Teško da će naći posla kao vrstan i iskusan bankovni stručnjak. A niti u svome mladenačkom zvanju, u drvnoj industriji. Vjerujem do koje mjere je njemu, a zacijelo ne samo njemu bilo teško nakon iskrcaja i smještaja u logoru Atlit, nešto južnije od Haife, gdje je znao s puškom u ruci biti raspoređen u noćnoj straži. Zatim se bio zaposlio kao čuvar u nekoj obližnjoj tvornici riže, što mu je spočetka nedvojbeno predstavljalo poniženje. Meni svakako o tim početnim teškoćama nije pisao. Laknulo mi je kad mi je iz Atlita, odmah po dolasku brzojavio. Posebno sam se obradovao kada je naposljetku u Haifi, u staroj arapskoj četvrti, našao stan i preuzeo administraciju u garaži jedne arapske, kršćanske obitelji. U tom svojstvu zatekao sam ga i prigodom svoga posjeta, okružena vrlo čestitim i prema cjelokupnoj tatinoj obitelji krajnje dobronamjernim i prijateljski naklonjenim ljudima. To me je u velikoj mjeri primirilo..."

U prethodnoj knjizi, "Pariz u srcu studenta", autor piše:

"Kao stipendist francuske vlade i predstavnik Nove Jugoslavije čiji sam zakoniti državljanin, nisam ni trenutka pomišljao krenuti u zemlju kojoj doduše pripadam podrijetlom, no ne više vjerom, pa ni običajima. Uostalom, nije neka moja zasluga, ali se mogu dičiti činjenicom da su već sva moja četiri pradjeda i prabake rođeni u ovim našim hrvatsko-slavonskim krajevima, pa čak već i neki od njihovih roditelja, za koje to pouzdano znam. U svakom slučaju prihvatili su ne samo jezik nego i mnoge vladajuće običaje, koje su dakako prenosili i na svoje potomstvo. No, bilo kako bilo, nedvojbeno sam od prvog trenutka bio naklonjen proglašenju izraelske države – premda tada još nisam mogao slutiti tko će od bliskih mi ljudi ondje naći novo prebivalište i ujedno ga prihvatiti kao svoju novu domovinu, a još manje da ću ih u nekoj niti ne tako dalekoj budućnosti i posjećivati."

Preostaje još nekoliko važnih koraka do budućnosti. Nakon uspješno položenog diplomskog ispita Branko Polić će se još jednom naći u Parizu

i u Francuskoj, i to kao delegat na godišnjoj skupštini Nacionalne unije francuskih studenata koja je održana u Arcachoneu, ljetovalištu na Atlantiku. Tom prigodom delegati posjećuju i Bordeaux, a našavši se ponovno u Parizu, autor kliče od sreće: Lutetia mea rediviva! Stari Rimljani Pariz su nazivali Lutetiom, a tako se zvao i luksuzni hotel iz autorovih studentskih dana.

Napokon budućnost stiže! Pravi život započinje novinarstvom i dolaskom na Radio Zagreb, gdje će sve do umirovljenja biti glavni urednik i autor emisija klasične glazbe u Redakciji za kulturu i umjetnost. Nadaleko su poznati njegovi intervjui sa svjetskim glazbenicima koji su gostovali u Zagrebu još u staroj dvorani Istra u Teslinoj ulici. Bavi se novinarstvom i glazbenom kritikom. "Nakon Pariza", piše, "postao sam prema kazališnim predstavama kao i prema glazbenim priredbama prilično zahtjevan, što će možda naposljetku kasnije i dovesti do moje povremene kritičarske djelatnosti, ponajprije u tjedniku Naprijed, pa kasnije u Vjesniku..."

I nakon umirovljenja Branko Polić sve do danas ostaje vanjski suradnik III. programa Hrvatskog radija, kreirajući čitave cikluse emisija posvećenih velikim kompozitorima i interpretima klasične glazbe. O svojoj dugogodišnjoj karijeri na radiju, autor duhovito primjećuje: "Mislim da me punim pravom mogu smatrati radiofonskim Metuzalemom."

S godinom 1950. ova tetralogija završava i pretvara se u Post scriptum, koji nije napisan, nego je proživljen i u kojem se formirala višestruko stvaralačka ličnost Branka Polića, intelektualca par excellence kakvoga poznajemo. Taj postskriptumski period trajao je 60-ak plodnih godina i traje i dalje.

Vjerojatno će se obistiniti prognoze prethodnih promotora da će "Vjetrenjasta klepsidra" biti predmetom proučavanja mlađih naraštaja povjesničara, koji će iz nje crpsti povijesnu građu i pisati doktorate.

Danas, kada je tetralogija dovršena i krug zatvoren, preporučam memoarsku prozu Branka Polića kao dobro i zanimljivo literarno štivo za svakoga čitatelja, bez selekcije. Iskreno se divim autoru što mu je uspjelo ostvariti ovaj "mamutski" projekt.

Spomenka Podboj

Pjesnik s nadom u očima

Miljenko Stojić, Kapaju sjene, *Mostar 2010.*

Miljenko Stojić (1960.) suvremeni je hrvatski književnik, novinar i teolog. Piše pjesme, oglede, djela za djecu, kratke priče, aforizme, književnu kritiku, uređuje knjige i časopise te prevodi. U Svetištu Kraljice Mira u Međugorju osnovao je 1993. Informativni centar "Mir" s izvještajnom agencijom, internetskim stranicama na sedam svjetskih jezika, društvom vodiča za hodočasnike, nakladničkom djelatnošću i radiopostajom. U rujnu 2001. izabran je za tajnika Hercegovačke franjevačke provincije, a od rujna 2007. obavlja dužnsot vicepostulatora postupka mučeništva "Fra Leo Petrović i 65 subraće".

Član je Društva hrvatskih književnika, Društva hrvatskih književnika Herceg-Bosne, Hrvatskog društva katoličkih novinara i Udruge hrvatskih novinara BiH. Prvi je hrvatski književnik koji je izradio osobne internetske stranice (2000.) i na njih postavio svoja djela uz brojne ostale zanimljivosti iz svijeta religioznosti i opće kulture.

Dosad je objavio pjesničke zbirke *Unatoč svemu* (Tomislavgrad 1994.), *Pjesma blizini* (Zagreb 1995.), *Kaplja* (Mostar-Zagreb 1997.), *Sirovi blues* (Mostar-Zagreb 2001.), *Golgote glas* (Mostar-Čitluk 2002.), *Dobro jutro, kolonijo* (Mostar-Zagreb 2006.), *Stopama mira* (Zagreb 2009.) i *Kapaju sjene* (Zagreb, 2010.), knjigu kratkih priča *Ne dirajte bijelog labuda* (Zagreb 2005.), knjige ogleda i prikaza *Ta vremena* (Zagreb 1995.), *Paljenje svijeće* (Međugorje 1998.), *Raspretavanje vatre* (Međugorje 2001.), *Rijeka* (Međugorje 2002.), *Riječ po riječ* (Mostar-Zagreb 2007.) te knjigu za djecu *Računalko* (Mostar-Zagreb 2007.)

Stojićevu najnoviju pjesničku zbirku *Kapaju sjene* objavilo je Društvo hrvatskih književnika Herceg-Bosne iz Mostara i nakladnik K. Krešimir iz Zagreba. Pedesetak pjesama podijeljeno je na četiri ciklusa: *Vrijeme zri, Tvojom i mojom ulicom, Sutra je ponovno dan* i *Je li to ona*. Iz naslova pojedinih ciklusa može se naslutiti zrelost života i pjesnikovanja, susretljivost otvorena čovjeka, spremnost na čuvanje uspomena i nada u novi dan. U svakoj pjesmi nađe se pokoji stih koji nas poziva "da kročimo smjelo", da pazimo kako bi naši otisci bili duboki, jer ova nas zemlja "po dobru zacijelo pamtiti treba".

To je zbirka susreta, prkosa i srca pobožna. Pjesnik se susreće s lutalicama i siromasima koji ga uvjeravaju da je "vrijeme bolje nego su to ljudi", s prodavačima rabljene odjeće na tržnici, s ujacima koji su "s križem u ruci vidali rane i šaputali o slobodi", s revolucionarima "u tamni noćni čas kad psi neumorno zavijaju", s darežljivom staricom Bilonjušom kojoj se "pet sinova ni njihov otac nisu vratili s vojne". Pjesnik prkosi sebi kao "nepopravljiv zidar čije su cigle riječi", prkosi svijetu "s bogatstvom na obzorju" i "s malo vremena za jednostavnost i ljepotu", prkosi zajedno s prijateljima koji nisu samo broj u adresaru, koji su dubok dio njega, "nazočnost koja se u vječnost prelijeva". Pjesnik je pobožno otvoren za svaki iznenadan bljesak, za "sijedi pramen kose odlepršao u vječnost", za pokrajnji oltar rodne crkve "u dnu srca", za Badnju večer u kojoj Isus "pruža ruku s neba i nešto toplo zbori", za hodočasnika koji je došao svojoj Kraljici Mira i "nema ništa osim zajedništva s nepoznatima", za materinsku rič koja "zove, opominje i moli". Pjesnik je uza sve to najbrižniji čuvar uspomena. Nježno ih čuva u stvarnoj, pastirskoj škrinji koja mu donosi miris kamenjara, hoda i saznanja. To je škrinja iz mladenačkih dana. Ali umije on čuvati uspomene i u nestvarnoj škrinji, računalnom čudu, škrinji koja ne donosi nikakve mirise, već raznosi njegove pjesme poput olujna oblaka, rastresenih misli i rasuta vremena.

Miljenko Stojić priznaje da u zadnje vrijeme ustrajno piše pjesme, a još ustrajnije traga za svecima što ih ubiše nečastivi. Njegova tankoćutnost za pravednost i mir najbolje se zrcali u pjesmi *Žao mi je pjesnika.*

Već na početku rata, ovog našeg,
skrasio se u inozemstvu i zarađivao.
Kad je završio taj isti rat,
vratio se u svoj razrušeni grad,
Pustio suzu i prokleo barbare.

U pjesmi odjednom "iz tuge pregoleme" izranjaju likovi "djece što granata ih pokosi u igri", likovi zaljubljenih koje u šetnji "poljubi snajper", lik majke s vjedrom u ruci koja nije uspjela doći do slavine... Ti stihovi prožimaju čitatelja stravom i spoznajom da nijednu od tih neokaljanih žrtava rata nije na oltar Domovine dostojan prinositi pjesnik koji se za rata skrasio u inozemstvu i ondje zarađivao. Takvog pjesnika Stojiću je žao iz dna duše, pogotovo u časovima kad mu u sobu "kapaju sjene kao sok sazrjele breskve". Svoju žalost i spoznaju da ipak nismo jedinke izgubljene u svemiru, da je "smisao naš opipljiv, na dohvat ruke" nastoji pjesmotvorno oblikovati u bisere.

Dolaze bolja vremena, čitam na licima prolaznika,
dok unutra kriju tugu, nezaposlenost, tjeskobu.
Imam li vremena za njih, nade u očima?

Svojom najnovijom zbirkom podvukao je crtu ispod godina koje prolaze i shvatio da je sve tako lijepo, "osjetio da izvor živi i voda žubori". Zato s pravom očekujemo da će nas ovaj pjesnik, brat svetog Franje, i dalje darivati pjesničkim zbirkama koje nam pomažu kročiti naprijed, onamo gore gdje će "čisto razumijevanje prštat poput izvora u neizrecivoj bliskosti i ljepoti".

Božidar Brezinščak Bagola

Uspješan start mladoga pjesnika

Dražen Zetić: Čudesni dani (o ljubavi), *Euroknjiga, Zagreb, siječanj 2009.*

Dražen Zetić je do sada bio nepoznat u hrvatskoj književnosti, odnosno bio je poznat samo užem krugu svojih kolega i poznanika. Budući da u njegovim dvjema zbirkama pjesama, "Čudesni dani" i "Pomirenja", ne postoji bilješka o autoru, pisac ovih redaka ne raspolaže preciznim biografskim podacima o njemu. Iz osobnih malobrojnih kontakata znadem kako je riječ o čovjeku koji je rođen u Bosanskoj Posavini odakle je bio prisiljen zbog srpske agresije pobjeći u Hrvatsku, gdje je proživljavao tragičnu sudbinu prognanika i čovjeka bez doma. Znadem da je studirao teologiju, bio vrlo dobar student, aktivan kao publicist i pjesnik, te urednik studentskog časopisa. Znadem da je trenutno jedan od suradnika akademika Supičića kao voditelja udruge hrvatskih katoličkih intelektualaca KRAK (Kršćanski akademski krug). Znadem da je i talentiran umjetnički fotograf.

Uostalom, za nakanu da ovdje prikažem i vrednujem Zetićevu zbirku "Čudesni dani" nisu bitni biografski podaci o autoru. Oni su ugrađeni u njegovo djelo.

Recenzenti zbirke "Čudesni dani (o ljubavi)" poznata su imena hrvatske književnosti: Arsen Dedić, Julijana Matanović i Jasna Ćurković. Zbirka umjesto uvoda donosi fotografiju Dražena Zetića snimljenu pored kipa Charlieja Chaplina ispred nekadašnje Kinoteke u Zagrebu. Ova fotografija, očito, šalje određenu poruku čitateljima knjige. Ja sam ju ovako dešifrirao: autsajder koji shvaća svijet. Na idućoj stranici nalazi se tekst "Ovo je knjiga o ljubavi", a iza nje, na stranicama 7. i 8., objavljena su lica djevojke i mladića, također s porukom: kako muškarac i žena čine u ljubavi jedinstveno biće.

Prva pjesma u ovoj zbirci prozni je uradak bez naslova. S obzirom na to da nije spomenuta u sadržaju knjige, autor joj je očito dao ulogu proslova. Njezin je sadržaj simpatično mladenačko osjećanje neizvjesnosti pred dolaskom velike ljubavi.

Duge šetnje, iscrpe čovjeka. Čekati da se ljubav u nečijim očima rodi, više mi sliči na kockanje sa slabim kartama, nego na neke velike nade. Mada stari ljudi kažu da ljubav nema godine, da nije dogovoreno kada će se dvoje mladih zagrliti i prve poljupce razmijeniti. Ako je istina da se jezik ljubavi krije u očima, onda je očima najteže takve strepnje kriti u srcu....

Zbirka sadrži 67 poetskih uradaka: 29 poetskih minijatura, 18 pjesama u prozi i 20 lirskih proza. Počinje pjesmom u prozi karakterističnoga naslova "U zagrljaju", međutim, suprotno od onoga što sugerira naslov, riječ je o pjesmi ljubavno-refleksivnog karaktera s jasnim upućivanjem na transcendenciju kao nadahnuće. Ona sadrži tri sloja: 1. "Sjaj sunca u tvojim očima", 2. "Nebo se u daljini gubi, i postaje more", 3. "To jutro, prenesoh je preko lokve vode".

Iz navedenih stihova vidljivo je da pjesnik stavlja u opoziciju uzvišeni pojam sunca i prizemni pojam lokve. Očito, nakana je uspostaviti vezu između transcendentnog i zemaljskog, između svijeta ideala i ljudske doline suza. Pojam "lokva" Zetić upotrebljava i u pjesmi "Slijepoj djevojci": *Plitko je, Zašto gaziš po lokvama bosa?*

Spomenuta dvojnost prožima cijelu knjigu. U drugoj pjesmi, pod nazivom "Poljupci", autor otkriva toponimiju koja mu je bliska: zagrebačke studentske domove Jabukovac i Cvjetno naselje. Pjesma počinje lirskom rečenicom: "Ima mjesta u Zagrebu kojih se sjetimo tek za nekoliko godina", a završava stihom "Čudno, što sve poljupci mogu učiniti, ljudi kraj njih mogu i izgoriti...".

U ovom stihu, nažalost, prilog "kraj" nije adekvatan i recenzenti su na to trebali upozoriti pjesnika.

Analizirajući zbirku "Čudesni dani" uočio sam nekoliko predmetno-tematskih cjelina:

1. Gubitnički osjećaji mladog čovjeka razočarana u ljubavi

Navodim nekoliko stihova koji otkrivaju autorov osjećaj gubitništva: *Kad se rastanemo, tko će zalijevati cvijeće u zoru? Koga će kriviti što pas nema vode... Koga?* ("Kad se rastanemo..."). *Davno sam prevaren. I što da ti dadnem... svoje izgorjele nade, izmorena jutra u riječi, u stihu.* ("Tko je molio...?") *Velike nade u času izgube svoj sjaj i prestanu sjati.* ("... nedjeljnoga popodneva".) *Ima li išta na svijetu teže, nego kad čovjek ostane sam.* ("Tragovi sjaja")

2. Lirske čežnje

Cijeli niz takvih pjesama zaslužuje pozornost. Na primjer pjesma "Hoću li stići" puna je lirske čežnje, ustreptalosti i neizvjesnosti, s dva poetski nosiva pojma: "isti izvor" i "ista česma".

3. Erotika

Upozoravam na pjesmu "15. siječanj" u kojoj se nalazi sjajan stih "crtati tratinčicu djevojci na ruci". Ovom pjesmom počinje serija stihova koji kriju u sebi literarno eksplicitnu, ali poetski branjivu erotiku. Navodim kao primjer pjesmu "Ružmarinovi sni".

U polju, zanijemjela si. Ružmarin čeka da se probudiš. Što tako dugo sanjaš? Ti znaš, da je trava polegla? Koliko su teški tvoji sni, da je trava polegla i da je ružmarin morao čekati satima da se probudiš?

S obzirom na to da u naše vrijeme ljubavna poezija, poglavito erotika kao njezin sastavni dio, zbog krivo shvaćenog postmodernizma biva trivijalizirana ili svedena na prostaštvo, stihovi koje piše Dražen Zetić dokazuju kako i mladi naraštaji mogu ovakvu vrstu poezije njegovati bez vulgarnosti, s onim plemenitim nabojem koji erotika u sebi izvorno nosi. Radi ilustracije navodimo pjesmu "Slavonski sni":

Ima li smisla snivati o nepokošenim livadama. Ima, kao što ima smisla snivati u njenim očima... Primiti je za ruku, spustiti se niz brijeg. Kakve li sreće! Trčati s njome uz vjetar, uz tek rođeni dan. Dok još ima mirisa rose na travi...

To je bio moj san: nepokošene livade, cvjetna slavonska polja i bregovi.

Valovi spavaju, privijaju se jedni uz druge. ("Tragovi neba") *Tvoj miris ostao je jedne večeri na mojim rukama.* ("Puležanka") *Čovjek bi se zabrinuo, marelice samo što nisu sazrele. Valjda neće udariti kiša. Treba ih ubrati. Šteta bi bilo da neke žene ne dođu po ovako sazrele marelice.* ("Žene i marelice")

4. Ljubav

... U čistoći tvoga srca... nađoh srce voljene žene. Toplinu davno izgubljenog doma... ("Sotis") Cijela pjesma "Čekanja" i cijela pjesma "Tražiš li...". *Danima joj pogledom pozlaćivah svaki pedalj kojim je koračala. Dok je snila.* ("Prolistali neveni") Cijela pjesma "Na Tekiji" i cijela pjesma "Dvoje".

5. Kršćanska simbolika

Autor često upotrebljava kršćanske simbole kao što su ljiljan: ... *za koga je na bijeloj košulji izvezla ljiljane?... ljiljani se ne daju vidjeti noću...* (iz pjesme "U Radićevoj"); plašt: *Ne skidaj plašt mojega života. Ne sada.* ("U bijelim noćima"); česma izvorske vode: *Jutros, susretoh ti lice na česmi izvorske vode.* ("Sotis"), *Susretoh njeno srebrno lice na česmi sjaja tek rađajućih maglica...* ("Zrnca ljubavi"); ruža: *Prije dvije godine, ukrala mu ružu na trgu. ... Odvedoh je s Kaptola na Gornji grad.* ("Na dan..."), *Kad ružama opadaju latice, netko prolijeva suze.* ("Zrnca ljubavi"); sunce. Simboliku sunca Zetić je dobro iskoristio i poetski obranio u vrlo uspjeloj pjesmi "Uz molitvenu uru". U ovoj pjesmi jedan stih glasi:

... Sunce se ne mrvi kao zrnca soli na obali. Ne ide to tako, kako ljudi uvijek misle...

6. Kontemplativnost

Dogodi se... u trenutku. Sve počne mrijeti. Ljudi koje poznajemo odu. Kupine ne izrastu više... narcise ubije nenadani mraz... Sve se to dogodi. Prostori ostanu prazni... dođu drugi. (iz pjesme "Dogodi se... rastanak")

Čovjek ponekad treba ići tuđim putevima, da bi našao dijelove svojih izgubljenih puteva... zamrle iskre izblijedjelih svjetlosti duše. ("Sotis") Cijela pjesma "Svibanjske noći" i cijela pjesma "Sarajevo u kiši". *...Samo se u božanskome sjaju susreće ljubav voljene košute.* ("Zrnca ljubavi") *Čitav je čovjek sazdan od čežnje za ljubavlju! Kao samozatajna sila njegova života – ona ga uzdiže.* ("Na kraju...")

7. "Cendranje"

Reci mi draga, hoćeš li me voljeti... kada ti dani postanu teret u životu. ("Reci mi draga...")

8. Ironija

Prozračna je mjesečina večeras. A gdje da ti sada uberem šljive? Stvarno, puno tražiš. Strahujem. ("Šljive na Cresu") *Zaljubih se nevino ko dijete... prije ljeta, prije jeseni.* ("Un amor")

Zanimljivosti i vrijednosti zbirke "Čudesni dani" pridonijeli su i njezini "recenzenti", kako su pogrešno nazvani pisci pogovora. Naime pjesničkim zbirkama nisu potrebni recenzenti, već književni kritičari koji će svojim prilozima, bilo u obliku pogovora ili predgovora, upozoriti čitatelje na estetske dosege i predmetno-tematske razine djela. U našem slučaju kao pisac pogovora javlja se Arsen Dedić. Koliko mi je poznato, ovo je jedna od rijetkih njegovih stručnih ocjena nekoga književnoga djela. Dedić s pravom Zetićevu zbirku naziva "mladenačkim spisom o veličanstvenim vrhuncima ljubavi". Premda se zadržao na predmetno-tematskoj razini pjesama, nije mogao izbjeći govor o estetskoj razini, naročito u pjesmama čiji se sadržaj veže uz pejzaž. "Također, u lirici pejzaža ostvaruje jednu osebujnu poetiku prostora." Drugi moment na koji Dedić s pravom upozorava jest Zetićeva sklonost kontemplativnosti. On čak dolazi do zaključka kako se može govoriti o dvije vrsti kontemplativnosti. Prvu naziva mističnom

kontemplativnošću. O njoj piše kao o "komponenti koja se neprimjetno probija kroz blagi lirski oratorij besjedovanih stihova". Drugu vrstu naziva "kontemplativna (ljubavna) dimenzija nagovora". Treći je čimbenik Zetićeve poezije kršćansko nadahnuće. Dedić to naziva "autentična kozmička vizija ljubavi".

Ugledna književnica i sveučilišna profesorica u svome pogovoru "Slike u koje su useljene emocije" Zetićeve stihove u ovoj knjizi doživljava kao oblik ispovjedne lirike. "Dražen Zetić zapisuje, ispovijeda sebe i sve oko sebe. Stvara sliku u koju useljava emocije i ubrzo ih pred čitateljem razotkriva. On se tekstom udvara, njime opominje i njime se brani." "Zetićeve", piše J. Matanović, "skice, crtice, poetski tekstovi, neovisno za koji se termin odlučimo, doimaju se kao bilješke iz kojih će izrasti veće cjeline. Ako za njih bude vremena, i ako se pojavi barem netko njoj sličan; da ugasi nemire i uspori Unu."

Jasna Ćurković u svome pogovoru "Zapisi puni sjete" piše kako zbirka "Čudesni dani" sadrži pjesme u kojima autor "vrlo vješto i pjesnički doraslo oslikava zanos i oduševljenje, čežnju i razočaranje mladog pjesnika".

Mislim da pjesnička zbirka "Čudesni dani", s obzirom na pjesnikove godine, otkriva autora snažnih emocija, širokog obrazovanja i pjesničke sređenosti. Uvršteni stihovi estetski su relevantni, a osvježenje su u suvremenoj produkciji opterećenoj postmodernističkim ćorsokakom, naime bijegom u vulgarnost i nihilizam. Od Zetića očekujemo nastavak pjesničkog rada i uzlaznu liniju umjetničkih dosega.

Mario Babić

Pjesnički dvojac s napetim jedrima

Hrvatski pjesnik, prozaik i dramski pisac Josip Palada (r. 1935.) potvrđena je stvaralačka individualnost u suvremenoj hrvatskoj književnosti. Literarnim radom bavi se od 1952. godine, a prvu je knjigu pod naslovom *Lutke* (zbirka pripovjedaka, Centar za kulturnu djelatnost omladine) objavio u Zagrebu 1974., prvu pak knjigu stihova pod naslovom *Urla tišina* također u Zagrebu, 1989. godine. O njegovu književnome radu sud su dala najveća imena hrvatske književnost, kao npr. Jure Kaštelan, Ante Stamać, Zvonimir Mrkonjić, Milivoj Slaviček i dr.

U zbirci koju prikazujemo Palada se udružio s kolegom Fabijanom Lovrićem, snažnim književnim perom, ali i znalcem književne povijesti, koji živi u mitskome nam Kninu. Ovakva pjesnička druženja nisu rijetkost, ali nisu ni učestalost u našoj književnoj zbilji. Češće su zbirke u kojima se predstavlja više pjesnika. Zbirke dvaju autora, kao svojevrsni dvojac bez kormilara, poslastica su za književne kritičare, a i za čitatelje, jer omogućavaju uspoređivanje njihovih literarnih dosega, na predmetno-tematskoj, estetskoj, a i na izvanknjiževnoj razini. Za autore ovakva usporedba može, ali i ne mora biti uvijek ugodna. Stoga se očekuje ne samo da su oba pjesnika snažne i samosvojne književne individualnosti nego i da imaju zajedničku projekciju u predmetno-tematskom pogledu. Budući da je Fabijan Lovrić rođen 1953., očito da nije naraštajno blizak Paladi. Tome dodajmo da je Palada dalmatinsko-slavonska korjenika, a Lovrić bosanski Hrvat koji se *ušatorio* u Dalmatinskoj zagori. Kako je njihova poetika različita, ostaje predmetno-tematska razina kao poveznica koja ovu zbirku čini logičnom. Broj uvrštenih pjesama svakoga od ovih pjesnika bio bi dostatan za samostalnu knjigu. K tome je riječ o izboru iz opusa, a to upućuje na želju pjesnika za predstavljanjem onoga što smatraju sumom vlastitoga stvaralaštva unutar zadane predmetno-tematske osi. Ova činjenica zahtijeva od prikazivača i zasebno analiziranje svakog o ponuđenih dijelova knjige.

Palada je u svojoj polovici knjige objavio 54 pjesme pod efektnim naslovom "Na vidiku repatica" i s podnaslovom "Izbor izbira". U ponuđenom *izbiru* dominiraju dvije teme: pjesnikovo autentično svjedočenje o Domovinskom ratu u kojem je sudjelovao kao dragovoljac, zajedno sa svojim sinom, i teme vezane uz tzv. obične životne situacije,

razmišljanja, prisjećanja, evociranja, događanja i osmišljavanja. Stoga mu je i poetski govor različit, čak i neujednačen. Ratne su teme opjevane uznositim, mudrosnim i testimonijalnim stilom, dok se o životnim temama izražava pretežito besjednim iskazom koji ponekad prelazi u ironiju, pa i sarkazam. Kako je riječ o čovjeku bogata književna i izvanknjiževna života, i njegove pjesme duboko su uronjene u autorovu biografiju i stečenu životnu mudrost. Poput naših slavonskih djedova on duboko ore zajedničku nam hrvatsku životnu i književnu njivu. Čini to s naporom, ali i s pažnjom i ljubavlju. Kod njega nema psovke, nema hule, nema jada i ojađenosti, nema depresije i mrzovoljnosti, ali ima činjenica koje mu služe kao časni povijesni svjedoci. Ima upozorenja i pouke, pa i poduke. Na ponajbolji način o pjesničkoj zrelosti i smirenoj mudrosti Josipa Palade svjedoči, po mišljenju pisca ovih redaka antologijska, pjesma "Posjet izvorima". Ona ima elemente ode.

Palada se ne koristi interpunkcijama, stihovi mu ne teže rimi, već teku kao začudna poetska koračnica, pri čemu odjekuju njihova unutarnja melodija, sklad glasova i riječi, misao ponekad snažna i topla kao narodna pjesma. Uz to njegove pjesme imaju elemente zorne poezije. Da li svjesno ili ne, teško je odgonetnuti, ali grafički raspored stihova naglašava unutarnji ritam, i to pjesme ne opterećuje, već obogaćuje. Dobro to ilustrira pjesma "U zidu sjećanja" kojom pjesnik podsjeća na "Zid boli" koji se nekada nalazio u Ilici, a sastojao se od cigli pri čemu je na svakoj od njih netko od preživjelih članova obitelji napisao ime i prezime njezina poginuloga člana. Taj jedinstveni spomenik boli i stradanja hrvatskih ljudi u Domovinskome ratu, nastao spontano iz srca i duše onih koji su preživjeli, kasnije su bahati političari razbucali i prenijeli u tobože estetiziranu na mirogojsku grobnicu čiji je autor, da ruganje bude cjelovito, poznati kipar koji nije imao nikakve veze s dragovoljcima Domovinskoga rata, niti su mu bili bliski sveti ciljevi za koje su dali živote. Ova činjenica dovoljno je dramatična i paradigmatična za cijeli roman. Palada je zaplakao stihovima. Kako bi pojačao tragiku stvarnog povijesnog događaja, u pjesmu je ugradio i vizualne čimbenike koji podsjećaju na uništeni zid boli. Ritam je ove pjesme pobjednički, gardijski, a govor upozoravajući.

U zidu sjećanja

(Stojim u Ilici pred zidom s imenima
mrtvih i nestalih, gledam i patim.)
jedna majka
jedno srce
jedna duša
a pet cigala
pet života
pet mrtvih kamenova
s imenima
svijeće milosti
plameni uspomena
i tako redom
bezbroj
cigla život
život cigla
drhtave ruke
molitva bola
koliko mladosti
koliko mladića
najmilijih
svojih
a puta nema
a glasa nema
a roda
a poroda
suha grano
moja rano

Ukoliko bi se moglo govoriti o filozofskoj orijentaciji Josipa Palade, ona je u ovoj knjizi usmjerena na fenomen slobode i neslobode, pravde i nepravde, dakle na etičke postulate koji određuju naš život. Na čisto filozofskoj razini Palada se oslanja na stare antičke mislioce, te poglavito na vodu kao simbol postojanja i transcendencije. Uvodna pjesma posvećena je vodi.

Vodo

potopa vodo
vodo uništenja
velika vodo
vodo bijesna
morska vodo
vodo tajnovita
a nad uništenjem čovjek
brza vodo
vodo duboka
zlokobna vodo
vodo strahotna
mrtva vodo
vodo otrovna
a nad uništenjem čovjek
ženo vodo
vodo dobra
pitka vodo
vodo života
slugo vodo
vodo umilna
ne utopi nas vodo
vodo ne utopi nas
a nad uništenjem čovjek

Palada ne bježi od tzv. aktualizacija i i ekstemporacija, ulazeći u prostor onoga što bi se moglo nazvati angažiranom, pa i političkom poezijom. Primjer je pjesma "Rasprodaja" u kojoj završni stihovi glase: "rasprodaju / svu našu stečevinu / u bescjenje / zemlja će ih pojesti / Nevoljene".

Ne bez razloga, Palada svoj ciklus završava prvi put objavljenom pjesmom "Sreća je bezbolni put", posvećenom sv. Franji Asiškom. I to je jedini ispravan put, jer na njemu su sljedeći stihovi:

iako nisam svetac
sveti naš frane
ne znam kako

ali pomogao si da preživimo
odrastemo i budemo ljudi
čak su nas smatrali dobrima
iako bi nam priličilo
da budemo srditi
i poubijamo sve zviri

Zaključimo: Palada se ponovno predstavio kao mudar pjesnik i čovjek. Podario nam je dobar izbor iz svoga opusa.

*

Fabijan Lovrić (r. 1953.) prvu je zbirku stihova *Monterov san i java* (biblioteka *Paralele*) objavio u Doboju 1981. godine. Plodan je autor čiji dosadašnji opus obaseže 24 knjige. Svome dijelu zbirke, u kojem su 64 pjesme, dao je ponešto tadijanovićevski naslov: "Poziv zemlje".

Lovrić je pjesnik doživljaja, impresija, snažnih biofilskih stihova, rodoljubnog zanosa, zaljubljenosti u misterij riječi, pjesnik ljepote koja ga okružuje i grli toliko snažno da ne stiže zapisati sve ono što ga nadahnjuje, što osjeća, što ga ushićuje i zbunjuje. Stoga ponekad brza i hita, utrkujući se s onim što se oku nadaje, a što prvi oblak može promijeniti. Podjednako se služi stihovima s rimom kao i bijelim stihom, premda su mu bijeli stihovi efektniji, gipkiji, više sliče kistu kojim slika svoje poetske akvarele. Lovrić je izuzetno snažan pjesnik pejzaža, on je svoj i samosvojan u prirodi, u krajoliku, na moru, zagledan u planine i arheološke artefakte. Koristeći se ludističkim diskursom, u kombinaciji s možda podsvjesnim ushićenjem čudesnom jednostavnošću poetike naših stećaka, Lovrić gradi svoje postmodernističko poetsko tkanje. U tome uvijek kao paslika njegovih akvarela krije se Apsolut, kao slutnja, kao činjenica, kao zraka svjetlosti, kao čarobna riječ. Primjer rečenoga otkriva impresionistička pjesma "Kosinac":

Kosinac

Kosinac izvire ispod kosine
i rađa rječicu Kosinčicu,
koja pronosi suhe –
opale kose vrba.

Cetini dolazi s lijeva
i bogati joj tok,
a Sinju, dolazi cijevima –
čineći svježi krvotok.

Slična postmodernistička, stvarana gotovo u duhu Bore Pavlovića, a on se prvi kod nas koristio poetikom stećaka, Lovrićeva je pjesma "Od kamena": "Od kamena / Do ramena / od kamena, / od ramena / od kamena; / ulice su / od kamena / i kuće su / od kamena, / brod na vezu / od kamena, / svuda more / do kamena, / ljudi ruku / od kamena, / izrastaju / iz kamena / i hrane se / od kamena, / sve s koljena / do koljena, / od kamena / do kamena. / I igra je / od kamena – / s ramena. / Do ramena / od kamena / od ramena / od kamena."

U Lovrićevoj zbirci ističe se jedna izuzetna pjesma, koja odudara od njegova prepoznatljiva pjesničkoga govora. Nadahnuće je pronašao o jednome Rendićevu kiparskome ostvarenju. Desio se sretan susret dvaju umjetnika: kipara i pjesnika:

Mladići koji su odlazili

mladom Mimbeliju

I ranije su odlazili mladići.
Nekima se gubio trag,
neki su se vraćali s novcem,
neki sa sjetnim osmijehom šutnje,
a kada je iz Orebića
pošao mladi, stasiti Mimbeli,
na dugi put do Rusije –
nije ni mogao sanjati
kako će ga ubiti ljubav.
Plamenost mladog Mimbelija
i ruske kneginje
dovrši kipar Rendić
na groblju iznad Orebića.
Djevojka s okrenutim vrčem
govori o prosutoj ljubavi.

Otac Mimbeli je rekao:
Ta ruska kneginja
nije dostojna jednog Mimbelija?

Dakako, Fabijan Lovrić ne bježi od povijesnih tema. One su dio njegova i našega života, one su dio zajedničke nam samobitnosti. Međutim želio bih skrenuti pozornost na Lovrićeve stihove za djecu. Pisati, poglavito pjesme, za djecu nije lako.

Na kraju, pisac ovih redaka drži najboljima u ovoj zbirci Lovrićeve pjesme posvećene čudesnome mjestu Selcima na otoku Braču. Prva nosi naslov "Selca" i posvećena je *Sjećanju na 9. kolovoza 1943.* kada su talijanski fašisti spalili mjesto, a druga je "Otok u meni".

Riječ je o poemi posvećenoj dr. Dragi Štambuku i poznatoj pjesničkoj manifestaciji "Croatia rediviva" čiji je dr. Štambuk spiritus movens. Na istoj je razini i pjesma "Rama" posvećena Vladi Vladiću, pjesniku i znanstveniku koji u trenucima dok nastaju ovi redci proživljava možda svoje najteže životne trenutke, naime za pravo na rad bori se štrajkom glađu do smrti. Stoga neka je dopušteno piscu ovih redaka svoj uradak posvetiti kolegi Vladiću.

Knjiga koju smo prikazali zanimljivo je, poticajno, nadahnuto i estetski relevantno pjesničko ostvarenje. Dostojno autora i vremena u kojem živimo.

N. N.

Hrvatska baština Boke kotorske

Osvrt na knjigu Željka Brguljana Pomorstvo Boke kotorske
na slikama Bazija Ivankovića

Boka, kako to nekako melankolično zvuči. Samo zemljopisno ime zaljeva priziva slike filjuga, šambeka i tartana. Željko Brguljan, i sam potomak drevnih bokeljskih pomorskih rodova iz Prčnja i Perasta, nasukan na obale Panonskog mora ispod padina Medvednice, daleko od svog zavičaja, ostao je trajno vezan temama i likovnim porivom za svoj bivši dom – Prčanj ispod sjevernih padina Vrmca. Izdavači njegove posljednje,

dvojezične (hrvatsko-engleske) knjige, Hrvatska bratovština "Bokeljska mornarica 809" iz Zagreba i Hrvatsko građansko društvo Crne Gore iz Kotora, omogućili su izlazak reprezentativnoga djela koje svjedoči o blistavom razdoblju povijesti hrvatskoga pomorstva u Boki XIX. stoljeća.

U poglavlju *Prvi jedrenjaci na Jadranu* autor jezgrovito daje povijesni okvir razvoja pomorstva na istočnoj obali Jadrana od prapovijesti do pojave parobroda. Poglavlje *Uspon bokeljske flote jedrenjaka* prati njen razvoj, od vijesti kako je po predaji odred mornara sudjelovao 13. siječnja 809. u prijenosu moći sv. Tripuna u Kotor, te ugovora s Omišanima iz 1167., potom ugovora s Dubrovnikom iz 1181. i 1257., s Mlečanima 1335., zatim razdoblje pod hrvatsko-ugarskom krunom, kotorsku samovladu i dugu mletačku epizodu. Pobožno društvo kotorskih pomoraca koje se spominje u spisima 1363., temelj je kasnijeg Plemenitog tijela bokeljske mornarice. Višekratno ukidana za francuske i austrijske vladavine, profesionalna organizacija bokeljskih pomoraca obnovljena je zaslugom kotorskog biskupa mons. Marka Kalogjere i kap. Pava B. Kamenarovića 1859., kao katolička bratovština, i njihovom zaslugom spašen je povijesni dugi put Bokeljske mornarice do naših dana. U poglavlju *Pod starim geslom "Fides et honor"*, autor donosi izbor poznatih pomoraca iz Boke kotorske, popraćen uspješno izabranim ilustracijama i bilješkama. Kapetan Marko Martinović, admiral Matija Zmajević, Anton Luković, samo su neki od obrađenih likova pomoraca iz Boke. Poglavlje *Slavni zapovjednici jedrenjaka* prati vijesti o kotorskim pomorcima iz razdoblja od XIV., XV., pa sve do XVI. stoljeća, gdje posebno mjesto zauzima Jeronim Bizanti, proslavljeni junak Lepantskog boja. Primat slavnih kapetana od Kotorana preuzimaju Peraštani, koji se ističu i kao zapovjednici mletačkih ratnih galija. Perast, sinonim hrabrosti i izdržljivosti opstanka na moru, kao i na kopnu, izložen trajnim turskim pritiscima, uljevao je trajnu nadu u oslobođenje od Turaka. Brojni Mazarovići, Viskovići, Balovići, Matikole, Čorko i Markovići samo su neki od brojnih pomorskih sudbina hravtskih pomoraca Boke što su bilježili niz blistavih pobjeda nad gusarima. Prčanj i Dobrota nova pomorska središta Boke ispisala su nove stranice povijesti pomorstva Boke. Autor Brguljan vješto je ukomponirao tekstualni i likovni dio svoje dvojezične hrvatsko – engleske knjige, gdje je uz sustavno nizanje bilješki omogučio čitatelju širu informaciju o svakom segmentu povijesnice koje je didaktično iznio. Autor je pratio i sudbine iseljene Boke u tom dijelu pomorske povijesti, a taj dio obrađuje u poglavlju *Kapetani izvan zavičaja*. Hrvatski narodni preporoditelj Pavao B. Kamenarović (1821. – 1908.), školovan u Trstu i Livornu, jedan je od primjera brojnih sudbina bokeljskih pomoraca koji su svoje pomorske i trgovačke karijere stvarali daleko od zavičaja, a ujedno i usko povezani sa svojom rodnom grudom. Bratovština sv. Jurja i Tripuna, utemeljena 1451. u Mlecima, kao bratovština hrvatskih iseljenika od Bara do Istre, bila je bitna sastavnica života iseljenih Bokelja u Mlecima. Trst, Odesa, Mariupul, Cardiff, bili su samo dio luka u kojima su bokeljski pomorci utemeljili trgovačka i pomorska društva. *Portreti bokeljskih jedrenjaka* obrađuju njihovu sudbinu, jer jedrenjaci su bili više od prevoznog sredstva, bili su oni i prenositelji svih kulturnih dostignuća razvijenih europskih i prekomorskih zemalja, uključivši Boku u ozemlje zapadnoeuropske uljudbe. Samo autor koji je ponikao u sredini prepunoj priča, tradicije pomorskog života mogao je s tolikom ljubavi ocrtati osnovni oris pomorstva XIX. stoljeća. Svetačka imena jedrenjaka tijekom XIX. stoljeća zamjenjuju profana imena, ali uskoro i imena na hrvatskom jeziku. Brodovi su kao ljudi, svi imaju svoju sudbinu, tako i vrijeme jedrenjaka, koji Prčanjanin Brguljan završava s barkom *Anetta*, jednim od posljednjih prčanjanskih jedrenjaka. Izgubljene bitke s morem donosi tužnu bilancu pomorskih havarija koje su bile dio pomorske svakidašnjice. Kameni natpis s obiteljske kuće Grgurina u Prčanju, a koji na hrvatskom jeziku glasi: "Navikli smo podnositi teške i bolne događaje", najbolje parafrazira tematiku ovog poglavlja. U životopisu Blažene Ozane nalazi se trenutak kada se Blaženica prikazuje mornarima u oluji i bodri ih, a vjera Bokeljskih pomorac ih je održala pri teškom mornarskom kruhu sa sedam kora. Sudbine brojnih jedrenjaka kroz stoljeća gradile su pomorsku svakodnevnicu Boke, sve do sudbine barka *Trojednice* istočno od Bermuda 1901. godine. Najveće grobnice bokeljskih brodova zasigurno su Biskajski zaljev, Crno i Mramorno more. *Nestanak bokeljske flote jedrenjaka*, koja je početkom XIX. stoljeća brojila 300 jedrenjaka duge plovidbe i veći broj jedrenjaka obalne plovidbe, prati tešku ekonomsku sudbinu Boke u drugoj polovici XIX. stoljeća, koja je rezultirala intezivnim iseljavanjem. Slike jedrenjaka – njihovi portreti sačuvale su dio stare pomorske slave. Prethodna poglavlja bila su uvod u poglavlje *Poretretist brodova Bazi Ivanković*, koje obrađuje zasigurno najznačajnijeg poretretista jedrenjaka na Sredozemlju druge polovice XIX. stoljeća. Višestoljetna tradicija izrade *ex vota* jedrenjaka našla je svog dostojnog nastavljača Bazi Ivankovića, rođenog u Carigradu 15. rujna 1815.

godine. Kapetan Ivanković od 1849. se stalno nastanjuje u Trstu, gdje živi do svoje smrti devedesetih godina XIX. stoljeća. Povjesničarka umjetnosti Vanda Ekl o Ivankoviću je zapisala: "Slikarski talent, profesionalan stručnost tog kapetana i život ispunjen doživljajima na dugim plovidbama urodili su brojnim portretima brodova u prirodi, na ćudljivom elementu mora, koji su više opis plovećeg životnog prostora negoli likovni prijevodi morskog pejzaža." Likovni opus Bazija Ivankovića nastao je u razdoblju od tri desetljeća, od 1865. do 1895. godine, a do danas je registrirano 240 njegovih djela. Autor monografije Željko Brguljan, s velikom vještinom je prepoznao osnove odlike Ivankovićeva slikarstva, opsežnim istraživanjem je nadopunio dosadašnje spoznaje o brojnosti kataloga ovog mariniste. Od 244 registrirane Ivankovićeve slike sve su rađene u tehnici ulja na platnu, osim tri ulja na kartonu i jednog na željezu. Najveća poznata slika slikara Ivankovića je izuzetno platno Tršćanska luka s flotom brodova, koja se čuva u Pomorskom muzeju Crne Gore. Posebna vrijednost Brguljanova rada je otkrivanje nepoznatih slika u starnim zemljama, poput američke parne fregate *Colorado* iz knjižnice američkog predsjednika Franklina D. Roosevelta, dijela njegova opusa iz Mađarske i Rumunjske. Reprezentativni izbor ilustracija u koloru omogućio je cjelovit uvid u Ivankovićevo likovno stvaralaštvo, kao i dosad najopsežniji Katalog slika Bazija Ivankovića, koji sadrži uz osnovne informacije o slici i mjesta čuvanja, ponajčešće i ilustraciju. Brguljanov opsežni katalog od 244 kataloške jedinice ispravio je mnogobrojne dosadašnje greške u izdanjima drugih autora, a golemi autorov trud u prikupljanju informacija o slikaru jednog svijeta kojeg danas više nema, a čiji su potomci raznjeli slike brodova svojih predaka diljem svijeta zaslužuje svaku pohvalu. *Riječ izdavača* dr. Josipa Gjurovića prati i *Kazalo osobnih imena, imena brodova i brodarskih društava*. Serioznost i danas neuobičajena pažljivost u ophođenju odlika je autora ove zanimljive fotografije, jer je zahvalio svim onim ljudima koji su mu pomogli sabrati rasutu baštinu i pribaviti fotografije Ivankovićevih slika. Likovno profinjeni dizajn monografije, čija je osnovna boja plava, likovnim rješenjima podsjeća nas na monografiju *12 vjekova Bokeljske mornarice* iz 1972. Svojevrsni retro-stil ima posebnu draž tradicije, ali je pokazatelj i profinjenog ukusa autora i urednika Željka Brguljana, koji je na sam početak uz fotografiju Boke dao stihove Frana Alfirevića iz pjesme *Jedrenjaci*: "I potonu i nestanu s imenom i bićima, / u neznanim dubinama velika jedra stara, / ali duh njihov ostaje u pričama i otkrićima / i živi u srcu

slobodnom šum iščeznih jedara." Plavetnilo monografije o jednom slikaru i svijetu koji je ostao za nama, podsjeća nas na melankoliju izgubljenog vremena. Knjiga *pomorstvo Boke kotorske na slikama Bazija Ivankovića*, autora Željka Brguljana, kruna je projekta započetog 2003. istraživanja slikareva opusa, koju je potaknula Hrvatska bratovština "Bokeljska mornarica 809" iz Zagreba, povodom 80. obljetnice djelovanja udruge (1924. – 2004.). Ovaj projekt bio je i plod dobre suradnje pojedinaca, crkvenih institucija, te kulturnih institucija Republike Hrvatske i Republike Crne Gore, ali bez velikog entuzijazma i upornosti Željka Brguljana plodovi bi bili umnogome siromašniji. Svakako, treba pohvaliti i mudrost izdavača, što se odlučio na dvojezično hrvatsko-englesko izdanje, kao i na usklađeni dvobojni tisak i iscrpne legende uz likovne priloge. Na kraju treba pohvaliti ovaj izdavački projekt koji je na dostojan način osvjetlio nedovoljno istražen dio hrvatske pomorske baštine, koji se oblikovao u specifičnim kulturno-povijesnim uvjetima do naših dana.

Vinicije B. Lupis

Komunistima opasan vjeronauk

Don Anto Baković: Druže pope, u ime zakona – izlazi iz groba!, *Martyrium Croatiae, Zagreb 2011.*

Bogoslov Anto Baković, na odsluženju vojnog roka, kao student Đakovačke bogoslovije, zbog obrane Alojzija Stepinca na političkom "prevaspitavanju", uhapšen je na dan otpusta iz JNA i strpan u zatvor. *Nadbiskup Stepinac za mene nije ratni zločinac. (...) Ne mogu govoriti protiv svoje savjesti...* – zbog tih riječi suđen je na Badnjak 24. prosinca 1953., a presuda je glasila: Kazna strogog zatvora sa prisilnim radom u trajanju od četiri godine![1] Bile su mu tada svega 23 godine! Žalio se Vrhovnom vojnom sudu u Beograd, jer se ničim nije ogriješio protiv Tita, ni protiv njegova režima, no bilo je dovoljno što nije smatrao Stepinca zločincem i kazna mu je potvrđena. Završio je u KPD-u

1 Don Anto Baković: *Batinama do oltara* (Martyrium Croatiae, Zagreb 2009.), str.101.

Niš koji je bio najokrutniji zatvor u Titovoj Jugoslaviji, a za Hrvate u svim vremenima: u Kraljevini SHS, u staroj Jugoslaviji, u novoj Jugoslaviji i ne zaboravimo zarobljene Vukovarce 1991. Svećenik don Anto Baković bio je i kasnije nevin osuđivan, i tako je mladost proveo po Titovim komunističkim kazamatima.

Knjiga *Druže pope, u ime zakona – izlazi iz groba!* (Martyrium Croatiae, Zagreb 2011.) bavi se samo kratkom, ali značajnom epizodom poslije prvog don Antina kažnjavanja i zatvaranja. A drugi, treći i četvrti put zatvaran je zbog svećeničkih aktivnosti, rada s djecom i mladeži te spominjanja imena *Hrvat*! Ukupno je odrobijao deset godina i tri mjeseca, a da ništa nije učinio ni govorio protiv ondašnjega Titova režima i države! Nije se bavio politikom, a najbolje godine mladosti proveo je po Titovim zatvorima.[2] Da-nas bi većina zaboravnih Hrvata ustvrdila – nemoguće! Pa ipak je – moguće! Upravo najnovija don Antina knjiga *Druže pope, u ime zakona – izlazi iz groba!*, opisujući zauzimanje Kristova svećenika za pravo vjeronauka u Bosni, obnavlja sjećanje na to koliko je komunizam bio apsurdan, opak i zločinački sustav – usmjeren protiv hrvatskih katolika.

Neki govore – vjera je u komunizmu bila slobodna. Svećenik Anto Baković već u *Predgovoru* tvrdi – samo na papiru! U praksi je stanje bilo posve drugačije, što se posebice odnosilo na Katoličku crkvu i na pripadnike hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini[3]. Bilo je to vrijeme neposredno poslije Drugog svjetskog rata, kada je Bosna i Hercegovina bila očišćena od svega što je disalo hrvatski, brojni su Hrvati poubijani, mnogi su završili na robijama. Bilo je to vrijeme kad su svećenici pozivani uzastopno na saslušanja, pretraživani su im stanovi i župni uredi te su živjeli u stalnom strahu kad će im Udba banuti na vrata. Mnogi su svećenici bezrazložno zatvarani. Primjerice franjevac fra Božo Borić, don Antin kolega po svećeništvu i po mladosti, u ljeto 1959. lišen je slobode u Sarajevu, odmah drugi dan poslije mlade mise. Po crkvama su na misama bili komunistički špijuni koji su otkucavali svaku izgovorenu riječ. U Kaknju je u jesen 1959. uhićen župnik Miroslav Petrović, pod optužbom rada protiv naroda i države. U tom rudarskom mjestu, s brojnim hrvatskim obiteljima, nema zamjenskog župnika. Zato Don Anto Baković, kao mladomisnik, mora ponovno prekinuti studij na Đakovačkoj bogosloviji i

2 Isto, str. 75.

3 Don Anto Baković: *Druže pope, u ime zakona – izlazi iz groba!* (Martyrium Croatiae, Zagreb 2011.), str. 7.

doći u jesen 1959. za upravitelja župe u Kakanj. Uzoran bogoslov i student teologije, don Anto zna da je vjeronauk temelj vjere u katoličkim obiteljima. Po dolasku u Kakanj, u kojem postoje osnovne i srednje škole, odmah pokreće vjeronauk, okuplja djecu i mladež svih dobi, formira brojnu ministrantsku skupinu. Pokreće rad župe, isplaćuje dugove za izgradnju župne kuće i ubrzo župu dovodi do punog vjerničkog zamaha; postaje obljubljen među djecom, ali i među roditeljima i odraslima.

Za Božić 1959. stiže komunističko upozorenje Hrvatima u Bosni: Okružni sud u Sarajevu 18. prosinca 1959. presuđuje petnaestorici hrvatskih mladića "što su podstaknuti i organizovani od ustaške emigracije formirali ilegalnu organizaciju sa namjerom da protuustavnim putem obore vlast radnog naroda u FNRJ i razbiju jedinstvo naroda Jugoslavije..."[4]. Još jedan u nizu montiranih komunističkih sudskih procesa radi zastrašivanja i zlostavljanja Hrvata u Bosni. Prvooptuženi, novinar Tomislav Vidović, dvadesetpetogodišnjak, osuđen je na 15 godina strogog zatvora. To je osoba bez koje se ne može pisati novija povijest Hrvata Bosne i Hercegovine, kaže Baković i donosi nekoliko njegovih pisama iz kojih je vidljivo koliko je taj čovjek ponosno nosio svoj hrvatski robijaški križ. Po njemu nazvana Vidovićeva grupa, petnaestorica hrvatskih mladića, osuđena je na ukupno 105 godina robije. Presuda je bila podešena kao komunistička čestitka za katolički Božić 1959. g.

Dana 10. veljače 1960. umro je kardinal Alojzije Stepinac. Don Anto sutradan služi misu zadušnicu u Kaknju i potom odlazi noćnim vlakom u Zagreb na pokop. Cijelu je noć stajao u vlaku, a zatim držao posmrtnu stražu kod odra budućeg blaženika, kojeg nije zanijekao i kome je u čast odslužio četiri godine najteže robije. Poslije pokopa u zagrebačkoj katedrali još istog dana vratio se vlakom u Kakanj. Zar je itko mogao sumnjati kako bi pokop blaženog kardinala mogao proći bez mladog svećenika robijaša za Stepinčevu istinu? Poslije Stepinčeve smrti don Anto još više radi s djecom na vjeronauku. Među djecom je obljubljen, općinski drugovi negoduju, jer nikada u Kaknju nije bilo takvog masovnog odlaska djece u crkvu, na vjeronauk; dolaze čak i djeca članova Saveza komunista. Komunisti počinju Bakovića pozivati na razgovore u Socijalistički savez, u partijski komitet, na razgovore s predstavnikom SUP-a. Pokušavaju ga uvjeriti kako je pretjerao, jer je previše akti-

4 Isto, str. 13.

van s djecom i omladinom, kako s vjeronaukom ometa školsku nastavu i da je to u konačnici rad protiv Partije. A svećenik Baković im odgovara: "Oprostite drugovi, ali nisam ja zaslužan što su djeca privržena Crkvi, nego je za to očito zaslužna ljepota Evanđelja što im ga ja tumačim. Učenici trče za Isusovim evanđeljem, a ne za mnom." Tako je mladi svećenik doskočio drugovima za neko vrijeme, ne zadugo. Crkva je u Bosni tada bila duboko zarobljena, piše Baković. Rekli su mu u partijskom komitetu da nemaju problema sa svim svećenicima. Naime neki svećenici uopće nisu držali vjeronauk, a neki samo neznatno, za prvu pričest i krizmu. Strah je ovladao većinom. Iako Baković nije izgovorio ni jednu političku riječ, samo evanđelje Isusa Krista, i to je smetalo Partiji. No glede vjere nisu bili osjetljivi na stare bake, ali su bili osjetljivi na djecu i mladež[5].

Partijci su smišljali kako riješiti slučaj hirovitog Bakovića. Dobra prilika se ukazuje kad umire muslimanka po imenu Đula, bez rodbine, poznata pijanica i *kafanska žena*. U to vrijeme groblja su bila konfesionalna, muslimansko u djelokrugu džamije, pravoslavno u djelokrugu pravoslavne Crkve, a katoličko u djelokrugu župnog ureda u Kaknju. Hodža ne dopušta pokojnicu pokopati na muslimanskom groblju, jer se Đula smrznula u jarku napivši se za ramazana. Komitet preko općine odlučuje pokojnicu pokopati na katoličkom groblju. To je presedan, ali i dokaz njihove svemoći. Svećeniku Bakoviću šalju provokatoricu koja ga napada, kakav je on to svećenik, kukavica, i razglašuje to po Kaknju. Na groblju Baković se opire tom pokopu. Nekoliko stotina okupljenih katoličkih vjernika zatečeno je, pogrebnici također. Dolaze općinari, pitaju zašto Baković stvara nered, zašto "podriva vlast radnog naroda". Baković traži pismenu odluku po kojoj se Đula pokapa na katoličkom groblju, i kaže: "Hodža nije dao pokopati na svom groblju, a ja stvaram nered ako to također ne mogu dopustiti..." Dolazi do vrhunca drame, općinari prijete i psuju, stotinjak okupljenih vjernika katolika promatra razvoj događaja. Konačno se nasilu želi pokopati Đulu u iskopani grob. Baković se odlučuje na posljednji dramatičan čin – skače u iskopanu raku! Okupljeni narod plješće. *Vox populi, vox Dei!*

Tada slijedi prijetnja vlasti – oružanom silom! Dolazi milicija, jedan od milicajaca usmjeruje automat u Bakovića i viče: *Druže pope, u ime zakona – izlazi iz groba!* Baković kratko promišlja i – razborito je odlučio. Činio je ono što je do tada mogao, a pod prijetnjom oružja izlazi iz groba. Neki su ga hvalili, netko se čudio i osuđivao, no narod je zaključio kako je njihov svećenik – junak! Baković je tumačio vjernicima kako je on posve bio za poštivanje zakona i stoga je tražio odluku napismeno da se Đula pokopa na katoličkom groblju, kako ne bi prekršio propis o čuvanju konfesionalnosti groblja. Dakle upravo se on zalagao za zakon i red, a oni koji su prisilno pokapali prekršili su oboje. Međutim sudac za prekršaje nije dijelio njegovo mišljenje. Kaznio ga je s 30 dana zatvora zbog remećenja javnog reda. Baković se žalio Vrhovnom prekršajnom sudu BiH, koji je potvrdio presudu. Zatim se žalio Saveznom vrhovnom sudu u Beogradu.

U međuvremenu partijci su odlučili riješiti "slučaj Baković" poštopoto. Stoga su iz zatvora pustili župnika Miru Petrovića, a od nadbiskupa dr. Marka Alaupovića u Sarajevu zatražili da Baković žurno napusti Kakanj. Nažalost, mladi svećenik Anto Baković nije blagonaklono primljen u sarajevskom Kaptolu. Izvrgnut je poruzi, kritici i osudi. Nije prihvaćeno što je opravdano inzistirao na provedbi civilnih zakona i tražio pismeno rješenje za pokop muslimanke na katoličkom groblju. Ništa nije značilo ni to što hodža prvi nije dao pokopati muslimanku na muslimanskom groblju. U nadbiskupiji nisu pokazali razumijevanje ni za pastoralni rad don Ante Bakovića, koji je osnovao čak 20-ak (!) vjeronaučnih grupa u Kaknju. Nadbiskup ga je razriješio službe i poslao u zabitnu župu Koričani navrh Bosne, na Vlašić planini, a Baković je to pokorno prihvatio. Naredba komunističkih drugova i strah u sarajevskoj nadbiskupiji nadvladali su sve argumenate. Očito se nije postupalo po uzoru na nadbiskupa Stepinca, za koga je bogoslov Baković četiri godine robijao.

Godinu i pol po odlasku iz Kaknja don Anto je od Vrhovnog suda iz Beograda primio rješenje kojim se usvaja njegova žalba. Vrhovni sud naredio je da se Đula ekshumira iz katoličkog groblja i pokopa na muslimanskom, iako su groblja u međuvremenu prestala biti konfesionalna i postala općinska. Bakovićeva je upornost formalnopravno dobila pravedan završetak, na znanje drugovima iz kakanjskog Komiteta ali i kleru sarajevskog Kaptola. Mnogo godina kasnije u Beogradu je don Anto stjecajem okolnosti bio na večeri na kojoj je jedan srpski ministar prepričavao kakanjski slučaj otpora katoličkog svećenika kao primjer srpskom pravoslavnom svećenstvu.

5 Isto, str. 47 – 48.

Knjiga *Druže pope, u ime zakona – izlazi iz groba!* oslikava dakle otpor mladog svećenika totalitarnom partijskom režimu. Opremljena i fotografijama vjeronaučnih skupina iz tadašnjega Kaknja, dokumentirano svjedoči o vremenu i događajima. Treba zahvaliti glavnom liku priče, autoru don Anti Bakoviću za još jedno svjedočanstvo iz opakih komunističkih vremena. Posebice jer je don Anto Baković u ljubavi za svoj narod ostao ustrajan i dosljedan sve do danas. Komunistima je u prošlosti katolički vjeronauk bio opasan ideološki neprijatelj. A glavni lik, usamljeni katolički svećenik, spreman je bio sve riskirati za katolički nauk i svoj vjernički puk! U današnjim, promijenjenim okolnostima takve se ljudske drame čine posve nevjerojatne. Zato takav istinit događaj zaslužuje i filmsko uprizorenje. Naime knjiga *Druže pope, u ime zakona – izlazi iz groba!* pravi je političko-vjerski triler iz komunističkih vremena.

Damir Borovčak

Juraj KOLARIĆ

Samoća kao element kreativnosti

Samoća može biti dragovoljna i prisilna. U jednom i drugom slučaju ona postaje kreativni elemenat ljudskog djelovanja. Dragovoljna izolacija ili samoća rađa intenzivnim razmišljanjem o smislu ljudskog života i djelovanja, o patnji, o nepravdi i o smrti, a krajnji rezultat takvog samovanja rađa najčešće tzv. konverzijom, odnosno promjenom načina života i razmišljanja, koja u krajnjoj liniji znači otvaranje osobe ljubavi prema drugima, altruizmu i praštanju nanesene nepravde. Prisilna izolacija rađa obično mržnjom na one koji su uzrokovali tu samoću, pretvara se u razoran sindrom osvete i mržnje. Tako obično dragovoljna i svojevoljna samoća pripada teističkom, a prisilna samoća ateističkom ili antiteističkom svjetonazoru.

Dragovoljna samoća

Postoje bezbrojni primjeri dragovoljne samoće koja je rezultirala preobrazbom samotnjaka ili njihovom konverzijom nakon koje su postali druge osobe, altruisti, spremni da služe drugima i općem dobru. Samoća je takve osobe preobrazila u reformatore, obnovitelje ljudskog društva, koji su svoj životni program sročili u geslo: "biti ne samo bolji od drugoga, već biti bolji za drugoga".

Tako je Isus Krist boraveći u dragovoljnoj samoći 40 dana u pustinji, kušan od Zloga, stvorio svoj životni program sažet u riječima: "Ne živi čovjek samo o kruhu, nego o svakoj riječi što izlazi iz Božjih usta. (...) Gospodinu Bogu svome klanjaj se i njemu jedinome služi!" (Mt 4,4.10)

Apostol Pavao, nokautiran od Boga pred vratima Damaska, postao je od progonitelja kršćana prognanik za Krista, a spremao se nakon svoga obraćenja za evangelizatora pune tri godine izoliran u Arapskoj pustinji. (Gal 1,18). Prvi redovnici u povijesti kršćanstva, anahoreti i cenobiti, dragovoljno su se povukli u izolaciju egipatske pustinje, da bi Zloga pobijedili u njegovu boravištu – u pustinji! Divan primjer opata Pahomija rječito svjedoči o tome.

Muhamed svoj religijski sustav, sadržan u Kuranu, stvara u pustinjskoj izolaciji.

Srednjovjekovni redovnici svoje samostane podižu izvan naselja (benediktinci, cisterciti), a franjevci i dominikanci, iako se nastanjuju u naseljenim mjestima, svojim sustavom intenzivne kontemplacije vraćaju se kreativnosti dragovoljne izolacije. Isusovci su preko svojeg utemeljitelja, Ignacija Lojole, baskijskog časnika, i njegovih 30-dnevnih duhovnih vježbi stvorili novi oblik kreativne samoće. Naši suvremenici duhovno osiromašeni utonućem u potrošačko društvo i materijalizam sve više traže osmišljavanje svog života u dragovoljnoj izolaciji u raznim orijentalnim kultovima ili pak u apsurdnim ponudama novog duhovnog poretka New Agea.

Prisilna samoća

I prisilna samoća kreativni je elemenat u ljudskom stvaranju, ali može imati pozitivni i negativni predznak.

Tako npr. Ivan Evanđelist interniran na otoku Patmosu piše svoju Apokalipsu ili Otkrivenje. Martin Luther prisilno izoliran u dvorcu Wartburg piše svoje najznačajnije spise i prevodi Bibliju na njemački jezik. Hyldrich Zwingli, reformator, izoliran dugogodišnjom bolešću, stvara svoj religiozni program. Napoleon Bonaparte, zatočen na otoku Svetoj Jeleni, razmišlja o svojoj prošlosti i izjavljuje da je najljepši dan u njegovu životu bio dan prve pričesti, a ne mnogobrojni nadnevci njegovih vojnih pobjeda. Ellen White, alias G. Harmon, postala je utemeljiteljica novog smjera adventizma kada je zbog unakaženog lica napustila školu i razmišljala o smislu svog života, te je o svom vjerskom sustavu napisala preko 100 knjiga. Taze Russel, izbačen iz škole, postao je utemeljitelj Jehovinih svjedoka razmišljajući o teološkom pitanju: "Kako spasiti sve ljude?". Stjepan Radić u zatvoru je, u prisilnoj izolaciji, napisao "Uzničke uspomene", u kojima je iznio svoj miroljubivi politički program.

Prisilna izolacija Tomislava Držića

Hrvatska kultura još uvijek čeka sustavno djelo o tzv. prisilnoj šutnji, koje bi prikazalo svu dubinu patnje zatočenika Titovih kazamata. Fragmentarni prikazi mnogobrojnih tragedija osoba zatočenih zbog političkih, nacionalnih, kulturalnih i vjerskih razloga rasuti su po mnogim zapisima. Trebalo bi ih skupiti, vrednovati i objelodaniti.

Ovom prilikom zavirit ćemo u plod prisilne, nametnute samoće Tomislava Držića, hrvatskog intelektualca i novinara. Njegova zatvorska poezija u prozi "Hladne je v peklu" iako opsegom mala – glasnije od najglasnijeg krika progovara o patnji čovjeka koji je u jesen 1970. uhićen i u montiranom procesu osuđen, zajedno s autorom ilustracija u knjizi, akademskim kiparom Ratkom Peraićem, "za djela protiv države i naroda", najprije na osam, a onda na šest godina strogog zatvora, koje je odležao u Lepoglavi. Presnažni su bili ti krikovi, tako snažni za postojeći represivni komunistički sustav da je te stihove policija zaplijenila i onda ih tek u osvit slobode, 1991. godine vratila autoru.

Trideset pjesama, osim zadnje, "Zbogom", koja je sročena u štokavštini, pisane su u sočnoj zagrebačkoj kajkavštini. Ono čime su te pjesme prožete upravo je fascinantno. Stihovi "ne kipte mržnjom" ni "žudnjom za osvetom", kako to lijepo primjećuje u Proslovu naš poznati redatelj Želimir Mesarić, već su "stihovi ove male zbirke komadić svijetla iz jednog mraka". Oni "predstavljaju svjedočanstvo i svjetlost o jednom vremenu patnje i besmisla kako bi nama i budućim generacijama svijetlile na putu u budućnost".

Prelistajmo one stranice ove zbirke iz kojih dolazi to svjetlo, koje me podsjeća na stihove hrvatskog pjesnika i svećenika iz Pregrade, Izidora Poljaka: "Ne ću da moji dani proteku mračni, u tihu lijuć se rijeku vječnosti..., kuda koracam, hoću da bacam snopove zlatne svjetlosti!"

U pjesmi "Zvon s katedrale" autor govori: Jer se mi moreju vzeti, / kak i slobodu su mi zeli, / al taj zvonek mi vzeti / nemre baš nigdo. (str. 11) U pjesmi "V reštu" pun nade u pobjedu dobra piše: Nu, jemput to stati mora / baš kakti i cug, / nemre to iti navek. (str. 17) U pjesmi "Deska" (str. 21) nada se boljem sutra i piše: Komaček kruha i juha, / vesele je jedino v gajbi, / jer se je drugo / z one strane vrati ostalo.

U samoći svoje uzničke sobe autor iščitava na zidu poruke uznika koji su se u tom prostoru nalazili prije njega, među njima i osoba iz Međimurja koja je napisala: Da z Međimurja je doma, / da dvadeset dni robijala je, / kaj dokumentov imala ni. (str. 23) U lirskoj pjesmi "Pesek" (str. 29) o svom malom psu govori: Bog zna, kak je tebi takaj, / al znam kak je sad meni, / moj mali pesek, / kaj rad te tak imam. U pjesmi "Zvezdica" (str. 33) kroz zatvorske gitre (rešetke) promatra "zvezdicu", jedinog pajdaša u svojoj samoći, i piše: No tužen nis, / zuter bu pak tu, / i više ne bum sam. Potvrđuje time staru istinu da nada umire zadnja. U trenucima samoće

kišne kapi unose u jednoličnost uzničkih dana osvježenje koje pobuđuje nadu u bolju sutrašnjicu, zbog čega autor u pjesmi "Dežđ" (str. 49) pjeva: Zišel bum jednput vun, / no onda tu ne bu isti grad, / niti isti ludi, se bu drugač, / al ja bum isti ostal. / A morti i ne bum, jer suza više / ne bum imel.

Njegove suze u pjesmi "Suze" (str. 51) rezultat su nemogućnosti da zatvori rupe na prozoru svoje zatvorske ćelije, zbog čega pjeva: Tak bi rad zapeval, / al tu ne sme se to, / i tak v sebi, / v brk, gunđam / jenu staru popevku, / kaj srcu mi lakše bu. Znatiželjni, željeli bismo saznati koja je to popevka bila?

Mjesec kao noćno sunce oduvijek je nadahnjivao pjesnike, pa je tako nadahnuo i našeg uznika, koji u pjesmi "Mesec" (str. 57) piše: Poviril je mesec... Tu v kmici vesele je, / kad kiša curi, / jer nada navek stoji. Blagdani obiteljskih radosti, kao što su Badnjak i Božić, moraju u duši i srcu prognanika samoće pobuđivati posebne osjećaje, zbog čega naš pjesnik u pjesmi "Badnjak" (str. 65), unatoč rešetkama kroz koje promatra vanjski svijet, piše: Mesto Badnjaka, / gitre imam, / i tihu božićnu popevku, / kaj mi iz suhih usta zvoni.

U svom osvrtu na uzničke pjesme Tomislava Držića Nikica Radoš daje im možda najljepšu ocjenu riječima: "Taj uznik... snove pretvara u pjesme. Tko je taj uznik istoka i zapada koji umjesto osvete i bijesa uzničarima daruje pjesmu?" Recenzent na to pitanje odgovara: "Kad pročitate pjesme ovog uzničara postat će vam jasno zašto hrvatski narod svu svoju tjeskobu stavlja u ruke svojih pjesnika i zašto jedino njima vjeruje. Pjesnici su posrednici između ljubavi i mača..." (str. 69) U Pogovoru Rajko Fureš, stoloravnatelj udruge "Muži zagorskog srca", svojom sočnom kajkavštinom zaključuje da su sudionici "Horvackoga pretuletja", pa tako i naš Toma, bili krivi samo zato "kaj su radi rod horvacki i domaju Horvacku meli" (str. 72).

I na kraju: poseban pečat poetskom ostvarenju Tomislava Držića dao je veliki umjetnik, kipar Ratko Peraić (također uznik "lepoglavskog pekla"), koji je svojim grafičkim i likovnim rješenjima u crno-bijeloj tehnici snažno istaknuo potrebu da se istina uzničke stvarnosti totalitarnoga komunističkog režima ne prešućuje. Jer svi zatvorenici totalitarnih političkih sustava robijali su, trpjeli i žrtvovali se zbog – istine. Ljude koji su znali što je istina moglo se ušutkati, moglo im se oduzeti ne samo ono što su posjedovali nego i osobnu slobodu, pa i sam život, ali ostalo je nešto što im se nije moglo oduzeti: nije im se mogla oduzeti – istina, jer ona i

nije bila samo njihova. Prije ili kasnije ona bi opet i opet progovorila na nečija usta, iako katkada tek dalekim potomcima poniženih i uvrijeđenih. Nedavno preminuli Vladimir Devidé, najveći hrvatski japanolog, zapisao je o protagonistima i nositeljima istine:

"Može se ismijati, izmrcvariti, popljuvati i ubiti onoga koji govori istinu, ali se to ne može učiniti s istinom. Istinski su sveci i istinski revolucionari znali što je istina i nisu je zaboravili ni na lomači, ni na stratištu: jer istina sama pali, ali ne može izgorjeti, i ledi, ali ne umire... Pa i oni krikovi istine koje nitko nije čuo, i oni žive dalje." (Usp. Vladimir Devidé, Istina: Encyclopaedia moderna 21 /1972./, 56)

Hvala Tomislavu Držiću za taj krik istine, koji, zahvaljujući upravo njemu i njegovu poetskom ostvarenju, živi i dalje u hrvatskome narodu, kojemu je ovaj lepoglavski uznik, svojom zbirkom pjesama, ostavio trajno svjedočanstvo istine.

Nedjeljko MIHANOVIĆ

Šarolićev poetski neorealizam

Usred ove goleme poetske pomodne, nerazgovijetne pustolovine, koja se kreće prema apstraktnoj stilskoj strukturi performansa i takozvanoj alternativnoj književnosti FAK-a, u zbirci pjesama Ivana Šarolića *Knjiga od sna i ljubavi* (2010.) otkrivamo lirsko uranjanje u "more objektivnosti" koja se iskazuje u vrijednostima tradicionalnoga alegorijskog poetskog izražaja. Stilska struktura pjesama odražava jedan poetički neorealizam, u kojem pratimo auktorovo snimanje dojmova. Motivi su u ciklusima oslonjeni na sadržaje biblijske (*Isus i Samarićanka*), povijesno-nacionalne (*Hrvatski vladari*), sakralne (*Gospa od Sustipana*), religioznokultne (*Pustinja Blaca*), zavičajne (*Badnja večer u Kostanju*), i domoljubne (*U Hercegovini*, *Križ na Dunavu*).

U tome kretanju po crti svojih slobodnih nadahnuća, od jednoga biranog motiva do drugog, od jednoga kultnog spomenika do drugog, od jednoga fenomenološkog odraza stvarnosti do drugog, Šarolić nam kroz izvorne formule čiste neorealističke objektivnosti pruža jedan presjek lirskih do-

kumenata, u kojemu ima obilje dojmova kultnog zanosa, mistike, umijeća viđenja stvari, osjećaja neprolaznosti, uspona materije, sugestivnog zračenja magičnih krugova transcendentalne svjetlosti, treperenja zvjezdanih odraza spiritualne ljudske misli, lirskog obasjanja prostora i vremena.

Šarolić umjetničku cjelinu pjesme izgrađuje od čitave serije živih detalja, koji oživljuju simboličnu sliku temeljnog motiva, uspone duhovnog stanja i osjećanja. Pjesnik u širokim krugovima objekt nekoga kultnog mjesta, crkve, samostana groblja, povijesnog lokaliteta, monumentalne stare gradine, samotnog stećka, umjetničkog platna, kipa, skulpture, pretvara u impresiju, a impresiju u subjektivni lirski pojam. U tome elegijskom realizmu Šarolić često prepušta "stvarima" da same govore. Percepcija njegove gole stvarnosti je očevidna.

Taj Šarolićev idejni i povijesni izbor na apokaliptičnoj pozadini četrnaestostoljetne hrvatske prošlosti, nosi u sebi težnju, da naš duh provede kroz široke povijesne krugove umjetničkog uspona duha i u tajanstvene dubine ideja, koje su čovjeka uzdizale do zvijezda i od zvijezda do vječnosti. U tome njegovu intelektualnom i poetskom flaniranju, on progovara o višim životnim intenzitetima, o produbljenjima životnih istina, o neprolaznoj vrijednosti umjetničkih tvorevina, o vrhunaravnoj snazi kreativnoga ljudskog duha u sferi nadahnuća. U toj lirskoj šetnji po prošlosti, posebice po području južne Hrvatske, nekadašnje glagoljaške humanističke, renesansne i barokne Dalmacije, Šarolić otvara široku fresku povijesnih simbola, umjetničkih ostvarenja, graditeljskih znamenitosti, sakralnih umijeća, privlačne slike starih utvrda i gradova, i otiske muzejskih znamenitosti i historicističkih predodžaba, iz kojih titraju vibracije duhovnog i koje u nama potiču vjeru u besmrtnost i umjetnost. To se doživljava u pjesmama, koje su se uzvisile do sveopćih pojmova i simbola: *Crkva sv. Klementa*, *Crkva sv. Marka u Dućama*, *Crkva sv. Stjepana*, *Crkva sv. Marka u Zagrebu*, *Klis*, *Gatski stećak*.

Sve te, ponekad patetične, slike iz povijesti i snimanje dojmova, svi ti simboli ljudskog umijeća, odjeci i reminiscencije iz naše tradicije prikazani su više-manje u vidokruzima dalmatinskog krajolika. U tim motivima Šarolić se okreće najizrazitijim simbolima naše tradicije, da bi preko kulta slikovitih i magičnih predodžaba evocirao duh slavne prošlosti. U tome izboru motiva i zaranjanju u prošlost, u meditiranju o "vječnim istinama" i u intelektualnom ispovijedanju on otvara visoke poetske vertikale i postaje propovjednik vječne ljepote.

Šarolić poput pobožnog romara posjećuje i oslikava lirske motive i jedinstvene primjere sakralnog graditeljstva naših srednjovjekovnih starohrvatskih crkvica i tihih cintora, što stoljećima stražare nad protjecanjem vremena i nad našom hrvatskom sudbinom mirno i uzvišeno. Mnoga kultna mjesta naše domovine, svetinje drevne tradicije, svetišta i prošteništa, zavjetne bazilike i zadužbine, naše stećke, obredne gomile i u travu zarasla groblja, prikazuje gotovo dokumentarno i u punoj plastici opisivanja. Mnogi opisi i predodžbe imaju ton lirskog dokumenta. Ali u evokaciji njihova alegoričkog značenja, u kojemu se rezimira njihova povijesnoduhovna i umjetnička komponenta, oni pobuđuju doživljaje viših misaonih i duševnih stanja. Skupa s pjesnikom ostajemo i mi očarani tom besmrtnom uzvišenošću i evokacijom slavne prošlosti. Ta stvarnost u zgušnjavanju stvari i predmeta postaje sublimirana. Pjesnički dokument doživljava se amblematski. Na tome hodočašću se i mi zajedno s pjesnikom molimo pred našim osamljenim žrtvenicima, bdijemo pred svetohraništima, klečimo pred besmrtnošću naših grobova i stećaka, sagibamo koljeno pred našim larima i penatima, koji su nam stoljećima bili čuvari tradicije, mediji eshatološkog zanosa i vrelo umjetničkog nadahnuća.

Prema Supervilleu "pjesnik osim kozmičkoga, drugog podrijetla nema". I to je poetološki ključ, koji nam otvara tajnu Šarolićeve poezije. U tome tajanstvenom prosanjanom stanju pjesnik nam saopćava svoje dragocjene percepcije i poetske misli.

Ova se poezija može ilustrirati i s još jednom impresionističkom supervielleskom sentencijom, po kojoj je "*poezija san*, koji se latentno sanja". To nam rječito govori i sam naslov Šarolićeve zbirke pjesama: *Knjiga od sna i ljubavi*. U tome ozračju sna i imaginacije, on svoje molitve, privlačne slike, percepcije i doživljaje senzibilizira do sanjalačke lirske apstrakcije, koja prati njegovo snimanje dojmova i spiralne doživljaje. Drevni motivi se oživljuju novim evokacijama, koje prožimaju mit povijesti, tradiciju i određeni kultni prostor i vrijeme. Građa je poetizirana, ali su slikoviti detalji protkani realističkim i dokumentarnim crtama, kroz koje treperi svjetlost ljudskog umijeća i tajanstvo dubina eshatoloških misli.

Šarolić je pjesnik nemirna temperamenta, koji sebe traži u prošlosti i sadašnjosti. Tu sadašnjost čini njegovo izrazito *domoljublje*. On je sanjar koji u brojnim domoljubnim motivima izražava svoje patriotske ideale. Njegov osjećaj domoljublja je suprotstavljen protiv svih sadašnjih globalističkih pseudovrijednosti te mnogobrojnih malograđanskih, zaludujućih liberal-

nih predrasuda, opasnih pojava iskorjenjivanja i poremećenosti pojmova, s kojima se snobovski ograđuju od svih rodoljubnih vrijednosti. Ponesen vrijednošću domoljublja, u kojemu je hrvatski narod kroz tisućljeća gledao svoj egzistencionalni "gladius materialis et spiritualis" (mač materijalni i duhovni), Šarolić s omalovažavanjem promatra današnji mentalitet u suvremenoj pjesničkoj produkciji, koji je na magnetskom polju liberalne indoktrinacije moralno odgojila neka maglovita i plitka globalistička svijest, po kojoj se domoljublje smatra konzervativnim, staromodnim rekvizitom. A njemački pjesnik "ezoteričnog simbolizma" Stefan George je kazao: "Ein Volk ist tot, wenn seine Götter tot sind." (Narod je mrtav kad bogovi mu pomru.) Ovu misao Šarolić spontano osjeća u svojoj legitimnoj moralnoj pobuni svijesti i po zakonu te intenzivne slobodoumne domoljubne svijesti iskazuje neodoljivu potrebu da svoje nadahnuće pretvori u doživljaje i stihove. Pjesnikov intimistički "ja", u mimetičkom poistovjećivanju s gradivom stvarnosti ustupa mjesto epskoj viziji povijesti. Stoga je njegova poezija s nacionalnim motivima puna rodoljubnog idealizma, koji funkcionalno živi u počesto panegiričnim stihovima (*Gatski stećak*, *Onako, kako se molio Marko Marulić*, *Grgur Ninski*, ciklus *Naši glagoljaši* itd.)

U svojim domoljubnim motivima Šarolić nije okrenut samo prošlosti, nego je otvoren i prema najaktualnijim pitanjima sadašnjosti. Ne sklanja se u egoistični svijet pseudopjesničke apstraktne fikcionalnosti izvan vremena i prostora, nego reagens vlastite potencirane poetske svijesti očituje u otvorenom stavu svoga kritičkog i ljudskog angažmana. To pokazuje čitav niz pjesama u ciklusu *Križ na Dunavu*, u kojemu je izrazio umjetničko dostojanstvo pjesničke tendencije, reagens nonkonformističke svijesti i jakobinski otpor umjetničkog angažmana (*U Ljubuškom*, *Kenotaf*, *Križ poginulim braniteljima*, *Križ na Dunavu*). Takvim temama i motivima Šarolić potvrđuje svoje ideale i prevladava gravitaciju gluhonijemog stanja duha u procesu postmodernističkoga anarhoindividualnog fraziranja.

U Šarolićevoj poeziji možemo osjetiti i filozofične elemente protkane biblijskom širinom religioznog senzibiliteta, iskren *sensus fidei* u moralnom doživljavanju čovjekove egzistencije i u progresivnoj viziji povijesti. Premda generacijski pripada književnoj struji takozvanoga Faka i alternativnoj orijentaciji performansa, on se nije dao uhvatiti u klopku pomodnosti, u struju fetišiziranja apstraktne retorike i senzacionalizma. Usred današnje pomutnje estetskih pojmova i glamurozne privlačnosti pomodarstva Šarolić nije podlegao iskušenju da se preda svim tim postmodernističkim

anarhoidnim kibernetičkim atraktivnostima informela i mračnim nagonima morbidne strasti. Ni jednoj pomodnosti nije žrtvovao svoj literarni instinkt i estetski integritet. Ni u jednom trenutku nije bio hipnotiziran fantomima javnog mišljenja, koje je isticalo političke tendencije globalizma s trikovima internacionalizma. Bilo mu je jasno, da ta glamurozna "alternativna književnost", lažno odglumljena na patetičnoj instrumentaciji internacionalizma, tendenciozno obavlja svoj grobarski posao u izvrgavanju ruglu svih pojmova tradicije, vjere, nacionalnosti, državotvorstva, s namjerom da bi se stvorio neki onirički ideal slobodnog društva bez tradicionalnih etičkih normi i vjerskih moralnih zasada.

Šarolić je na svojim čvrstim odrednicama valoriziranja tradicije ostao pjesnik, kojemu sva ta pomodarska zvrndanja nasrtljivih i grubih iracionalnih poriva i razornih nagona nisu pomutila percepciju moralno-estetskog doživljavanja svijeta. Ostajao je par distance od svake fakovske anarhoindividualističke amoralnosti, od subjektivističkog dekadentizma, od agresivne pervertirane seksualnosti i pornografskog impotentnog erotizma, od groteskne fantastike, garnirane s intelektualnom slinavkom i proizvedene u vakuumu bez jedne jedine misli u glavi. Nasuprot toj pomodnoj gruboj devalvaciji tradicijskih vrijednosti i degradaciji pjesničkog nadahnuća, u kojoj se deformira moralna i estetska svijest, on se trudi da s najdubljih stvaralačkih umjetničkih uporišta osluškuje huk nevidljive duhovne ponornice u sebi i da u svojim najsretnijim poetskim nadahnućima spašava sliku svoga vlastitog i općeljudskog dostojanstva (*Klis*, *Tisućljetna maslina*, *Crkva svetog Marka u Dućama*, *Gatski stećak*, *Crkva svetog Klementa*, *Onako kako se molio Marko Marulić*, *Crkva svetog Stjepana*, *U Zvečanju*, *Na grobu Josipa Pupačića*, *Kaštelanov Isus*, *Grgur Ninski*, *Majka zavjetuje dijete*, *Raspelo moga oca Petra*). U svim tim egzaktnim optičkim percepcijama u lirskoj šetnji po motivima iz davnine, sazdanim na kultu naše povijesne slave, Šarolić želi da njegovo historicističko nadahnuće bude odjelotvorenje uzvišenosti, koja se uzdiže iznad ove banalne stvarnosti današnjega literarnog pomodarskog neukusa, koji dehumanizira estetsku svijest i uzvišenu misiju umjetnosti.

Paralelno s estetskim kultom i amblematičnim osjećajem za hrvatsku tradiciju, koji su se očitovali u ciklusima pjesama s motivima naših staro-hrvatskih vladara narodne krvi, knezova, banova, kraljeva, u plamenu duše naših svetišta, kao pouzdanim čuvarima narodnog duha i nacionalnih ideala, Šarolić je ipak svoje najsretnije nadahnuće iskazivao u antejskom dodiru sa zavičajem, s drevnom poljičkom postojbinom, u slikama, obzori-

ma, daljinama i mirisima svoga kraja. Takvi zavičajni motivi u kojima se iskazuje mit roditeljskog doma i obitelji, u kojima se daju impresionističke lirske iskre uspomena iz djetinjstva, u kojima iskrsavaju topli vidici planina Mosora i Biokova u sjaju večernjeg zapada, u kojima se nostalgično oslikavaju oronule seoske potleušice u polusvjetlosti sutona, izazivaju u nama toplinu neposrednog doživljaja. U svim tim impresionističkim osvjetljenjima osjećaju se traci poezije Ujevića, Kaštelana, Milićevića i Pupačića, sa lirskim svjetlucanjem između simbola i stvarnosti.

Već smo istakli, da je Šarolić pjesnik s neorealističkom percepcijom stvarnosti. Dosljedno tome, njegov se književni izraz i poetika oblikuju primjereno zakonitostima "realističkog" pristupa. Njegove pjesme o djedovskoj postojbini, o poljičkim stećcima, o zidarskim vještinama poljičkih klesara, o popovima glagoljašima, o elegijskoj semiotici zavičaja pod krupnim i blistavim zvijezdama prve mladosti i uopće o impresijama iz "slikovnice" djetinjstva protkane uspomenama i emocijama, nose iskaz gole spontanosti i objektivističke svijesti. Stihovi su satkani od verističkih elemenata života, s istančanom osjetljivošću za detalje, motivski oslonjene na svakidašnjicu. U mimetičkom poistovjećivanju s gradivom stvarnosti osjećamo sunazočnost idiličnih i verističkih raspoloženja.

Šarolićev zavičaj s protagonistima djeda i oca Petra, graditelja i kamenoresca, postaje amblematski doživljen. Krajobraz je ozračen nostalgičnim nemirom, u kojemu se osjeća slatka žalost za jednim vremenom koje je nepovratno otputovalo u prošlost. Upravo u tim slikama mrtvog djetinjstva, u tome tankoćutnom autobiografizmu utkanom u kretanje boja, stvari i predodžaba u prostoru, u uspomenama iz kojih progovara glas brze prolaznosti, a koje ipak stoje kao jedino sidro u neminovnoj promjenjivosti svega što je u nama i oko nas, Šarolić ostvaruje svoja najsretnija nadahnuća i ostavlja sintezu svoga stvaranja.

Taj Šarolićev osjećaj za tradiciju, rezultirao je i tradicionalnim izražajnim sredstvima. Taj stilski obrazac se točno podudara s njegovim pjesničkim osjećajima. U izražaju je jednostavan, ponegdje s pretenzijom prema uzvišenom stihu kranjčevićevskog neoklasicizma. Šarolićev stih nema neku lažnu dekorativnost i napirlitanost. Izražajna struktura nije u negativnom smislu artificijelna. Poezija se ne iživljava u improvizacijama, u virtuozitetu; ona ne bliješti u bizarnoj metaforici i eksperimentalnim šiframa. Nije opsjednut nekim pošto-poto jezičnim inovacijama. On spontano slijedi onu sentenciju engleskog pjesnika Thomasa Stearnsa Eliota,

koji je kazao, kako se "ne može živjeti u literaturi, kao ni u ostalim vidovima života, u vječnom revolucionarnom stanju". Šarolića je očito odbijala i suvremena hipermetaforička stilizacija poezije naših razlogovaca i postmodernista, a još više izražajni striptiz pomodarskih formalističkih trikova i pikanterija književnih "alternativaca" i fakovaca, snobova i skorojevića.

Šarolićevu poeziju odlikuje čistoća izražaja, elementarnost i poetički verizam. Ima pjesama u kojima ne ćemo naći artističku briljantnost, ali ćemo otkriti duboku iskrenost i ukorijenjenost u hrvatsko tlo i životvornu tradiciju. U doživljavanju životne stvarnosti on nepretenciozno varira taj svoj akcent iskrenosti i individualne jednostavnosti izraza.

Ima u Šarolićevu pjesničkom repertoaru, u širokoj politematičnosti i u krugovima kranjčevićevskog gledanja svijeta podosta razlivenosti povišenog glasa, panegiričnosti, i motivske rasipnosti. Često se u toj politematičnosti ne zaustavlja na supstanciji vlastitih vizija i motiva. U toj neobuzdanosti i rasipnosti bujnost izraza nije disciplinirana. U neumornom variranju slika i metafora odveć je opisnosti a nedostatak sažetosti. A čega je u preobilju – kaže Cervantes – ne cijeni se, sve ako je i dobro. Da bi obradio što veći broj tema i motiva on zapada u deskriptivnost i u naraciju.

Ali ako zauzmemo stajalište, da pjesnike treba prosuđivati po njihovim najboljim dostignućima, po sretnim inspirativnim trenutcima i po onome što čini umjetničku jezgru dotične poezije, onda ćemo i pod najstrožim kritičkim povećalom osjetiti umjetnički napon Šarolićevih cjelovito sazdanih pjesama. Njegov stih je tradicionalan, ali je često uzdignut do simbola i prožet novim literarnim senzibilitetom. Istaknimo da Šarolićevi stihovi nisu isprazni verbalizam niti su dosadni, a za poeziju je dosada – kazao je Voltaire – prava pošast. U strukturi stihova nema smionih metafora, ali kada se u pjesmama pojavi lirska slikovitost u polituri parnasovskih predodžaba, kada se preko tih slika preliju iskreni pasatistički odrazi subjektivnih uzbuđenja i provali tuga nad ništavilom prolaznosti, Šarolić se pretvara u pjesnika izvornog formata. U takvim pjesmama, istodobno svečanim i ozbiljnim, koje prožimaju unutarnji trzaji duše, on uspijeva svojom simbolikom dematerijalizirati predmete i stvari i u prelijevanju skulpturalne forme svojih recitativa dosegnuti izvornu snagu izraza.

Nevenka NEKIĆ

Andrej Hlinka (1864. – 1938.)

Tekst se bavi životom i radom Andreja Hlinke, Oca slovačkoga naroda, a izgovoren je u povodu šezdesete obljetnice njegove smrti kao referat u Matici slovačkoj u Zagrebu. Dne 20. rujna 1906. pred sudskim tribunalom Hlinka je izjavio: "Mene ne ćete promijeniti, ne ćete me slomiti! Slovakom sam se rodio, Slovak jesam i Slovak ću biti... Do posljednjega daha borit ću se za sveta prava slovačkoga naroda, za Božje pravo slovačkoga naroda!"

Ta rečenica stoji na početku knjige koja je objavljena u novoj Slovačkoj Republici, a autori su František Bielik i Štefan Borovsky. U dva predgovora, koja su pisali František Tondra, spiški biskup, i Julian Helko, gradonačelnik Ružomberka, uspoređuje se Andrej Hlinka s Mojsijem. Slovački je narod bio stoljećima ugnjetavan i čekao je nacionalno buđenje. Potom je Bog poslao Slovacima novoga Mojsija – Andreja Hlinku. Svaki narod ima pravo na samoodređenje, a upravo je to isticao Hlinka, shvativši da je došlo novo vrijeme. Danas pak, kada postoji nova slovačka država, vrijeme je da se i njegov lik osvijetli, jer on je narodu vratio samosvijest, a u povjesnici slovačkoga naroda toliko je netočnih i neistraženih mjesta, kaže se u predgovoru. Posebno se autori zalažu za mjesto Ružomberok koje je prošlo mnoga iskušenja baš zbog toga što je tu radio i živio pa onda bio i pokopan Andrej Hlinka.

U nizu autora zahvaljujući kojima je u ovoj knjizi život Hlinkin osvijetljen sa svih strana našao je svoje mjesto i hrvatski prijatelj Slovakâ dr. Josip Andrić.

*

Andrej Hlinka rođen je 27. rujna 1864. u mjestu Černovi. Obitelj je bila brojna i otac je mučno radio da bi uzdržavao obitelj. Andrej je završio pijarističku gimnaziju u Ružomberku i Levoči, pa onda od godine 1883. nastavio studij bogoslovije u Spišskoj Kapituli. Za svećenika je zaređen 19. lipnja 1889. godine.

Bilo je to doba oštre mađarizacije: zatvarane su slovačke škole, a 1875. zatvorena je i Matica slovačka. Tako su svi morali učiti mađarski jezik, a bogoslovi su imali pravo govoriti materinskim jezikom samo dva dana u tjednu. Tome se javno odupro mladi Hlinka te bio izložen pritiscima i proglašen panslavistom. No, kako je bio odličan student, nastavio je studij i pri tome sam izučavao slovačku i rusku gramatiku, nadahnjujući se Ljudevitom Šturom, Palarikom i drugim rodoljubnim piscima. Zanimao se i za staroslavensku mitologiju.

Kao kapelan služio je u malom mjestu Zakamenne na Oravi, te u župama u Svetoj Elizabeti i Tvrdošini upoznao siromaštvo i bijedu svoga naroda. Gnjavili su ih ne samo težak život, nego i mađarska vlast, a tome nije mogao pomoći. Kasnije, u novoj župi u Liptu, započeo je prosvjećivati narod koji se odavao alkoholizmu, otvorio je knjižnicu, ustanovio potporne novčane ustanove. Pozivao je malobrojnu slovačku inteligenciju – svećenike, učitelje – da se priključe ovome radu.

Kao župnik proveo je ostatak života u Ružomberku. Shvatio je da je slovačka narodnost ugrožena i počeo političku borbu. Podupirao je mađarsku opozicijsku stranku jer je jasno naglasila ravnopravnost svih naroda u Ugarskoj i bila protivna liberalima, koji su odbacivali kršćanske socijalne ideale. Tada je počeo objavljivati u *Narodnim novinama* seriju članaka nazvanih *Naše krivice* u kojima je oštro osuđivao socijalnu i narodnosnu politiku suvremene vlasti. Zajedno s piscem Antonom Bielkom započeo je izdavati posebne *Ludove noviny*. Tu je razvio svoje ideje o samosvojnosti slovačkoga naroda i u godini 1898. kandidirao se kao predstavnik u Ugarski sabor za ružomberski okrug. Tu se sukobio s moćnim lobijem liberala i Židova, koji su bili financijski jaki, organizirali su veliku kampanju i kupovali slovačke glasove novcem ili čak paležom. Tako su uspjeli poraziti Hlinku koji je izgubio ove izbore za 150 glasova, a dobio ih je njegov protukandidat mađarski liberal Angyal.

No, Hlinka ne posustaje. U godini 1901. Slovačka narodna stranka izabire ga za vodstvo te on nastavlja pisati i djelovati na prosvjećivanju svoga naroda. To se osobito pojačalo kad je 1905. postao župnikom u Ružomberku, gdje ulazi u oštru borbu protiv korupcije mađariziranoga činovničkoga aparata. Iz tih je članaka vidljivo, da on kao osoba, u sebi sjedinjuje tri bitna svojstva narodnoga vođe: smisao za politiku, ljubav prema svome narodu i svoj svećenički poziv.

U godini 1906. odrekao se svoje kandidature za Ugarski sabor i podupro na izborima Vavra Šrobara. Tada je bio spišski biskup Aleksander Parvy, u kojem je, kako kažu autori knjige, prevladao mađarski šovinizam nad dušopastirskim poslanjem, te on suspendira Andreja Hlinku. Nakon te suspenzije od 5. svibnja 1906. dolaze žandari 23. lipnja iste godine i odvode ga pod puškama s nabijenim bajunetima u zatvor u Ružomberku. Sud je svoju kaznu izrekao 6. prosinca 1906. osudivši ga na dvije godine tamnice i visoku novčanu kaznu, a Vavra Šrobara na jednu godinu tamnice. Novinar Vajansky koji je nazočio procesu, pisao je kasnije o tome u *Narodnim novinama* i citirao zatočenoga Hlinku: "Rado bih živio na slobodi kao i ostali građani. Ali kad me zbog ideje, za koju sam se borio, osuđuju, ne bježim pred zatvorom. Na tu nepravdu mogu samo reći: Slovak sam i to ću biti do smrti..."

Kad je odslužio zatvorsku kaznu i bio pušten, otišao je na poziv A. Koliska u Moravu. Za to vrijeme odigrala se tragedija u njegovu rodnom mjestu Černovi 27. listopada 1907. Ona je pokazala svu mržnju mađarona i teror koji su kadri provesti nad Slovacima. Kada su stanovnici Černove bili skupljeni u crkvi i molitvi, koja je zazivala njihovoga rođaka Hlinku, da ih oslobodi mađarizacije, pozvao je biskup Parvy žandare i vojsku. Černovski mladići zaustavili su ove čuvare vlasti na njihovim kolima i pobacali van. Tada je zapovjednik naredio strijeljanje u kojem je poginulo 15 ljudi, a mnogi su bili ranjeni. Osim toga je 38 ljudi osuđeno na 37 godina zatvora. Čak i povjesničar S. Watson osudio je ovaj krvavi čin. Potom je Hlinka opet osuđen na zatvor koji je proveo do veljače 1910. u državnom zatvoru u Segedinu. Tu je prevodio Stari zavjet i pisao članke za *Ludove noviny*, zbog čega mu je bila produžena kazna u zatvoru. Tijekom zatvorske kazne pisao je i apelacije za obranu svoje nevinosti, ali vlasti su sve odbile.

Tada se javljaju mnogi glasovi i obraćaju svjetskoj i crkvenoj javnosti za spas Andreja Hlinke. Gotovo sve župe iz Češke, Moravske i Slovačke okreću se Vatikanu i mole Hlinkino oslobođenje. Papa Pio X. u ožujku 1909. obznanjuje Hlinkinu nevinost, te je spišski biskup morao poništiti oduzetu mu pastorizaciju. Iz tamnice je pušten 19. veljače 1910. Po izlasku iz zatvora bavi se poslovima u Spolku sv. Vojtecha, izdavanjem lista u Prešporku, da bi 1913. osnovali Slovensku ludovu stranu, kojoj postaje predsjednikom.

Tijekom Prvoga svjetskoga rata i poslije njega, priklanja se ideji o zajedničkoj državi Čeha i Slovaka. Svoje stajalište deklarirao je u svibnju

1918. gdje postavlja pitanje o odluci: hoće li Slovaci dalje s Mađarima ili sa Česima. On zagovara savez sa Česima, jer tisuću godina s Mađarima se pokazalo lošima i moraju se razići. Njegovo stajalište bilo je baza *Martinske deklaracije* koju je i potpisao 30. listopada 1918. Tada je obnovljena Slovačka narodna stranka kojoj postaje predsjednikom.

Hlinka je očekivao ravnopravne odnose u novoj češko-slovačkoj državi. No uskoro se pokazao praški centralizam koji se provodio pod Masarykovim i Benešovim vodstvom. Da bi nastavio borbu za ravnopravnost slovačkoga naroda, uputio se po međunarodnu pomoć u proljeće 1919. do Pariza. Tu je htio postaviti pitanje Slovačke na mirovnoj konferenciji. Htio je upoznati strane diplomate s istinom o *Pittsburškom memorandumu* kojim je trebala biti garantirana sloboda slovačkom narodu. U tom dokumentu, koji je nastao godinu dana prije, na inicijativu i samih slovačkih iseljenika, a podržali su ga ugledni pisci i javni radnici drugih naroda, stajalo je nekoliko važnih točaka: garantirala se samostalnost povijesnih naroda; govorilo se o spajanju Čeha i Slovaka u ravnopravnu federaciju s potpunim autonomnim pravima – vlastitim parlamentom, državnom upravom, kulturnom slobodom kao i pravom uporabe slovačkoga jezika, samostalnih financija, izbornoga i drugih političkih prava. Taj je Memorandum trebao biti garant slobode Slovaka i drugih naroda u novoj državi i s njim u ruci doputovao je Hlinka u Pariz.

Tu ga je omeo Beneš s pariškom policijom. Potom se Hlinka vraća brzo u Ružomberk, kako bi kod kuće organizirao novu političku silu. No vrlo brzo po povratku bio je u noćnim satima uhićen i odveden u zatvor na sedam mjeseci u Mirove, Brodku i Podoli. No nije za zatvaranje krivio Čehe – nego svoje Slovake koji su se oportunistički priklonili praškom centralizmu. To je vidljivo iz njegovih zapisa nastalih u zatvoru Mirove, u kojima je osuđivao Slovaka ministra V. Šrobara koji je provodio bezpogovorno Masarykovu školu političkog realizma. Tada su već uveli cenzuru i uhitili mnoge sumnjive Slovake. Štrobara je okrivljavao da se dodvorava Pragu kako bi ostao na položaju pod svaku cijenu. Zatvorili su i urednika *Slovačkih narodnih novina* a njih zabranili.

Hlinka je preispitivao i svoju političku prošlost i zatjecao sebe u lakovjernosti prilikom potpisa *Martinske deklaracije*. Pravdao se gorkim riječima: "... narodu je ljepše živjeti s nekim, negoli poginuti u samoći..."

No s vremenom se pokazalo da kruti praški centralizam vodi istim mađaronskim metodama k postupnom izumiranju Slovaka. U trenutku kad se spremao novi ustav, Hlinka je bio u zatvoru, mnogi stari kolege su umr-

li, a nije bilo tako snažne osobnosti koja bi preuzela zaštitu slovačkoga naroda. Nova garnitura zastupala je mišljenje da postoji jedinstveni narod – čehoslovački i taj je postao službenim. Mnogi su zbog svojih političkih ambicija i položaja s beneficijama u Pragu pristali na tu formulu.

Hlinka je izašao iz zatvora kad je ustav bio odglasan i kad su oportunistički političari Slovaci – poput V. Šrobara, I. Derera, I. Markoviča i drugih prokockali slovačku autonomiju.

Oglasio se već 9. studenoga 1920. rekavši: "Mi Slovaci imamo pravo na autonomiju. Mi Slovaci i dalje stojimo na odlukama *Pittsburške deklaracije*, stojimo na temeljima *Magne charte* i od toga ni pod koju cijenu i nikada ne ćemo odstupiti... Mi imamo pravo ovdje živjeti, mi Slovaci smo narod i imamo pravo na svoju egzistenciju..." Time je on opet zaslužio oznaku radikala i nacionalista.

Ne posustajući, 1922. Slovačka narodna stranka podnijela je u Parlamentu prvi zahtjev za autonomiju Slovaka, pa opet 1930. i konačno 1938. kad je već svijet bio nadomak novome ratu. No ni tada nije htio Beneš, koji je uskoro u londonskoj emigraciji završio karijeru, odstupiti od svoje ideje da postoji samo jedan – čehoslovački narod! Činjenica da su i Česi i Slovaci tražili u zajedničkoj državi spas od mađarskog hegemonizma, na kraju se pokazala korisnom samo Česima.

U tom međuratnom razdoblju razvila se i komunistička opasnost kao treća politička sila. Ona je sanjala o potpunom uništenju nacija i tradicija i očekivala veliku svjetsku revoluciju. Komunisti su zanijekali svu kulturnu baštinu i poistovjetili ju s kršćanstvom. Andrej Hlinka je posve točno uočio suštinu i namjere komunizma, njegov razorni materijalistički duh, koji je bio posve suprotan slovačkoj tradiciji. Već 1920. ta borba protiv marksističkih ideja, bila je gotovo ravna onoj protiv praškog centralizma. Hlinkino geslo "Za Boga, za narod" podržavao je riječima da će se boriti dane i noći kako bi Slovačka bila bijela, a ne crvena. Sukobi s lijevim socijalističkim, a u biti češkim legionarima, koji su borbu prenijeli na slovačko tlo, imala je vrhunce u kampanjama i fizičkim napadima kad su ti, često lumpenproleteri, na silu i pijani provaljivali na ružombersku faru.

Svjestan siromaštva i bijede, nastojao je Hlinka osnivati moderne zaklade za pomoć i prateći papinske enciklike postajao je tribunom i onih bogatih i siromašnih. Tako je na izborima 1925. njegova Slovačka narodna stranka dobila pola milijuna glasova i postala u Slovačkoj najjačom političkom silom. Tim je apsurdnija tvrdnja liberala, ljubimaca vlasti i

komunista, da u toj stranci temelji počivaju na mađaronstvu!! 1927. došlo je do pogranične nemirne situacije kad je izvršena akcija mađarskih irredentista za revizijom južnih slovačkih međa. Za tu akciju ovi su iredentisti dobili potporu engleskoga lorda Rothmera. I tu je Hlinka nastupio braneći pravdu i govoreći protiv obnove Velike Mađarske.

Koliko je Hlinka imao utjecaja i bio obljubljen u narodu, vidjelo se na proslavi 1100. obljetnice gradnje prve kršćanske crkve u doba kneza Pribine. U Nitru je došlo sto tisuća Slovaka da svjedoče svoju povijest i opredjeljenja. Vlasti su namjeravale pretvoriti ovu proslavu u manifestaciju češkoslovačke jedinstvenosti. Tako su se članovi vlade pojavili na tribini i govorili. Ali narod je htio čuti Hlinku, kome je pristup na tribinu bio zabranjen. Tada su ga mladići – studenti našli, uzeli na ramena i donijeli na tribinu. Nastala je opća tišina u kojoj je narod dočekao da on progovori: "Narode moj!!" Oduševljenju nije bilo kraja. Kasnije je slovački narod platio ovu proslavu: mnogi učitelji, intelektualci i sudionici bili su suspendirani, čak su bila nasilja i nad nekim svećenicima. Predsjednik vlade Jan Malypetr tvrdio je u Parlamentu da mora suziti školstvo, jer nema novaca, pa tako ni za autonomne zahtjeve Slovaka. Na te riječi odvratio je zastupnik Slovačke narodne stranke Martin Razus, te dokazao da Prag ne daje niti halira za Slovake.

Uža suradnja između Hlinkine Slovačke ljudske stranke i Razusove Slovačke narodne stranke počela je 1932. kad su se u listopadu sastali i pred masom od tisuća Slovaka proglasili ujedinjenje u političkoj borbi za slovačkom autonomijom. *Manifest* koji je proglašen počivao je na Pittsburškoj deklaraciji. Njima su se pridružile još neke oporbene stranke na novim izborima. I Hlinka i Razus jasno su u parlamentu izjavili da autonomijom ne žele razbiti čeho-slovačku državu, nego da ovo pravo traže za Slovake isto kako ga imaju Česi. Tu misao ponavljao je Hlinka kao najznačajniji slovački političar na svakim izborima gdje je bio izabran: 1920., 1925., 1929., 1935. Nasuprot tome i Masaryk i Beneš ignorirali su te napore i odgađali rješenje slovačkoga pitanja.

Godine 1938. sastali su se Slovaci da proslave sjećanje na Pittsburšku deklaraciju. Time su opet dali praškoj skupini na znanje da ne će odstupiti od svojih traženja. Delegacija slovačkih iseljenika donijela je koncem svibnja te godine original te deklaracije. Hlinka je zaključio svoj govor riječima: "Narode moj, volim te, i dokle budem živio, ili kad budem gnjio u zemlji, neću te prestati voljeti!" Stotine tisuća Slovaka gledali su svoga duhovnoga oca i njegova ih je karizmatičnost bacila u oduševljenje i plač.

Umro je nakon tri mjeseca, 16. kolovoza 1938. u Ružomberku, dva mjeseca prije proglašenja slovačke samostalnosti za koju se cijeli život borio.

*

Do danas historiografija nije u cijelosti ni objektivno sagledala njegovu ulogu. Njegov život poslužio je za porugu, za primjer klerikalca zadrtoga duha i negativca koji je razbio Čehoslovačku Republiku. No poslije pada komunizma, koji su posebnu mržnju gajili baš prema njemu, ako izuzmeno Tiszu, počela je polako demontaža lažnih optužaba na račun Hlinke. Niz generacija učilo je u školama samo pejorativno o Hlinki, najčešće kao o klerofašistu. To što je on poštovao tradiciju, koja počiva na kršćanstvu i volio svoj narod, bili su njegovi grijesi. Temeljio je svoju politiku na idejama Lj. Štura, na Herderovoj i Hegelovoj humanističkoj filozofiji i tragao za načinima da zaustavi umiranje slovačkoga naroda, kao osebujnoga kulturnoga bića. Hlinka je shvaćao svaki narod kao Božje djelo, koje i dalje ima pravo na svoj harmonični razvoj i kao pojedinci i kao narod. Zato nije mogao pristati na asimilaciju, zaborav, bojevao je protiv iskonstruiranih integralističkih teorija, jednako protiv Mađara, protiv Čeha ili protiv komunizma. Znao je da će materijalizam donijeti bezboštvo, uništiti tradiciju, kulturu, umjetnost, dušu. Znao je da mali narodi moraju čuvati svoj identitet.

*

Posebno poglavlje čine odnosi Andreja Hlinke s Hrvatima. O tome je pisao dr. Josip Andrić i počeo svoj zapis kako je posjetio Andreja Hlinku u Ružomberku. Došla je cijela skupina Hrvata koji su na poziv Hlinkin posjetili i druga mjesta u Slovačkoj. Doček je bio veličanstven jer se skupilo mnogo naroda. Dugo je Josip Andrić pamtio Hlinkin lik i zapisao Hlinkine riječi prigodom posjeta: "S velikom radošću vas pozdravljam, dragi moji Hrvati. Bili smo s hrvatskim narodom kroz duga stoljeća i dijelili istu sudbinu, morali smo se boriti protiv istih neprijatelja, jednako smo sačuvali svoj idealizam i ostali nepobjedivi u zahtjevima za narodnim pravima, takvi smo i danas, takvi ćemo i ostati... Tako, kako su naše Tatre kamene i čvrste, neslomljive, takav želi ostati i slovački narod, tvrd i neslomljiv. Tatre su simbol naše narodne snage, našega slovačkoga otpora, ali one su i ruke koje se u vječnoj molitvi dižu u nebesa. Mi smo

čvrst, bojovnički narod, ali svoje uzdanje nalazimo u nebesima, gdje je sva naša nada i naš konačni cilj. A naš je cilj sličan vašem, dragi Hrvati, i zato ste nam tako dragi..."

Josip Andrić piše kako je neka nadzemaljska blistavost davala Hlinkinu liku impozantnu uznesenost, kao da nije od ovoga svijeta. Bio je ispunjen mističnim duhom i time je i kod drugih izazivao pobožnost.

Dani u Ružomberku bili su nezaboravni. Andrić je, kao posebni poznavatelj Hlinkina tamnovanja, uživao mogućnosti da vode duge rasprave. Morao je Hlinku detaljno izvijestiti o položaju Hrvata, političkoj situaciji i tužbama na centralističku vlast u Beogradu.

"Moram doći u Zagreb da bih vas bolje upoznao", zaključio je Hlinka. To mu je Andrić i obećao. Uskoro se pokazala prigoda za proslavu Društva sv. Jeronima 1928., koje društvo je utemeljio nadbiskup Haulik. Pripremala se svečanost prigodom 60. obljetnice. Hlinka je bio pozvan kao predsjednik Društva sv. Vojtecha, sličnoga po svojoj ulozi u slovačkoj kulturnoj povijesti. Radosno se odazvao, ali pojavili su se neprijatelji, tragična smrt Radićeva, masonske spletke. Nije mogao doputovati, a uskoro se tome ispriječila i beogradska Šestojanuarska diktatura. No duh Hlinkin djelovao je i iz daljine. Bile su dvije proslave u Slovačkoj na kojima je Hlinka pozvao Hrvate i govorio. Jedna je bila povodom postavljanja ploče u spomen Hauliku, a potom i proslava 60. obljetnice Društva sv. Vojtecha. Na prvu je došla delegacija Hrvata s nadbiskupom dr. Antunom Bauerom na čelu. Opet se kraljevski doček i oduševljenje ponovilo. Druga proslava poklopila se s odlukom Beograda da se ne smiju izvjesiti hrvatske zastave. Donijeli su ih u Trnavu i Hlinka je govorio: "Znamo da vam moćnici žele uništiti sve što je hrvatsko pa su zabranili i hrvatske zastave. Kad ih budete željeli, dođite k nama, tu će se one slobodno vijorit, dokle bude nas Slovaka i Hrvata."

I što jače je srpski Beograd pritiskao na Hrvate, tim silnije je gorjelo Hlinkino srce za nas Hrvate, piše J. Andrić.

Kad se 1933. pripremala ona velika proslava 1100. obljetnice kršćanstva u Nitri, bili su pozvani i hrvatski crkveni poglavari. To je posebno radovalo Hlinku. Tada su rekli Andriću: "Mi se Slovaci ne možemo načuditi, koliko se Hlinka zauzima za vas Hrvate. On ide od mjesta do mjesta i tumači ljudima sve o Hrvatskoj. Narod ga sluša. I zaista nema naroda koji bi u Slovačkoj bio toliko popularan, kao što je to hrvatski narod. To je postigao Hlinka i njegova ljubav prema Hrvatima."

Hlinka se razbolio i pokušao oporaviti na našem Jadranu. Dr. Josip Srebrnić piše: "Jednoga dana javio se Hlinka meni na Krk. Došao je i spoznao sam veliki duh, svetoga čovjeka i neopisivoga prijatelja hrvatskoga naroda. Blagoslovljena Slovačka koja ima takvoga vođu..." Ovaj posjet imao je veze i s prijašnjim kontaktima krčkoga biskupa s Hlinkom, a u pogledu procjene o ulozi i značenju organizacije "Sokol" u Čehoslovačkoj i Jugoslaviji. Naime sokolski list "Sokolski vjesnik" otvoreno je u Čehoslovačkoj pisao: "...mi jesmo i moramo biti protiv katolicizma..." Tada su Slovaci počeli organizirati "Orlove". O tome je i Hlinka pisao (Brno, 1931., "Pochoden pravdy"): "U Slovačkoj je sada potreba, ako si Slovak, tada si Orao." U tome se posvema slagao s biskupom Srebrnićem i njegovim pastirskim pismom. Srebrnić je dokazivao da "sokolaši" nisu neke nevine ovčice koje se drže one grčke poslovice: U zdravom tijelu, zdrav duh, nego da se tu radi o rafiniranim političkim infiltracijama. I u Jugoslaviji se događalo isto – tko je htio stupiti u "Hrvatski sokol", bio je na sve načine šikaniran. Osnivače "Sokola" u Češkoj – Tyršova i Fugnera, smatrali su obojica, i Hlinka i Srebrnić, "vukovima u janjećoj koži". Njihova deviza bila je materijalizam i naturalizam, panteizam, proistekao iz filozofije Schopenhauera, antičko poganstvo, darvinizam koji ne pozna Boga ni tradicije.

Nije Hlinka mislio na sebe, nego na Slovačku i Boga, svjedočio je Andrić, nije štedio svoje fizičke sile i konačno se posve iscrpio. Na proslavama i prilikom izbora, vidjela se neprijeporna Hlinkina popularnost i cijela praška i češka javnost kipjela je od bijesa, piše Andrić.

Na dan Hlinkine smrti doputovali su u Zagreb do Josipa Andrića mladi Slovaci. Ostavili su bolesnoga Hlinku i bili vrlo žalosni iako još nisu saznali da je umro. Drugoga dana stigla je vijest, da se Hlinka uputio u Vječnost. Mladići su pokazivali veliku tugu i Josip Andrić je rekao, da ide s njima na pogreb. "Vi Slovaci ste izgubili vođu, a mi Hrvati najboljega prijatelja", piše Andrić u uspomenama.

Četvrtoga dana stajao je Andrić pred mrtvim tijelom Andreja Hlinke u večernjoj utihi župne crkve u Ružomberku. Nijemo je gledao u to nepomično tijelo i sjećao se svih uspomena koje su ih vezivale. Kao jedini Hrvat koji se toga časa tu nalazio, duboko je proživljavao veliku bol onih koji su stajali oko njega. "Kako je Hlinka znao sudjelovati u našim hrvatskim bolima i stradanjima, tako sam izmolio, duboko osjećajući, molitvu za njegovu dušu i zahvalio za sve što nam je učinio." Andrić završava

riječima: "Hlinka, besmrtni prijatelj hrvatskoj slobodi. Neka tvoje ime bude u vijeke blagoslovljeno i među tvojim dragim Hrvatima."

Hlinki je sagrađen mauzolej, monumentalno zdanje što ga je podigla jedna firma iz samoga Ružomberka (Uhlar i Martonik), u koje su položeni njegovi posmrtni ostatci 31. listopada 1939.

Poslije Drugoga svjetskoga rata, s dolaskom komunista na vlast, odlučila je vlada da se zbriše spomen na Hlinku. Mauzolej su zatvorili, pristup do njega zazidali, a cijeli objekt prepravili kao spomen na pale u oba svjetska rata. Mramornu oplatu na vanjskim zidovima skinuli su i nalijepili daske s imenima palih Ružomberčana. Nisu zaboravili ukloniti znak, simbol Slovaka – dvojni križ. Lijes Andreja Hlinke nestao je i, prema nekim podacima, do danas nije pronađen.

S dolaskom nove slovačke države počela je rekonstrukcija mauzoleja kako bi se dobio prijašnji izgled. Vraćeni će biti stari znakovi i u sredini će stajati sarkofag. Vanjske zidove obnovit će spiška travertina, a mauzolej će nositi ime "Spomenik Andreja Hlinke". Time će biti ispravljena polustoljetna nepravda nad "Ocem slovačkoga naroda", kroz iskazanu ljubav i pijetet.

Posljednje riječi prije smrti uputio je Andrej Hlinka slovačkoj mladeži na sletu koji se održavao u Žilinama: "Draga moja slovačka mladeži! Kako bih rado bio sada s vama! Ali u duhu sam u Žilinama. Vidim tvoj slet, tvoj uzlet, tvoju spremnost za važne bojeve i poslove. Ja završavam svoj ovozemaljski boj, ali ću ostati s tobom, mladeži moja i narode! Pozivam vas na jedinstvo i nepodijeljenost! Blagoslivljam tvoj napor, tvoju bitku. Bog neka ti pomogne, Bog neka te prati. Budi s Bogom, narode moj!" (16. 8. 1938.)

U Krležinu Leksikonu iz 1974. godine (JLZ, Zagreb) stoji sljedeća referencija: Hlinka, Andrej, slovački političar; osnivač Katoličke narodne stranke(1918.). Kao vođa slovačkih separatista radio na razbijanju Čehoslovačke pomažući u tome i hitlerovcima.

Literatura

- František Bielik i Štefan Borovski: *Andrej Hlinka a jeho miesto v slovenskych dejinach, Zbornik prednašok z vedeckeho sympozia.* Bratislava, 20. 9. 1991.
- Andrej Hlinka: *Pochoden pravdy. V Brne, 1931.* Občanska tiskarna v Brne.
- Matica slovačka: *Životopis Andreja Hlinke.* Zagreb, bez godine
- Josip Andrić: *Dr. Josip Andrić, 1894. – 1967., Zbornik*, Zagreb, 1971.
- Josip Andrić: *Velika ljubav*, Zagreb, 1942.
- Ante Sekulić: *Književnost podunavskih Hrvata u XX. stoljeću*, Zagreb, 1996.

Dejan TURZA

Luka Žiljar

Uvod

Luka Žiljar, katolički svećenik i kulturni djelatnik s početka dvadesetog stoljeća, nesumnjivo je zadužio hrvatsku ekumeniku svojim djelom "Vjersko obzorje". Njegovo djelo je svojevrsni prvi hrvatski vjerski leksikon. U ovome radu nastojao sam prikazati način na koji je autor obradio poglavlje o Slobodnim zidarima, aktualnost njegova promišljanja i utjecaj Slobodnih zidara na hrvatski narod danas.

O autoru

Luka Žiljar rođen je 18. kolovoza 1867. godine u Sincu kraj Ličkog Lešća. Umro je 1. svibnja 1936. godine u Novskoj. Godine njegova skromnog i tihog, ali vrijednog svećeničkog djelovanja u Novskoj od 1895. do 1928. godine obilježile su gradnje različitih crkvenih objekata, duhovne obnove te razne aktivnosti vjerskih društva. Pored svećeničkog, vjerskog i društvenog rada u životu Novske, bavio se je, kao što smo vidjeli, i spisateljskim te teološkim radom.

Od sedamdesetih godina 19. stoljeća, te u prvim desetljećima 20. stoljeća, u kulturnom, društvenom i gospodarskom smislu Novljanska sredina, odnosno samo mjesto Novska bilo je jedno od središta zapadnoga dijela Slavonije, a nerijetko je to bio i sam župni dvor sa svojim župnikom. Tako je i sama izdavačka djelatnost u Novskoj na početku 20. stoljeća započela knjižicom Luke Žiljara "Život i književni rad ilirca Luke Ilica Oriovčanina sa kratkim odlomcima iz 'Lovorika'" *koju* je 1905. godine objavila Hrvatska čitaonica.

O knjizi Vjerska obzorja

Za knjigu Luke Žiljara "Vjersko obzorje u kratkim crtama" s punim pravom možemo reći da je *prvi hrvatski pučki vjerski leksikon.* Kao što

sam autor piše, namjera mu je bila "objasniti vjersko obzorje" koje nam se pričinja kao "divno nebo posuto nebrojenim zvijezdama" koje kao da predstavljaju razne vjere i razna vjerska mišljenja. Autor je svjestan da nije mogao u svome radu obuhvatiti cjelokupnu problematiku u odnosu na vjeru te ističe da se u ovim crticama ograničio samo na neke važnije predmete. Cilj mu je bio da na što prikladniji način čovjeku svoga vremena prikaže temeljne vjerske istine. Smatram da je u tome uspio. Stoga sam smatrao važnim da se iznova progovori o njegovom djelu.

Zahvaljujući Željku Voborskom i Matici hrvatskoj (Ogranak Novska), ovo je vrijedno djelo naše kontroverzistike, 2006. godine, povodom 70. godišnjice Žiljarove smrti, predstavljeno je hrvatskoj javnosti, kao svojevrsno obogaćenje hrvatske ekumenske baštine. Treba napomenuti da je Luka Žiljar još davne 1905. završio i za tisak priredio svoje teološko djelo.

Knjiga se sastoji od pet poglavlja: I. *O vjeri*, II. *Objava božja*, III. *Kršćanstvo*, IV. *Ostale vjere* i V. *Protuvjerske struje*. Na koncu predgovora donosi imena autora i njihovih djela kojima se poslužio u pisanju knjige. To su: P. Albert, A. Bulsano, Albert Stockl, te hrvatski autori Ivan Marković i Franjo Valla.

Autor knjige upozorava čitatelja da će primijetiti na vjerskom obzorju "tmasne oblačine i pomrčine bezvjerskih bludnja i grdne opsjene protuvjerskih struja, koje često hoće da zastru i potamne sjajno svjetlo i blagotvorni žar vjere". Žiljar ovdje misli na protuvjerske struje o kojima govori u V. poglavlju svoje knjige. To su masonerija (Slobodni zidar), liberalizam, socijalizam, spiritizam i moderno kršćanstvo. U svome radu osvrnuo sam se na masoneriju koju autor smatra izvorom svakoga zla.

O poglavlju Slobodni zidari

Peto poglavlje knjige "Vjersko obzorje", pod naslovom «Protuvjerske struje» autor je podijelio u više cjelina. To su: "Slobodna zidarija", "Liberalizam", "Socijalizam i socijalno pitanje", "Spiritizam" i "Moderno kršćanstvo". Ne slučajno, ovo peto poglavlje autor započinje temom o Slobodnim zidarima. Žiljar u Slobodnim zidarima vidi "najpogibeljnije struje" protiv vjere.

Pišući ovo poglavlje autor ističe da mu je cilj razotkrivanje njihovog licemjerja i prividnog djelovanje u svrhu boljitka društva. Izlaganje započinje prikazom nastanka Slobodnih zidara. Tako spominje srednjovje-

kovnu udrugu klesara u gradu Strasbourgu u Njemačkoj, pojašnjava njihovu strukturu i djelovanje, te zaključuje da su oni za današnje bezbožne slobodne zidare primjer uređenja. Ističe datum: na sv. Ivana 1717. g. kada su u Londonu prvu slobodnu zidarsku ložu osnovali Teofil De Sagulieres, Juraj Payne i James Anderson. Žiljar tumači izvor porijekla naziva *loža*, navodi broj članova u ložama, a pojašnjava da skup svih loža pojedine države ili pokrajine čine Veliku ložu ili Veliki orijent. Navodi podatke o broju Velikih loža, broj pojedinih loža i broj masona u svijetu. No, nigdje ne navodi izvor podataka. Tako kaže da Velikih loža ima oko 145, pojedinih loža oko 16 tisuća, a njihovih članova u svijetu oko 8 milijuna. Žiljar ističe neovisnost svake pojedine lože, kao i to da samo pojedinci na vrhu hijerarhije Slobodnih zidara znaju cjelokupnu istinu i djelovanje lože.

Opisuje i obred primanja članova u zajednicu, koji se razlikuje ovisno o stupnju *slobodne zidarije*: naučnik, pomoćnik ili meštar. Opisujući mračnost i mističnost atmosfere prilikom primanja, kao i potrebne rekvizite i odjeću, on u obliku dijaloga prikazuje obred primanja novoga člana za *naučnika*. Autor je smatrao potrebnim istaći kako Slobodni zidari poradi još jače opsjene svijeta svojim tobožnjim tajnama, svojim ložama nadjenuše svetačka imena. Tako navodi kao primjere Škotsku masoneriju koja sv. Andriju naziva svojim zborovođom, a samoga Isusa svojim gospodarom i velikim meštrom. Opisuje nastanak Templarskog reda od Škotske slobodne zidarije kao i njego daljnji razvoj.

Što se u Slobodnoj zidariji više širio vjerski nehaj i bezboštvo, to su se masoni više rasprostranili po Francuskoj, Italiji, Njemačkoj i dalje. Naravno, ističe autor, ovo je društvo uvijek skrivalo svoje pravo djelovanje i ciljeve. U nastavku autor zaključuje da će Slobodni zidari mati pogubnoga utjecaja u obliku lažnog liberalizma, razornoga socijalizma, komunizma, anarhizma i nihilizma. *Te da ih je ona stvorila svojom bezdušnošću, nepravdom, raskolnošću, što ih je zajedno s bezvjerjem u svijetu izazvala i proširila.*

U nastavku autor donosi, po njegovom mišljenju, pet glavnih ciljeva Slobodnih zidara:

- narušavanje ugleda crkvenih poglavara,
- sekularizacija društva,
- dokidanje vjerskog nauka u školama,
- nehaj i prezir prema kršćanskoj vjeri u obiteljima
- odgoj žena u slobodnjačkom duhu.

Na koncu ovog poglavlja autor sa žaljenjem zaključuje kako je slobodna zidarija raširena po svem svijetu, te da je uspjela u svome naumu kod mnogih ljudi.

Ukratko o masonstvu

Masonerija (franc. maçonnerie: zidarstvo), međunarodni pseudo-religijsko i pseudo-filantropski pokret, inicijacijski zatvoren i hijerahijski strogo organiziran radi uzajamne pomoći svojih članova. Nastao je u doba liberalnog prosvjetiteljstva u Engleskoj (XVII. st) i Francuskoj (XVIII. st.), odakle se proširio po Europi i svijetu.

Članovi (*braća*) organizirani su u strogo zatvorene inicijacijske skupine zvane *lože*. Na čelu lože je meštar. Više loža tvori obedijenciju, koja ima svoju konstituciju (pravila i propisi). Na državnoj razini uspostavlja se nacionalna loža, sa svojim središnjim organom (veliki orijent). Članovi se prepoznaju po diskretnim znakovima i amblemima. Ulazak u bratstvo više je zatvoren (inicijacijski) nego tajan, jer masoni priznaju legitimnu vlast. Braća se okupljaju nakon stroge inicijacije. Za to postoje dva masonska obreda (opservacije). Po Ivanovoj opservaciji postoje tri inicijacijska stupnja (šegrti, djetići i majstori), po škotskoj opservaciji 33 stupnja. Karakterizira ga deizam, antiklerikalizam, a poslije revolucionarnost i republikanizam.

U Hrvatskoj prve lože osnivaju časnici nakon Sedmogodišnjeg rata (1756. – 1763.). Tako nastaju lože u Glini (1769.), Zagrebu (1770.), Varaždinu, Osijeku, Otočcu i Karlovcu. U staroj Jugoslaviji m. je organizirano po gradovima, a imalo je moćan utjecaj u političkom i kulturnom životu. Premda su u početku mas. pristupali i neki katolički svećenici i biskupi (npr. zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac), Katolička crkva u više je navrata osudila mas. zbog deizma i antiklerikalizma, koji je poprimio oblik protukršćanstva (Benedikt XIV. 1751., Klement XII., Leon XIII.). Po Zakoniku kanonskog prava (1917.) izopćuje se ipso fakto svaki katolik koji pristupi m. Mas su progonili totalitarni režimi u XX. st. (fašizam, nacizam i komunizam). U bivšim komunističkim zemljama ponovno se obnavljaju masonske lože.

Katolička teologija zajedno sa svojom hijerarhijom sve do početka XIX. st. zastupala je u praksi tzv. kontroverzističku teologiju. Put koji je Katolička crkva prošla od razdoblja polemike do početka dijaloga s drugim religijama i kršćanskim Crkvama bio je dug i prilično naporan. U vrijeme kada je Luka Žiljar stvarao svoje djelo katolička teologija je stajala na stanovištu polemike i nepovjerenja prema drugim religijama i kršćanskim Crkvama. Bilo je to vrijeme kada su se katolički teolozi služili tzv. globalnim ocjenama i osudama heterodoksnih kršćanskih zajednica.

Iako je autor *Vjerskog obzorja* kao svjedok svog vremena bio kontroverzistički i polemički educiran, u smislu tadašnje katoličke teologije, prema heterodoksnim kršćanskim zajednicama i pokretima, ipak je on odrastao u specifičnom ozračju hrvatskog katolicizma smještenog na razmeđu različitih kultura, civilizacija i vjera. Zbog toga je njegov pristup spomenutoj temi, rekli bismo, "specifično hrvatsko-katolički". Njegovo djelo je odraz tadašnje katoličke kontroverzističke teologije s naglašenim unionizmom. Ono što se danas naziva rođendanom modernog ekumenskog gibanja nastalo je pet godina nakon što je Luka Žiljar ispisao zadnju stranicu svoje knjige.

Za razumijevanje njegova djela potrebno je istaknuti, da je Luka Žiljar bio dijete svoga vremena, da je njegova teologija proizlazila iz tadašnje neoskolastičke školske kontroverzističke teologije koja je vladala na europskim katoličkim fakultetima od početka XIX. do početka XX. stoljeća, te da je on bez znanstvenog aparata, daleko od nekog teološkog središta i upućen samo na svoju skromnu literaturu, bez mogućnosti konzultacija s nekim tadašnjim teološki relevantnim stručnjacima na području interkonfesionalnih odnosa, stvorio respektabilno djelo, koje se i danas, iako je napisano pred 100 godina, sa zanimanjem čita.

Knjiga je pisana bez znanstvenih pretenzija, na informativni način i zato se doima više kao publicističko i feljtonističko djelo, jer bi za studioznije istraživanje teme trebalo konzultirati više literature. Autor je nastojao da na jednom mjestu objelodani sve ono stoje u tom vremenu u međukonfesionalnim odnosima bilo relevantno, u čemu je, bez obzira na metodološke nedosljednosti, i uspio.

On je u jednom povijesnom i vjerskom previranju, koje je na hrvatskom i svjetskom zemljovidu bilo označeno nastupom raznih protuvjerskih pokreta heterodoksnih kršćanskih zajednica, uočio potrebu da za svoje suvremenike iznese razloge svoga vjerovanja u Katoličku crkvu, te da ih u isto vrijeme upozna sa sadržajem i naučavanjem nekršćanskih religija i nekatoličkih kršćanskih Crkava i zajednica. U tom nastojanju stvorio je svoje djelo *Vjersko obzorje* koje možemo nazvati prvom hrvatskom pučkom enciklopedijom religija i heterodoksnih kršćanskih zajednica.

Hrvatski katolicizam bio je i ostao, zbog svoga geopolitičkog i multikonfesionalnog položaja, pravi rasadnik osoba koje su na tom brisanom prostoru međuvjerskih odnosa stvarale svoja uvjerenja, širile svoje zamisli, nastojale promijeniti ili učvrstiti mišljenja svojih sljedbenika ili protivnika, a uglavnom su nailazile na nerazumijevanje i protivljenje. U tu povijest ugrađena su razmišljanja, rasprave i ocjene mnogobrojnih hrvatskih pojedinaca, koji su umjesto podrške u svojim sredinama naišli na prešućivanje, omalovažavanje, osuđivanje i nerazumijevanje.

Na osnovi iznesenog svakako se nameće zaključak da pretečama ekumenizma kod Hrvata, kao što su svećenik Juraj Križanić, đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer i sarajevski nadbiskup Josip Stadler možemo pridružiti dosad nepoznatog svećenika Luku Žiljara. koji se svojim dosad neobjavljenim djelom Vjersko obzorje ubraja među značajnije hrvatske teološke kontroverzističke pisce toga razdoblja.

Slobodni zidari i Hrvati iz današnje perspektive

Danas Konstitucija Velike lože Hrvatske definira u prvoj točki red na sljedeći način: "Savez slobodnih zidara je udruženje slobodnih muškaraca na dobrom glasu, koje teži duševnom i moralnom oplemenjivanju, bez obzira na rasu, nacionalnost, vjeru, društveni položaj ili stranačku pripadnost. Zalaže se za odgoj svojih članova u duhu humanizma, obvezuje ih na slobodu savjesti, vjere i duha prema svakome unutar i izvan lože." Za prisegu pri ulasku u masone oni kažu da je samo "moralna predstava".

Po jednom elaboratu UDBE iz Zagreba sastav masona prema profesiji i zanimanju 1935. bio je slijedeći: naviše direktora banaka i ustanova, slijede viši državni službenici i ostali intelektualci – 31%, zatim Pravnici, odvjetnici i suci – 19%, te liječnici – 14%.

Masoni su "bili osnivači i stvarni voditelji jugoslavenskog rotarstva". Rotary-klubovi, kao i lion-klubovi vrlo aktivno djeluju i u Hrvatskoj, na-

pose na dobrotvornoj osnovi. Svi članovi tih klubova nisu samim tim i masoni niti su, naravno, svi masoni članovi tih klubovi. No, iz tih klubova masoni regrutiraju svoje buduće članove. Istina je da oni nemaju nikakvih antikršćanskih zakletvi za razliku od slobodnozidarskog društva. I danas je podjednaki broj masona u svijetu. Broj članova tako ne raste proporcionalno broju stanovnika, već dugi niz desetljeća približno jednak.

Masonski duh je, reći će to svaki mason, duh istinske demokracije i tolerancije. Istina je da se masoni iznimno mnogo bave dobrotvornim radom svake moguće vrste. Političar, spiritist, teozof Hinko Hinković, koji se u jednom trenutku života pokajao i istupio iz "bratstva", rekao je o svojoj bivšoj zajednici: "To je farizejština, i sve prije nego filantropija; to je zgodna prilika za sebične promocije i karijere (...) Nedostojno je Hinkovića da bude framazun. " Rekao je jedan slobodni zidar na ovim prostorima, dr. Vojislav Kujundžić, svojoj braći: "Vi ste sada u kolu ljudi, koji se svud osećaju, ali se nigde ne pokazuju. Vi ćete saznati za dela koja su svršena, ali nikada nećete poznati odakle je došla inicijativa da se to delo svrši i koji je taj, što je to delo završio. U tome i leži ta velika naša moć da vladamo svetom..."

Na konkretnim primjerima možemo vidjeti djelovanje masonerije danas. Prvenstveno se očituje u raspadu obitelji i brakova. Neću ovdje nizati brojne statističke podatke iz svijeta, te trendove koji su svima jasni. Dovoljno je pogledati, recimo, definiciju braka u srednjoškolskom udžbeniku iz sociologije za 3. razred gimnazije koji je odobrilo Ministarstvo prosvjete i športa RH još 1997., prema kojemu: "Brak je društveno prihvaćena zajednica dviju ili više osoba." Tu je i politika odvajanja djece od roditelja, eutanazije, pobačaja, takozvane (zbog toga što mnoga od tih sredstava imaju abortivan učinak) kontracepcije, izazivanja virusa i ratova, a sve to kao metoda antipopulacijske politike o čemu se dogovaralo, od 1961. do 1966., a i dogovorilo, petnaest ljudi na sastancima na Željeznoj planini.

I dalje stoji da autentično katoličanstvo i autentično masonstvo nije moguće spojiti bez obzira koliko se čak i neki ljudi iz Crkve tome pokušali suprotstaviti prošlih desetljeća. Vrijedi se zbog takvih zamisliti nad priznanjem Alberta Vassarta, bivšeg člana Francuske komunističke partije, koji je 1955. godine rekao "da je Moskva 1936. naredila da posebno odabrani komunisti uđu u sjemeništa." Jedan bivši američki komunist tvrdi da je infiltracija bila iznad očekivanja.

Znakovito je da u ožujku 1991. akteri europske masonerije održavaju sjednicu o nacionalnom pitanju u tadašnjoj Europi i zaključuju da se ne

može ići s demokršćanima čija je vizija nespojiva s budućom Europom koju treba izgraditi. Uslijedio je sastanak s Internacionalom socijalista u travnju 1991. te imenovanje Talijana De Michelisa, 1. srpnja 1991., šefom ministara vanjskih poslova Europe. On je inače bio član lože P2 talijanskog Velikog Orijenta koji je žestoko napao papu Ivana Pavla II. zbog provođenja u djelo stava o pravu naroda na samoodređenje na primjeru Republike Hrvatske.

Znakovito je da u državama nastalim na prostorima bivše Jugoslavije političke stranke, direktne nasljednice Komunističke partije i članice ratnih Internacionala, imaju istu skraćenicu – SDP!

Valja jasno i glasno reći – masonstvu, sa svojim internacionalističkim zasadama, koje je izrodilo komunizam, stvaranje je samostalne i suverene hrvatske države utemeljene na katoličkoj tradiciji neprijeporno bilo golemi trn u oku. "Naš je narod, sa svojom državom i kršćanskim obilježjem, pravi trn u oku kog časovito treba tolerirati i podnositi dok se ne stvore politički uvjeti da ga se strpa u neku novu tvorevinu Južnih Slavena gdje će on biti u podređenom stanju."

Je li se zbog toga i bivšem američkomu veleposlaniku u Hrvatskoj Williamu Montgomeryju omaklo kada je izjavio, da premda je u svome mandatu «u svemu uspio», žao mu je jedino što u Hrvatskoj "broj katolika nije smanjen za 50%". Vjerski autoriteti na ovim prostorima u borbi protiv slobodnih zidara, kao npr. Josip Juraj Strossmayer, Ivan Merz i Alojzije Stepinac, u svoje su vrijeme jasno i glasno progovorili protiv te organizacije. Također nam i do sada nepoznati, svećenik Luka Žiljar o njima progovara.

Možda i samo razjašnjavanje i tumačenje djelovanja Slobodnih zidara, kako u Žiljarićevo vrijeme, tako i danas, objašnjava nepravednu poziciju u kojoj se nalazi Hrvatski narod. Hrvati katolici često se prikazuju kao neprijatelji heterodoksnih kršćana, koji nisu u stanju voditi dijalog s drugim kršćanskim i religijskim zajednicama i koji su zapreka ekumenizmu na istočno-europskim prostorima.

Kao rijetko koji narod upravo su Hrvati otvoreni prema drugima, poslovično gostoljubivi, kozmopoliti, koji podcjenjuju svoje, a precjenjuju tuđe. Hrvati su panslavisti i tvorci južnoslavenske ideje o bratstvu svih slavenskih naroda. Za volju nacionalnog i vjerskog zbližavanja s drugima bili su kadri odreći se svoga nacionalnog subjekta, svoga imena i svoga jezika samo da bi stvorili veliku zajednicu južnoslavenskih naroda. Zato su

s pravom osjetljivi kada im se želi imputirati nesnošljivost prema drugima i nesposobnost da vode dijalog s ljudima suprotnih ideologija i vjerskih uvjerenja.

No, na koncu, valja jasno reći da masoni nisu jedini koji djeluju na načine opisane u ovome radu. Kao što ni u 18. stoljeću nisu bili jedino tajno društvo koje je tako djelovalo, već su postojali i iluminati, koji su se kasnije priključili slobodnozidarskim redovima, tako je i u proteklomu stoljeću, ponajviše od masona i njihova kruga, osnovan niz tajnih, polutajnih ili zatvorenih društava, kao npr. Vijeće za vanjske odnose, grupa Bilderberg, Trilatelarna komisija, Komitet 300, Rimski klub i slično. Njihovo elitističko članstvo koje vlada svijetom ne broji se na milijune, nego samo na stotine.

Nevelika zbirka pjesama Ružice Bokulić, nastala u njezinoj ranoj mladosti, možda već na izmaku gimnazijskih dana, zahvaljujući samo nepredvidivim okolnostima, spašena je od zaborava. Ne znamo komu za to imamo zahvaliti, osim možda onima (ili onome?) koji su (ili tko je) s njom dijelio dodire sa stvarnošću i gradio suglasje i razumijevanje.

Ružica Bokulić živjela je tiho, nenametljivo, povučena u osamu u kojoj je nalazila vrelo ozarenja, klonuća, nada i slutnji. Ova zbirka treperi u odsjajima, bljeskovima i pomacima i izmicanjima iz tame što se oko nje kao plašt savijala, nikada ne procvjetavši u cvijet koji bi zaodjenula u svoju kosu. Njezine pjesme u svom motivskom rasponu oslonjene su na prirodu, tišinu i tajnovite nijanse zbivanja u njoj. Sve što ju je okruživalo i što je u svoje stihove prenijela iz krajolika govori o njezinu "stanju duše", o neraskidivoj povezanosti s elementima svega postojećega.

Pjesme Ružice Bokulić pjesme su krajnjeg intimiteta. Osjećajnost, čas prigušenija čas raspretanija otkriva samu mirnoću njezina bića koje, poput plahe srne koja silazi na izvor i neprestance se u strahu okreće prema mjestu iz kojega je netko vreba.

Zahvaljujući "Maruliću" ove su pjesme sada prvi put ugledale svjetlost dana.

Gojko Sušac

*

Ružica BOKULIĆ

Zaborav na selo

Ona

Došla je naivno i djetinjasto,
Među kamen i zidine sive,
Ostavila je oči božanske rijeke,
Krš i borove nemirne

Došla je a zaboravila
Tronožac majke svoje,
Zvuk zvona crkve
I klupe što ispred kuće stoje.

Glas

Taj glas koji nam budi radost,
i daje nemoć našoj duši.
Ne nosi nam ništa i daje slabost,
Koja nas tišti i u grlu guši.

Taj drhtaj glasa, koji podrhtava,
i stalno laska jezikom stranim,
a nas kao da obuzme strava,
zapravo pred njegovim očima lažnim.

Oh taj glas koji nam budi radost,
On daje nemoć našoj duši.
Ne nosi nam ništa i daje slabost,
koja nas tišti i u grlu guši.

Dolazi jesen

Stojim usred šume
I gledam ptica let.
Gledam mirisne staze
Kako ih sitan pokriva snijeg.

A iznad mene plovi
Tmurni oblačić mali,
Kao da meni zbori:
Samo još kišica fali.

Potok u gori žubori

I pri tom muklo umrmori.
Možda samo razgovara
S kišom koja mu površinu,
čudesnim šarama šara.

Nestalo je na livadi cvijeća.
Sve je zaspalo tvrdim snom.
Grane izgledaju poput utrnutih svijeća.
Sve je tužno, mirno, uspavano sa mnom.

Sve, baš sve je monotono,
Ponajviše trava i cvijeće
Poput ptica skrili se u ono
Što žarko čeka proljeće.

Pismo

Primila sam tvoje pismo,
U kojem mi javljaš o minulim danima našeg sretnog djetinjstva.
Ne boj se, nisam zaboravila
meket ovaca, zujanje pčela i žubor vode.
Nisam zaboravila beskraj kolosijeka za kojima su išle naše misli,
i naša vjerovanja i nade.
Nisam zaboravila suton i glasanje noćnih životinja,
a tako neću zaboraviti ni pismo kojim me podsjećaš na dane naših uspomena.

Dječaku

Dječače, ti ne poznaš simpatije svoje,
Ti ne poznaš oči,
Što daleko u dnu dvorane stoje.
Ti ne znaš da netko prati riječi s tvojih usana,

I drže blagi smiješak nad riječima tvojih pisama.
Čula sam
Da u večer kod mračnog prozora riječi stvaraš,
U tišini i sjaju mjesečeve noći,
Kod uličnih koraka prozor zatvaraš,
I pišeš dalje u samoći.

Čula sam,
Da se kloniš društva, ljudi, prijatelja,
Da osamljen prolaziš dugim ulicama.
I dalje pišeš u samoći.
Ne obazirući se na nečije oči.

Riječ, pjesma i tišina

Od tebe mi ništa ne osta.
Samo riječ, pjesma i tišina.
U žalosti i to mi je dosta
jer moja misao se tebi opet vinu.

Od tebe mi ništa ne osta
Samo sjena tvoje siluete.
U žalosti i to mi je dosta
jer moje misli tvojim stopama lete.
Od tebe mi ništa ne osta.
Samo bijela put obraza.
U žalosti i to mi je dosta,
jer idem smjerom tvojih staza.

Ipak vidim mnogo si ostavio
i mom umu glavno sastavio.
Pa ipak to je glavno za utjehu,
jednom malenom, malenom čovjeku.

Misli

Kad misliš da kući nosiš blagostanje
nosiš list melema utihnutog,
donosiš kući tiho jecanje,
i natrag nosiš odjek glasa krutog.

Kad misliš da nosiš kući zraku radosti
ustvari nosiš roditeljima pramen prošle mladosti,
a ti nalaziš samo na ozbiljna lica,
koja ne žele da imaš veselih stranica.

Budi ozbiljna, mirna i žalosna,
možda ćeš sada sresti lica radosna.
Tako ćeš udovoljiti figure starosti,
i uvest u kuću pramen prošle radosti

Mjesec

Gledam tvoj odsjaj,
I noćnih ptica let
Gledam tvoju boju mliječnu
I noć što pada na ovaj svijet.

Nema veće ljepote,
Od vedre mjesečeve noći.
Čovjek bi od te krasote
I nakraj svijeta mogao poći.

Nedaleko, kraj puta,
Čujem pjevanje na boru.
Slušala bi po sto puta
to pjevanje slavuja u koru.

Jesenji plodovi

Ispred oltara,
iz dječjih ruku
jesenski plodovi
u svečanom ruhu
prikazuju umjetnički
svoju muku,
Poslagani niz konce bojanki,
s ponosom se kistovi druže,
Kukuruz zlatom
znoj svoj briše,
I u redove svoje
pogače stišće,
dodiruje se
sa stvarnošću suho lišće,
U plesu svjetlosti
patnje svoje skrivaju,
Tikvice male
kroz sajam ljepote
licitarske obraze
življenju poklanjaju,
U snopu Božjeg svjetla
milosne igre malih anđela
sa srebrnim trubama
u tom blagoslovljenom
prostoru se zbivaju,
Igrokaz svjetlosnih sjena
po plodovima jeseni
božanska je snaga
– od neba do rodnih polja –,
Samo Ljubav takva čuda stvara,
Širi se Svjetlo

od kosca koji trave kosi,
brzinom krunice voda,
koje lahor osmijehom takne,
Bobe grozdova od slatkoće
samo da ne poteku
niz vijugavu nebesku rijeku,
Umiruje se smiraj,
košare od pletenica šiba
tu svečanost nose,
i glad danu tu ljubav prosi.
Kroz naočale prolaznosti
stakla se zaiskre,
Mirisnim dahom
koji kapljice svoje u naručje
kristalnih rosa vuče,
Tiha radost po puteljku slavi
mirnom pjesmom iscrtane ruke.

Drhtaj svijeće

Vučemo korake iza sebe,
a oni pokisli guraju ledenjake
kroz kose sijede, brzaju koritom,
Vesla kroz daljine od crte do
crte geometrije kroje, pa se
u buci izbijeljenih brzaka
jednostavno sa šavovima slapova
slikarski spoje,
Lomljene kapljice kotrljaju se
do suhih ušća izgubljenih makova,
Čarolija rođenih riječi
nebeskom galerijom izlaže
skice napuklih portreta,
Povijena sjećanja otkrivaju
svoje odstajale tanke pukotine,
Prema tlu svoje titraje posipaju

minijaturne zvijezde, u nestanak
uvukle se slatke igre po kojima
osmijeh osjenčane kopče prede,
Poštuje vrijeme svoje znakove,
Ljudi kao točkaste blijede sjene,
Pjesnik iz sjemenki svoje sudbine
klije po globusu polja gdje se
oblikuju majčinski iskreni snovi.

Svemir u sjemenkama

Zrno suho, cijelo, miriše
na život ispod nebeskih ljestvi,
Zemlja u grudi, okrugle mrve,
smeđe i crvene, toplinom
poigrava se svjetlost, a u
središtu zrno, sjemenke,
klice, bubre u rastu kada
ih sunce raspliće, po prozirnoj mreži
Života – penjačice su svjetlosne
svjetiljke – kodovi sunca prepoznaju
njihove disaje, godovima
plešu večernjice, vjetar i pčele
božanske radilice svijetu čuvaju
anđeosko lice,
Ne cijepite grožđe i borovnice,
Priroda sama svoja polja sadi,
Čudesna igra napukle planete,
I keramički vrč raspuknuo
se po svojoj stazi, dlanom ga
oblikuje vrijeme, u letu sviraju
sjemenske harfe, da bi golet
jednom mogla šumom se zvati,
Suncokret iz vjedra žutilom
izlijeva to zemaljsko sunce po
kolijevkama krajolika – mire se

pšenice i makovi mladi,
ogrij se čovječe ognjištem ljubavi
i barem jedno stablo zasadi.

Gradska pieta

Sipi kiša, noćni sati
poškropljeni vijugavim
jekama davnine, tišina
srebri svoje memoare,
Stoji prolaznost pod
snopovima gradskih
petrolejki, sipe po njoj
pjeskovite kapi, nigdje
putnika, samo u vremeplovu
kroz okno te večeri tiho
smirenost ljuske lijepi,
poput riblje haljine svjetluca
stari gradski sat, osvijetljeni
zvonici razgovaraju, riječ
po riječi izgovaraju, molitvom
se misli odmaraju, šetalištem
nečujna ljubav šeće, taj mir
u galonima zraka ispuhava
nepregledne krugove po kojima
latice nižu bezbrojne cvjetove,
pilovi u kamen šupljinama
kradu crticu svjetlosti i kap,
da bi povijest učila stvarnost,
da bi grad ostao miran grad.

Ružica Bokulić (Zagreb, 13. ožujka 1937.). Osnovnu školu i gimnaziju polazila je u Zagrebu, a uz rad diplomirala je na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

U pravnoj struci radila je preko 30 godina – u tajništvu Građevinsko-školskog centra te u Gradskom stambenom u Zagrebu do umirovljenja 1998. godine. Potekla od roditelja iz Ogulinsko-modruške udoline, od rane mladosti privržena je svojim korijenima. Kratki boravci u djetinjstvu u mjestima rođenja svojih roditelja (Oštarije i Josipdol) bili su poticaj nastanku njezinih pjesama, koje su sve pisane davne 1952./53. godine. Bilo je to u njezinim gimnazijskim danima, kada su na književne večeri u školu dolazili tada mladi literati Mihanović, Pupačić, Slaviček i dr., budeći dodatnu želju za pisanjem.

Pisanjem se bavila vrlo kratko. S odlaskom u mirovinu počinje se baviti slikarstvom te se 2002. upisuje na Sveučilište za treću životnu dob. Umrla je 27. srpnja 2009. godine.

Damir Borovčak, rođen (1949.) i odrastao u središtu Zagreba. U župnoj crkvi bazilici Presvetog Srca Isusova u Palmotićevoj pohađao vjeronauk (kateheta pater Vinko Mioč). U studentsko vrijeme početkom 70-ih godina redovito dolazi u Palmu na poznate mise za studente i intelektualce nedjeljom u 11 sati. Završio je studij na FSB-u u Zagrebu kao diplomirani inženjer strojarstva. Sada je aktivan kao politički analitičar i katolički publicist.

Od 1986. do 1991. stalno živi u Kanadi (Kitchener, Mississauga). U veljači 1991. prekida boravak u Torontu i vraća se da bi sudjelovao u obrani hrvatske države. Od 1991. do 1993. politički je aktivan i društveno angažiran. Godine 1993. i 1994. volonterski sudjeluje u humanitarnoj skrbi za hrvatske ratne invalide i u pomaganju prognanicima. U ratno vrijeme 1991. i 1992., u informacijskoj blokadi tijekom agresije na Vukovar i Dubrovnik, uz obavljanje državnodužnosničkih poslova izvješćuje i komentira iz Zagreba za hrvatske radijske emisije u Torontu. Tada piše za *Hrvatske novine* u Torontu, *Hrvatski vjesnik* u Melbourneu i *Zajedničar* CFU Pittsburgh. Prvi predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman

odlikovao ga je trima državnim odličjima. Za svoj rad dobio je mnoge zahvalnice i priznanja.

U rujnu 1996. jedva je preživio tešku operaciju glave i mukotrpno se oporavlja. Božjim čudom ostavši živ, ponovno uči govoriti, čitati, pisati i služiti se ostalim tjelesnim i umnim funkcijama. Iako je vjerski odgojen, poslije tih događaja bitno mijenja svoje stavove prema vjeri, osjećajući posebnu bliskost i zahvalnost svemoćnom i milosrdnom Bogu.

Počinje ponovno pisati 1998. g. Članke i osvrte u obliku reagiranja i komentara na aktualna politička zbivanja objavljuju mu *Vjesnik*, *Slobodna Dalmacija*, *Hrvatsko slovo*, *Glas Koncila*, *MI – list mladih*, *Narod*, HKR *Marulić*, *Naša ognjišta*, *Politički zatvorenik*, *Društvene obavijesti* HKZ Švicarske te *Spremnost* iz Sydneyja. Za *Hrvatsku iskru* iz Toronta i *Fokus* pisao je političke kolumne. Bio je suradnik *Zrcala* – prvog internetskog tjednika (siječanj 2000.), a kasnije portala *Hrvati AMAC*, *Katolici na internetu* i portala Hrvatskoga kulturnog vijeća. Članke mu na internetu prenose i razni drugi portali. Urednik je i voditelj emisije *Vjera u sjeni politike* na Radio-Mariji te je u deset godina volonterskog rada emitirao više od 100 emisija.

Član je Udruge Radio Marija, HKD-a sv. Jeronima, Hrvatskog društva katoličkih novinara, Hrvatskog žrtvoslovnog društva i Udruge Macelj 1945. Poticatelj je štovanja sv. Josipa kao žaštitnika Hrvatske odlukom Hrvatskog sabora 1687. g. Njegovom upornošću postavljen je 2008. g. reljef sv. Josipa (Sv. Obitelji) na ulazu u Hrvatski sabor. Idejni je začetnik prvog spomen-hodočašća (2010.g.) na Gvozdansko – mjesto hrvatskog velejunaštva.

Božidar Brezinščak Bagola, v. *Marulić* 4/2011., str. 183.

Jurica Čenar (Donja Pulja, 25. kolovoza 1956.). Pjesnik, romanopisac, žurnalist, narodnosni djelatnik. Utemeljitelj gradišćanskohrvatske avangardne književnosti. Pjesništvo ove hrvatske etničke grane, koje se razvijalo u rasuću i dosegnulo najvišu razinu u radovima Mate Meršića Miloradića (1850. – 1928.), Čenar je uspio osloboditi utjecaja ovoga velikog preporoditelja čija je poetika počela gušiti svaki pjesnički napredak. Stvorio je pjesnički opus kojim je nadišao okvire manjine kojoj pripada i uvrstio se u vrh hrvatske avangardne književnosti. Kao autor zorne poezije jedno je od najvećih imena cjelokupne hrvatske poezije druge polovice XX. stoljeća. Član Društva hrvatskih književnika. Počašćeni smo što

nam je povjerio svoje do sada neobjavljene stihove. Budući da se suočava s ozbiljnim zdravstvenim tegobama, molimo sve koji ovo pročitaju da u svojim molitvama preporuče Gospodinu ovoga sjajnog pjesnika, a nadasve dobrog čovjeka.

Nikola Đuretić (Osijek, 24. srpnja 1949.) piše prozu, poeziju, eseje, feljtone, teatrološke tekstove. Osnovnu i srednju školu pohađao je u Zagrebu, gdje je na Filozofskom fakultetu diplomirao na odsjecima za engleski jezik i književnost te komparativnu književnost. Radio je kao urednik u nakladništvu i bio dugogodišnji član uredništva časopisa *Prolog*. Godine 1978. odlazi u London, gdje se zapošljava kao novinar, a potom i urednik na BBC-u. Za boravka u egzilu jedan je od suosnivača londonskog ogranka Matice hrvatske te pokretač BBC-evih programa na hrvatskome je-ziku. Svojim početcima pripada naraštaju takozvanih fantastičara, koji su se u hrvatskoj književnosti javili početkom sedamdesetih godina. No već u drugoj zbirci pripovijedaka *Vrijeme bijelih dana* (1978.) vidljiv je odmak od tog poetičkog opredjeljenja. U svojem romanu *Suze Martina Jesenskog* (1997.) Đuretić prvi u hrvatskoj književnosti romaneskno razvija individualnu životnu priču sudionika Hrvatskoga proljeća, sudbinu hrvatskoga intelektualca koji se 1971. godine našao na strani suprotstavljenoj totalitarnom režimu.

Dobitnik je većeg broja književnih nagrada i priznanja, a djela su mu uvrštena u nekoliko antologija. Za svoj doprinos hrvatskoj kulturi godine je 1998. odlikovan Redom Danice Hrvatske s likom Marka Marulića. Živi i radi u Zagrebu kao samostalni umjetnik.

Aleksandar Fursov, ruski pjesnik kršćanskoga nadahnuća, prozaik i urednik književnog časopisa. Rođen je 1961. u Zapadnoj Ukrajini, u gradu Ivano-Frankovsku. Diplomirao je na moskovskom Sveučilištu za književnost *A. M. Gorky* Društva književnika SSSR-a (studij pjesništva Lava Ošanina). Autor je triju zbirki pjesama. Radio je kao posebni dopisnik novina *Trud*, *Učiteljskih novina*, a od 2000. glavni je urednik časopisa *Duhovno-moralni odgoj*. Temelj je njegova stvaralaštva religijsko-filozofsko osmišljavanje svijeta. Član je Društva književnika Rusije.

Božica Gašparić (Koprivnica, 6. svibnja 1966.) završila je srednju upravno-pravnu školu u Koprivnici i već preko dva desetljeća radi u prehrambenoj kompaniji *Podravka* u Koprivnici. Pjesme piše od srednjoškolskih dana te je s puno entuzijazma sudjelovala u radu koprivničke Udruge za kulturu, umjetnost i društvo *Nagnuća* i objavljivala pjesme u časopisu *Nagnuća*. Dugogodišnja je članica Literarne sekcije *Podravka*, s kojom je sudjelovala na mnogim književnim večerima i susretima u Koprivnici i šire.

Objavljene zbirke pjesama: *Bajke u okovima* (Koprivnica, bez izdavača, 199?), *Hrvatski krajolik* (Koprivnica, bez izdavača i godine), *Mrve ljubavi* (Koprivnica, bez izdavača i godine), *Cvjetovi duge* (Koprivnica, bez izdavača i godine), *Sjaj trna u svemiru* (Koprivnica, DHK, Podravsko-prigorski ogranak, 2011.).

Priče: *Filipove zvijezde* (Koprivnica, bez izdavača i godine).

Dobitnica je Priznanja Hrvatskog sabora kulture za doprinos u razvoju kulturnog stvaralaštva kompanije i šire za 2008. Članica-suradnica je Podravsko-prigorskog ogranka Društva hrvatskih književnika.

Mladen Jurčić, v. *Marulić* 2/2011., str. 218.

Pajo Kanižaj (Đelekovec 22. srpnja 1939.). Radio je na Hrvatskoj radioteleviziji u Zabavnoj redakciji. Pisao je scenarije, skečeve, najave, izmišljao gegove bez riječi te uskoro postao urednik vrlo poznatog TV magazina u režiji Antuna Martija. U okviru Zabavne redakcije pokrenuo je i TV komedije iz kojih su se rodile serije *Naše malo misto* i *Mejaši* iz kojih su poslije nastali *Gruntovčani*. Istovremeno je surađivao s humorističnim i satiričnim listovima. Osnovao je i humoristični časopis *Paradoks* i postao najmlađim urednikom u povijesti humorističnih tiskovina. Dobitnik je velike nagrade Gustava Krkleca, Ivane Brlić-Mažuranić i Grigora Viteza. Član je Društva hrvatskih književnika.Iz bibliografije: *Bila jendom jedna plava* (1970), *Prsluk pucam* (1976), *Dobra, nježna baka Snježna* (1994),*Čudo u djetetu* (2002), *Abeceda nije greda* (2007) Najčešće piše knjige za odrasle i knjige za djecu i mladež. Neke od tih knjiga su: *Na golom otoku, Jedi bližnjega svoga, Kralju Tomislovu, Naprijed u rikverc, Jedna stvar na P, Bila jednom jedna plava, Prsluk pucam, Šarababa, Zeleni brkovi, Zdrpmapan, Zapisi odraslog Limača, Kad sam bio odrastao, Ta divna čudovišta* i mnoge druge priče. Jedan je od najpopularnijih hrvatskih književnika.

Juraj Kolarić, v. *Marulić* 2/2011., str. 218.

Željka Lovrenčić diplomirala je komparativnu književnost i španjolski jezik i književnost, te magistrirala filologiju. Prijavila je doktorat *Hispanistička Croatica – tri naraštaja čileanskih pisaca hrvatskoga podrijetla*. Živjela je šest godina u Latinskoj Americi – u Meksiku i Čileu. Esejistica, prevoditeljica sa španjolskoga i na španjolski jezik i urednica. Također se bavi proučavanjem hrvatskoga iseljeništva, osobito onoga na španjolskome govornom području. Radi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu kao voditeljica Zbirke inozemne Croatice.

Napisala je, uredila i prevela tridesetak knjiga. Redovito piše i prevodi za časopise *Književna Rijeka, Dubrovnik, Nova Istra, Hrvatski iseljenički zbornik, Forum, Most / The Bridge* te za *Hrvatsko slovo.*

Vinicije B. Lupis znanstveni je suradnik Instituta "Ivo Pilar", o relikviologiji, Dubrovačkom moćniku i hrvatskoj baštini. Taj 40-godišnji znanstvenik živi u Kućištu na poluotoku Pelješcu i u Dubrovniku, a diplomirao je tijekom devedesetih u Zadru, najprije povijest i arheologiju, a potom povijest i teoriju umjetnosti. Magistrirao je 1998. s temom *Liturgijsko srebro Stona do 1600. godine*, a doktorirao 2004. disertacijom *Moćnik dubrovačke prvostolnice*, koja se smatra prvim znanstvenim radom iz relikviologije. Među ostalim, radio je kao konzervator arheolog i konzervator povjesničar umjetnosti. Objavio je stotinjak znanstvenih radova i više knjiga o sakralnoj baštini, povijesti i povijesti umjetnosti dubrovačkoga kraja i Boke kotrske.

Nedjeljko Mihanović, v. *Marulić* 2/2011., str. 219.

Stijepo Mijović Kočan (Đurinići, Konavle, 14. travnja 1940.). Školovao se u rodnome selu, na Grudi (u Konavlima), u Dubrovniku i Zagrebu, gdje je završio studij tadašnjih jugoslavenskih književnosti i komparativnu književnost te doktorirao iz filoloških znanosti. Radio je kao nastavnik u osnovnoj i srednjoj školi, kao televizijski novinar (od 1962.), uređivao Školske novine (1973.), u kojima i danas piše kazališne kritike te ponekad o knjigama, zatim časopis Umjetnost i dijete, pokrenuo Liliglam (2003,), likovno, literarno i glazbeno glasilo mladih, a

na studiju novinarstva zagrebačkog sveučilišta petnaestak je godina predavao Teriju novinarskih vrsta s praktičnim vježbama.

U pjesništvu se javlja kao petnaestogodišnjak u srednjoškolskome Poletu (1956.). Suautor je knjižice *Glasovi mladih* (Dubrovnik, 1961.), ali prvu pjesničku knjigu objavljuje tek 1969. Piše i za djecu.

Autor je manifesta *Manifestiranje elementarnog u pjesništvu* (separat *Forum*, 1983.). Napisao je oglede o platnima K. Rončevića *Pokušati slikom* (1985.), objedinio domovinsko i iseljeno pjesništvo u hrestomatiji *Skupljena baština* (1993.), objavio znanstvene monografije *Konavle* i *Josip Pupačić u književnosti i novinarstvu* te više drugih radova s područja znanosti o književnosti i o novinarstvu. Sastavio je te predgovorom, pogovorom i bilješkama popratio knjigu *Probrana baština (100 godina – pjesama – pjesnika hrvatskoga pjesništva 20. stoljeća*, Zagreb, 2001.). Pokretač je međunarodnoga znanstvenoga skupa o identitetu znanstvene, književne i kulturne baštine bokokotorskih Hrvata (Kotor, 2007.)

U *Zlatnoj knjizi hrvatskoga pjesništva od početaka do danas* sastavljača Vlatka Pavletića u najnovijem je izdanju zastupljen sa šest, a u *Antologiji hrvatskog dječjeg pjesništva* Ive Zalara (novo izdanje) s devet naslova. Nalazi se i u antologiji kajkavskog suvremenog pjesništva Jože Skoka, u antologiji *100 hrvatskih soneta* Nikole Milićevića te u nekim drugim antologijama i pregledima u zemlji i inozemstvu.

Osim književnosti, bavi se i filmom, kao scenarist i redatelj. Osobito je zapažena njegova tv-drama *Baka Bijela* (više puta emitirana u *Antologiji hrvatske tv-drame*).

Sastavio je i radiofonski priredio antologiju književnosti hrvatskoga narodnoga preporoda (*Iliriae lira*) te Gundulićevu *Dubravku* za škole (Croatia Records).

Sudionik je Domovinskog rata, humanitarnim radom, ali i neposredno; odlikovan Spomenicom.

Živi i piše u Zagrebu i u Konavlima.

Nevenka Nekić, v. *Marulić* 4/2011., str. 185.

Spomenka Podboj, v. *Marulić* 3/2011., str. 218.

Igor Šipić, v. *Marulić* 2/2011., str. 220.

Ana Šomlo (Negotin, 1935.), srpska i izraelska književnica, književna prevoditeljica, leksikografkinja i novinarka.Diplomirala je arapski jezik i književnost na beogradskom Filološkom fakultetu, a postdiplomske studije završila na Židovskom univerzitetu u Jeruzalemu. Od 1960. radi kao novinarka TV Beograda, a pisala je i za NIN. Usporedo je prevodila i razvijala se u jednu od zanimljivijih pojava u suvremenoj srpskoj književnosti. Nakon raspada Jugoslavije zajedno s mužem Ivanom Ninićem, novinarom, seli se u Izrael, gdje nastavlja s književnim i leksikografskim radom. Djelatna je u udruzi HOJ koja okuplja Židove što su se u Izrael doselili iz bivše Jugoslavije. I nakon preseljenja u Izrael ostaje vjerna srpskoj književnosti i jeziku. Štoviše, postaje posrednica između dviju kultura. Gospođa Šomlo svojedobno je komunicirala s kolegama iz Hrvatske, poglavito sa Sandom Langerholc, legendom našega mjuzikla.

Djela (prozna): *Lea Straser* (Beograd, 1980.), *Kao...* (Zagreb, 1983., Beograd, 2006.), *Glasovi dijaspore* (Beograd, 1985.), *Milenina pisma Kafki* (Novi Sad, 1988.), *Hazari ili obnova vizantijskog romana – razgovori s Miloradom Pavićem* (Beograd, 1990.), *Ponovo u Jerusalimu*, (Sarajevo, 1997., Beograd 2004.), *Iduće godine u Jerusalimu*, (Beograd, 2000.), *Bila sam tvoje more: Prepiska Franca Kafke i Milene Jasenske*, (Beograd, 2005.), *Žuti prkos* (Beograd, 2006.).

Dejan Turza, v. *Marulić* 3/2011., str. 219.

S A D R Ž A J

Stijepo Mijović Kočan
Karol Wojtyla 3

PRILOG POVIJESTI KOMUNISTIČKIH OBRAČUNA S KATOLIČKOM CRKVOM

RUMUNJSKA
Biskup Scheffler novi blaženik žrtva komunizma 4
Msgr. Martón Áron – Stepinac Rumunjske 5

POEZIJA

Jurica Čenar
Nove pjesme 12
Pajo Kanižaj
Haiku 37
Nikola Đuretić
Crtež vedrine (Izbor) 39

PROZA

Božidar Brezinščak Bagola
Hrvatski Europučanin – Roman o samopouzdanju *(ulomci)* 40
Mladen Jurčić
Leptir 54

IZ STRANIH KNJIŽEVNOSTI

Ana Šomlo
Sljedeće godine u Jeruzalemu 66
Aleksandar Fursov
Darovita je zemlja moja 71

ZNANOST

Igor Šipić
Ližnjansko zvono iz 1411. 78

STVARALAŠTVO HRVATA IZVAN RH

HRVATSKI PJESNICI IZ ČILEA

Višnja Milohnić Roje
Pjesme 85

Andrés Morales Milohnić
Pjesme 91

KNJIŽEVNI PRIKAZI, OSVRTI

Spomenka Podboj
Branko Polić – svjedok burnog vremena 97

Božidar Brezinščak Bagola
Pjesnik s nadom u očima
Miljenko Stojić: *Kapaju sjene* 105

Mario Babić
Uspješan start mladog pjesnika
Dražen Zetić: *Čudesni dani (o ljubavi)* 107

N. N.
Pjesnički dvojac s napetim jedrima 113

Vinicije B. Lupis
Hrvatska baština Boke kotorske
Osvrt na knjigu Željka Brguljana *Pomorstvo Boke kotorske na slikama Bazija Ivankovića* 119

Damir Borovčak
Komunistima opasan vjeronauk
don Anto Baković: *Druže pope, u ime zakona - izlazi iz groba!* 123

Juraj Kolarić
Samoća kao element kreativnosti 129

Nedjeljko Mihanović
Šarolićev poetski neorealizam 133

SVJEDOCI VREMENA

Nevenka Nekić
Andrej Hlinka (1864. – 1938.) 140

Dejan Turza
Luka Žiljar 150

LJUBITELJI KNJIŽEVNOSTI

Ružica Bokulić 159

Božica Gašparić 164

SURADNICI U *MARULIĆU* BR. 5/2011. 168

Autori u ovom broju:

Mario Babić
Damir Borovčak
Božidar Brezinščak Bagola
Jurica Čenar
Nikola Đuretić
Aleksandar Fursov
Mladen Jurčić
Pajo Kanižaj
Juraj Kolarić
Vinicije B. Lupis
Nedjeljko Mihanović
Stijepo Mijović Kočan
Višnja Milohnić Roje
Andrés Morales Milohnić
Nevenka Nekić
Spomenka Podboj
Gojko Sušac
Igor Šipić
Ana Šomlo
Dejan Turza

ISSN 0350-4220
9 770350 422005